

Regeringens proposition till riksdagen med förslag till lagstiftning om främjande av anlitandet av fjärranslutningar vid rättegång i allmänna domstolar

PROPOSITIONENS HUVUDSAKLIGA INNEHÅLL

I denna proposition föreslås ändringar i rättegångsbalken, lagen om rättegång i brottmål, tvångsmedelslagen, lagen om verkställighet av böter, lagen om offentlighet vid rättegång i allmänna domstolar, lagen om säkerhetskontroller vid domstolar och lagen om genomförande av direktivet om en europeisk utredningsorder på det straffrättsliga området. Genom de föreslagna ändringarna utökas möjligheterna att anlita fjärranslutningar i allmänna domstolar, i marknadsdomstolen och i arbetsdomstolen, vilket underlättar rättegångarna.

Genom de föreslagna lagarna blir det möjligt för domare att delta i rättegångar via fjärranslutning. Vidare föreskrivs det om möjligheten att hålla den muntliga förhandlingen i sin helhet via fjärranslutning. Domstolen får möjlighet att besluta att en parts rätt att närvara vid muntlig förhandling ska tillgodoses med anlitande av fjärranslutning.

Villkoren för anlitande av fjärranslutningar vid upptagning av muntlig bevisning lindras.

De föreslagna lagarna avses träda i kraft några månader efter det att de har antagits och blivit stadfästa.

INNEHÅLL

PROPOSITIONENS HUVUDSAKLIGA INNEHÅLL	1
MOTIVERING.....	4
1 Bakgrund och beredning av propositionen.....	4
1.1 Bakgrund.....	4
1.2 Beredning.....	4
2 Nuläget och bedömning av nuläget	5
2.1 Utgångspunkter.....	5
2.2 Utgångspunkter för rättegångsförfarandet.....	5
2.3 Nuvarande bestämmelser om anlitande av fjärranslutningar i rättegångar	6
2.3.1 Allmänna utgångspunkter.....	6
2.3.2 Domares deltagande i rättegången via fjärranslutning	6
2.3.3 Parterers deltagande via fjärranslutning	7
2.3.4 Upptagning av muntlig bevisning via fjärranslutning	9
2.3.5 Tvångsmedel och påföljder för frånvaro vid deltagande via fjärranslutning	10
2.4 Nuläge.....	11
2.4.1 Domares deltagande via fjärranslutning	11
2.4.2 Parterers deltagande via fjärranslutning	12
2.4.3 Upptagning av muntlig bevisning via fjärranslutning	13
2.4.4 Tvångsmedel och påföljder för frånvaro vid deltagande via fjärranslutning	15
3 Målsättning.....	15
4 Förslagen och deras konsekvenser	15
4.1 De viktigaste förslagen	15
4.1.1 Deltagande via fjärranslutning för ledamöter i en kollegial sammansättning	15
4.1.2 Ordförandens deltagande via fjärranslutning.....	16
4.1.3 Tryggande av offentlighet vid rättegången.....	16
4.1.4 Parterers deltagande via fjärranslutning	16
4.1.5 Upptagning av muntlig bevisning via fjärranslutning	17
4.1.6 Utvidgad tillämpning av tvångsmedel och påföljder för frånvaro.....	17
4.2 De viktigaste konsekvenserna.....	17
4.2.1 Konsekvenser för rättegångsförfarandet.....	17
4.2.2 Konsekvenser för parter, vittnen och sakkunniga.....	19
4.2.3 Övriga samhällsliga konsekvenser	19
4.2.4 Konsekvenser för de grundläggande fri- och rättigheterna och mänskliga rättigheterna	20
4.2.5 Konsekvenser för myndigheternas verksamhet.....	21
4.2.6 Ekonomiska konsekvenser.....	21
5 Alternativa handlingsvägar.....	23
5.1 Handlingsalternativen och deras konsekvenser	23
5.2 Lagstiftning och andra handlingsmodeller i utlandet	24
5.2.1 Allmän översikt över utvecklingen inom EU	24
5.2.2 Sverige	25
5.2.3 Norge	26
5.2.4 Danmark	27
5.2.5 Tyskland	28

5.2.6 England och Wales	29
6 Remissvar	30
6.1 Remissrundor och remissvar	30
6.2 Utlåtande av rådet för bedömning av lagstiftningen.....	31
7 Specialmotivering	32
7.1 Rättegångsbalken	32
7.2 Lagen om rättegång i brottmål.....	43
7.3 Tvångsmedelslagen.....	47
7.4 Lagen om verkställighet av böter	47
7.5 Lagen om offentlighet vid rättegång i allmänna domstolar	48
7.6 Lagen om säkerhetskontroller vid domstolar	48
7.7 Lagen om genomförande av direktivet om en europeisk utredningsorder på det straffrättsliga området.....	48
8 Ikraftträdande	49
9 Verkställighet och uppföljning	49
10 Förhållande till grundlagen samt lagstiftningsordning	49
10.1 Inledning	49
10.2 En rättvis rättegång	49
10.3 Övriga frågor	54
10.4 Slutsatser	55
LAGFÖRSLAG.....	57
1. Lag om ändring av rättegångsbalken	57
2. Lag om ändring av lagen om rättegång i brottmål.....	59
3. Lag om ändring av tvångsmedelslagen.....	60
4. Lag om ändring av 30 § i lagen om verkställighet av böter	61
5. Lag om ändring av 4 och 14 § i lagen om offentlighet vid rättegång i allmänna domstolar	62
6. Lag om ändring av 5 § och ikraftträdandebestämmelsen i en lag om ändring av 1 och 5 § i lagen om säkerhetskontroller vid domstolar.....	63
7. Lag om ändring av 16 § i lagen om genomförande av direktivet om en europeisk utredningsorder på det straffrättsliga området.....	63
BILAGA	65
PARALLELLTEXTER.....	65
1. Lag om ändring av rättegångsbalken	65
2. Lag om ändring av lagen om rättegång i brottmål.....	70
3. Lag om ändring av tvångsmedelslagen.....	71
4. Lag om ändring av 30 § i lagen om verkställighet av böter	73
5. Lag om ändring av 4 och 14 § i lagen om offentlighet vid rättegång i allmänna domstolar	74
6. Lag om ändring av 5 § och ikraftträdandebestämmelsen i en lag om ändring av 1 och 5 § i lagen om säkerhetskontroller vid domstolar.....	76
7. Lag om ändring av 16 § i lagen om genomförande av direktivet om en europeisk utredningsorder på det straffrättsliga området.....	77

MOTIVERING

1 Bakgrund och beredning av propositionen

1.1 Bakgrund

Enligt regeringsprogrammet för statsminister Petteri Orpos regering (2023) är Finland en föregångare inom teknologin som till fullo utnyttjar de möjligheter som digitaliseringen och artificiell intelligens erbjuder, och alla görs delaktiga i denna utveckling. Enligt regeringsprogrammet är digitalisering och utnyttjande av teknik ett av de viktigaste sätten att förbättra de offentliga tjänsternas kvalitet, effektivitet och tillgänglighet.

I fråga om rättegångar är målet att göra processerna snabbare och smidigare samtidigt som rättssäkerheten och de grundläggande fri- och rättigheterna tillgodoses. Detta görs bland annat genom att öka användningen av elektroniska förfaranden, distansförbindelser och videoupptagningar, bedöma olika sammansättnings ändamålsenlighet och utvidga tillämpningsområdet för åtaluppställning. I regeringsprogrammet sägs vidare att en mer omfattande användning av distansförbindelser ska möjliggöras vid hörande av fångar.

Möjligheterna för parter och personer som ska höras att använda fjärranslutning i rättegångar har utökats stegvis sedan 2003. Utöver den teknologiska utvecklingen har en viktig impuls också kommit från covid-19-pandemin, under vilken ett stort antal videokonferensutrustningar skaffades till domstolarna. Anlitandet av fjärranslutningar har medfört avsevärda inbesparingar i tid och kostnader såväl för parterna som för staten, och bidragit till att avgörandet av ärenden inte drar ut på tiden. De splittrade bestämmelserna har dock inte utvärderats som en helhet, och det finns inga bestämmelser alls om möjligheten för domare att delta i rättegången på via fjärranslutning.

1.2 Beredning

Vid justitieministeriet utarbetades 2023 en bedömningspromemoria, i vilken nuläget i fråga om användningen av fjärranslutningar vid allmänna domstolar som en helhet och behovet och möjligheterna att göra rättegångarna smidigare genom utökade möjligheter att använda fjärranslutningar utreddes. Bedömningspromemoria. Justitieministeriets betänkanden och utlåtanden 2023:2).

Bedömningspromemorian var ute på remiss under våren 2023. Ett sammandrag av utlåtandena har gjorts (Fjärranslutningar i rättegångar. Sammandrag av utlåtandena. Justitieministeriets betänkanden och utlåtanden 2023:28).

Efter det har propositionen beretts som tjänsteuppdrag vid justitieministeriet. Rättsstatens garantier och utvecklandet av rättsväsendet -arbetsgruppen (arbetsgruppen för rättsväsendet), som justitieministeriet tillsatte den 1 februari 2023, har den 9 oktober 2023 tillsatt projektgruppen Fjärranslutningar i rättegångar till stöd för beredningen som sker som tjänsteuppdrag. Ett mål som ställts upp för projektgruppen är en tydligare lagstiftning som gör det möjligt att i stor utsträckning utnyttja fjärranslutningar för att delta i rättegångar och ta upp muntlig bevisning. Projektgruppens mandattid var från den 9 oktober till den 31 december 2023. Projektgruppen har sammanträtt fyra gånger för att diskutera frågor som gäller beredningen av propositionen. Projektgruppens arbete har också diskuterats i arbetsgruppen för rättsväsendet.

Beredningen har utmynnat i ett utkast till regeringsproposition, som varit ute på remiss under början av 2024. Ett sammandrag av utlåtandena har gjorts (Främjande av användning av

fjärranslutningar i rättegångar. Sammandrag av utlåtandena. Justitieministeriets betänkanden och utlåtanden 2024:10).

Beredningsunderlaget till propositionen finns i den offentliga tjänsten på adressen <https://oikeusministerio.fi/sv/projekt?tunnus=OM075:00/2022> med identifieringskoden OM075:00/2022.

2 Nuläget och bedömning av nuläget

2.1 Utgångspunkter

2.2 Utgångspunkter för rättegångsförfarandet

Vid de allmänna domstolarna behandlas tvistemål, brottmål och ansökningsärenden samt vissa särskilda ärendekategorier. Vilket rättegångsförfarande som ska iaktas varierar delvis beroende på ärendekategori och rättsinstans. Allmänt taget står dock den muntliga huvudförhandlingen i centrum för rättegångsförfarandet, och i den motiverar parterna sina ståndpunkter och domstolen tar upp bevisning. Huvudförhandlingen föregås av en skriftlig eller muntlig förberedelse, som syftar till att trygga genomförandet av en omedelbar och koncentrerad rättegång.

Vid hovrätterna kan ett ärende avgöras antingen på föredragning eller vid huvudförhandling. Bestämmelser om hovrättens skyldighet att hålla huvudförhandling finns i 26 kap. 14 och 15 § i rättegångsbalken (RB). Enligt statistiken avgjordes 2023 sammanlagt 7 795 ärenden vid hovrätterna, och huvudförhandling hölls i 1 953 av dem. Reseting hölls i 272 ärenden.

Rättegången vid högsta domstolen baseras i huvudsak på skriftligt förfarande. Prövning av besvärstillstånd sker i skriftligt förfarande. Under 2023 beviljades 125 besvärstillstånd. Årligen hålls ca 5–15 muntliga förhandlingar, både 2021 och 2022 sex per år.

Vid specialdomstolarna tillämpas rättegångsbalken i en del ärenden vid marknadsdomstolen och arbetsdomstolen. Marknadsdomstolen avgör merparten av ärendena i skriftligt förfarande. Arbetsdomstolen kan avgöra tvistemål på föredragning eller vid muntlig förhandling. En stor del av tvistemålen behandlas muntligen.

De mål som ställs upp för rättegången varierar något beroende på om det exempelvis är fråga om ett brottmål, ett dispositivt tvistemål eller ett tvistemål i vilket förlikning inte är tillåten. Den så kallade principen om materiell sanning betonas starkast i brottmål. Enligt den ska rättegången skapa förutsättningar för att i det enskilda ärendet med så stor säkerhet som möjligt basera avgörandet på det som faktiskt har hänt. Dessutom ska en rättvis rättegång genomföras i alla ärenden.

Oberoende av ärendet har principerna om omedelbarhet, muntlighet och koncentration ställts upp som viktiga principer för förfarandet. Med förfarandets muntlighet avses att parternas berättelser och bevisning läggs fram muntligen vid domstolen. Muntligheten har ansetts stärka säkerheten och offentligheten samt främja snabbheten i rättegången. Rättegångens muntlighet har nära samband med dess omedelbarhet. Med omedelbarhet avses att hela rättegångsmaterialet läggs fram omedelbart vid rättegången för den domstol som avgör ärendet. En omedelbar och muntlig rättegång förutsätter också att koncentrationsprincipen iaktas. Med en koncentrerad rättegång avses att den egentliga behandlingen av ärendet sker i ett oavbrutet förfarande (RP 15/1990 rd, s. 5 och RP 82/1995 rd, s. 16).

Utöver de principer för förfarandet som nämns ovan styrs rättegångsförfarandet av den praktiska principen om kravet på ändamålsenlighet. I renodlad form betyder den att rättegången ska genomföras på ett så säkert, snabbt och billigt sätt som möjligt. Av rättegångsförfarandet förutsätts dessutom att det uppfyller kraven på en rättvis rättegång.

De krav som ställs på rättegångsförfarandet har nära samband med rättegångens funktioner, det vill säga dess syften. I brottmål kan rättegångens syfte å ena sidan anses vara att genomföra det straffrättsliga ansvar som baseras på bestämmelser i den materiella straffrätten och å andra sidan att erbjuda parterna rättsskydd. I tvistemål är rättegångens syfte närmast att ge parterna möjlighet att åtnjuta sina lagliga rättigheter.

2.3 Nuvarande bestämmelser om anlitande av fjärranslutningar i rättegångar

2.3.1 Allmänna utgångspunkter

Med fjärranslutning avses i denna proposition tal- och bildförbindelse i realtid, det vill säga videolänk, eller enbart talförbindelse i realtid. I gällande lagstiftning används i regel benämningen teknisk metod för dataöverföring där de som deltar i behandlingen har sådan kontakt att de kan tala med och se varandra. Ibland används benämningen videokonferens i lagstiftningen.

Lagstiftningen lämnar det öppet vilka system som används för att etablera en fjärranslutning. I praktiken har domstolarna tillgång till videokonferenstjänster och kommunikationsapplikationen Skype for Business (Opas tuomioistuimille etäyhteyksien käyttöön oikeudenkäynnissä 15.4.2020 som Domstolsverket utarbetat, s. 9-12). Det pågår ett projekt för att ersätta Skype for Business med den nya ViPu-applikationen. För vissa tvångsmedel har dessutom en särskild videokonferenstjänst använts.

De olika situationer när fjärranslutning används kan beskrivas på följande sätt. Den första frågan är om domare har möjlighet att delta i rättegångar via fjärranslutning. Den andra frågan är på vilka villkor parterna får använda fjärranslutning. En relaterad fråga är också hurudana tvångsmedel och påföljder för frånvaro som kan bli aktuella om deltagandet eller hörandet sker via fjärranslutning och parten eller vittnet inte deltar i förhandlingen. Ytterligare en relaterad fråga är om det är möjligt att mot en parts vilja bestämma att partens rätt att delta i rättegången tillgodoses via fjärranslutning. En ytterligare fråga är på vilka villkor fjärranslutning kan användas för att ta upp muntlig bevisning i olika situationer.

Fråga vilka krav de grundläggande fri- och rättigheterna och mänskliga rättigheterna ställer på bestämmelserna behandlas närmare i motiveringen angående lagstiftningsordningen.

2.3.2 Domares deltagande i rättegången via fjärranslutning

Lagen innehåller inga bestämmelser om domares deltagande i muntliga förhandlingar via videolänk. Enligt högsta domstolens avgörande HD 2021:91 är det inte lagligt i nuläget. Avgörandet baseras på att det ska föreskrivas om fråga i lag. Enligt gällande bestämmelser ska domare alltså vara närvarande i rättssalen under huvudförhandlingar och muntliga förhandlingar. Det gäller såväl mål som handläggs i sammansättning med en domare som mål som handläggs i kollegial sammansättning.

Närvaroplikten gäller såväl huvudförhandlingar som muntliga förberedelser. Trots att en muntlig förberedelse kan genomföras via video- eller telefonförbindelse (5 kap. 15 d § i rättegångsbalken; 5 kap. 10 a § och 7 kap. 14 a § i lagen om rättegång i brottmål) ska det enligt

gällande bestämmelser bestämmas en plats för den, i praktiken oftast en rättssal, där domaren deltar och där allmänheten har möjlighet att följa med sammanträdet.

Den utgångspunkt som beskrivs ovan gäller alla ärenden vid allmänna domstolar, inklusive hovrätterna och högsta domstolen. Situationen är densamma i marknadsdomstolen och arbetsdomstolen, där utöver de speciallagar som gäller dem också rättegångsbalken tillämpas som allmän lag (4 kap. 17 § i lagen om rättegång i marknadsdomstolen; 38 § i lagen om rättegång i arbetsdomstolen).

Rättsläget är dock inte helt klart till alla delar. I praktiken har oklarheter i synnerhet förekommit i frågan om en domare kan delta i handläggningen av vissa tvångsmedelsärenden via fjärranslutning. Det är ganska etablerat att hemliga tvångsmedel handläggs någon annanstans än i en rättssal. Enligt 10 kap. 43 § 2 mom. i tvångsmedelslagen kan behandlingen av ett yrkande som gäller hemliga tvångsmedel också ske med anlitande av videokonferens eller någon annan lämplig teknisk dataöverföring där de som deltar i behandlingen har sådan kontakt att de kan tala med och se varandra.

Åtminstone vid en del tingsrätter har också häktningsärenden behandlats så att alla parter och också ordförande har deltagit i sammanträdet via fjärranslutning. Så kan ha varit fallet åtminstone vid ny behandling och under helgdejour. Enligt 3 kap. 6 § 4 mom. i tvångsmedelslagen kan videokonferens eller någon annan lämplig teknisk dataöverföring användas vid handläggningen av ett häktningsyrkande. Enligt 1 § i samma kapitel kan sammanträdet även hållas vid en annan tidpunkt och på en annan plats än vad som föreskrivs om en allmän underrätts sammanträde. Typiskt sett är sammanträdet hemligt. Av förarbetena till lagen framgår det dock inte ordalydelsen i bestämmelserna i tvångsmedelslagen om anlitande av fjärranslutning, som avviker från motsvarande bestämmelser i rättegångsbalken, skulle i detta avseende syfta till ett annat slutresultat. Tvärtom talas det i förarbetena till lagen (RP 271/2004 rd, s. 66–67 och RP 222/2010 rd, s. 262) på motsvarande sätt som i rättegångsbalken om hörande av parter via videolänk. Till de delarna är rättsläget i någon mån oklart också efter avgörandet HD 2021:91.

2.3.3 Parter deltagande via fjärranslutning

De gällande bestämmelserna utgår från att en part som så önskar har rätt att delta i en muntlig förhandling i den rättssal där ärendet behandlas. Deltagande i en rättegång via fjärranslutning är ett undantag för vilket domstolen vid behov beviljar tillstånd och vars syfte är att underlätta förfarandet för parten. Bestämmelserna återspeglar antagandet att en part som så önskar har en absolut rätt att uttryckligen delta i behandlingen av sitt ärende i rättssalen. Lagutskottet har ansett det mycket viktigt att partens samtycke krävs såväl i brottmål som i tvistemål (LaUB 2/2018 rd). Undantag från närvarorätten är endast tillåtna i vissa tvångsmedelsärenden och i sådana situationer som avses i 14 kap. 6 § i rättegångsbalken, när ordförande bestämmer att en part som stör sammanträdet ska avlägsnas från salen. Gällande lagstiftning förpliktar inte domstolen att ge en part som avlägsnats möjlighet att följa rättegången via fjärranslutning. I praktiken har så ändå skett ibland.

Eftersom parterna ofta hörs i bevissyfte under rättegången, har deltagande via fjärranslutning nära samband med upptagning av muntlig bevisning via fjärranslutning. I gällande lagstiftning föreskrivs det separat om dessa frågor. Upptagning av muntlig bevisning behandlas närmare nedan.

Möjligheten att använda fjärranslutning i rättegångar har utökats stegvis sedan 2003. År 2003 gjordes det möjligt att hålla förberedande sammanträden per telefon eller med hjälp av någon

annan motsvarande teknisk metod för dataöverföring (lag 768/2002) och att ta upp muntlig bevisning per telefon eller videolänk i vissa situationer (lag 360/2003 och 381/2003). Sedan 2006 (243/2006) har också förberedande sammanträden i brottmål kunnat hållas per telefon eller med hjälp av någon annan motsvarande teknisk metod för dataöverföring.

I samband med översynen av bestämmelserna om bevisning i rättegångsbalken 2016 utvidgades möjligheten att höra personer vid huvudförhandlingen via videolänk, möjliggjordes användning av videoförbindelse vid upptagning av muntlig bevisning utanför huvudförhandlingen och tilläts på vissa villkor målsägande i brottmål att delta i rättegången via videoförbindelse också annars än när de själva hörs (lag 732/2015 och 733/2015). Möjligheten för parter att delta i rättegången via videolänk utvidgades ytterligare 2019, när deltagande via videolänk blev möjligt för parter i alla tvistemål och brottmål (lag 422/2018 och 423/2018). Det gäller såväl svarande som målsägande och åklagare (RP 200/2017 rd, s. 47).

De gällande bestämmelserna om anlitan av fjärranslutning är utspridda på kapitlen om förberedelse, parter och bevisning i rättegångsbalken och lagen om rättegång i brottmål i form av flera olika bestämmelser om undantag från regeln om personlig närvaro i olika situationer.

Enligt 5 kap. 15 d § i rättegångsbalken kan ett förberedelsesammanträde också hållas per telefon eller med anlitan av en teknisk metod för dataöverföring där de som deltar i behandlingen har sådan kontakt att de kan tala med varandra, om domstolen anser att detta är ändamålsenligt. Då kan ett tvistemål dock inte lämnas utan prövning eller avgöras genom tredsdom eller dom, om en part är frånvarande vid sammanträdet.

I 12 kap. 8 § i rättegångsbalken föreskrivs följande om deltagande i muntlig förhandling via videolänk:

”En part i ett tvistemål får delta i muntlig förhandling med anlitan av en teknisk metod för dataöverföring där de som deltar i förhandlingen har sådan kontakt att de kan tala med och se varandra, om parten samtycker till det och om domstolen anser att det är lämpligt. På hörande av en part i bevissyfte med anlitan av en teknisk metod för dataöverföring tillämpas dock 17 kap. 52 och 56 §.

Vad som föreskrivs i 1 mom. tillämpas även på en parts lagliga företrädare och, med partens samtycke, på partens rättegångsbiträde eller rättegångsombud.

Som sådan personlig närvaro vid muntlig förhandling som avses i detta kapitel betraktas även deltagande i muntlig förhandling med anlitan av en teknisk metod för dataöverföring.

Vad som i detta kapitel föreskrivs om inkallande samt om tvångsmedel och om påföljder för utevaro tillämpas även på deltagande i muntlig förhandling med anlitan av en teknisk metod för dataöverföring vid en annan domstol eller hos en annan myndighet.

Bestämmelser om anlitan av en teknisk metod för dataöverföring vid förberedelsesammanträde finns i 5 kap. 15 d §.”

I lagen om rättegång i brottmål finns motsvarande bestämmelser som i rättegångsbalken om muntlig förberedelse per telefon (5:10 a och 7:14 a) samt om möjligheten för parter att delta i muntliga förhandlingar via videolänk i brottmål (8:13). Ett undantag är att det inte är tillåtet att delta i erkännanderättegångar vida videolänk (8:13.5). Det är också möjligt att använda videokonferensutrustning i häktningsärenden 3 kap. 6 § 4 mom. i tvångsmedelslagen) och vid

behandling av ärenden som gäller tillstånd för hemliga tvångsmedel (10 kap. 43 § 2 mom.) och förvandlingsstraff (30 § i lagen om verkställighet av böter).

När parter deltar via fjärranslutning sker det oftast hos en annan domstol eller någon annan myndighet. I praktiken sker deltagande via fjärranslutning dock också annanstans.

2.3.4 Upptagning av muntlig bevisning via fjärranslutning

Det föreskrivs om upptagning av muntlig bevisning via videolänk eller telefon i 17 kap. 52 § i rättegångsbalken.

”En part som ska höras i bevissyfte samt ett vittne och en sakkunnig kan höras vid huvudförhandlingen utan att han eller hon är personligen närvarande, med anlitande av videokonferens eller någon annan lämplig teknisk metod för dataöverföring där de som deltar i sammanträdet har sådan kontakt att de kan tala med och se varandra, om domstolen anser att detta är lämpligt och

- 1) den som hörs inte personligen kan närvara vid huvudförhandlingen på grund av sjukdom eller av något annat skäl,
- 2) den som hörs inte kan infinna sig personligen vid huvudförhandlingen utan att det uppstår kostnader eller olägenheter som är betydande i förhållande till bevisningens betydelse,
- 3) trovärdigheten av den berättelse som den som hörs avger kan bedömas tillförlitligt utan att han eller hon är personligen närvarande vid huvudförhandlingen,
- 4) förfarandet behövs för att den som hörs eller någon som står i ett sådant förhållande till honom eller henne som avses i 17 § 1 mom. ska kunna skyddas mot hot mot liv eller hälsa,
- 5) den som hörs inte har fyllt 15 år eller hans eller hennes psykiska funktioner är störda, eller
- 6) den som hörs i ett brottmål behöver särskilt skydd av någon annan orsak än den som anges i 4 punkten, i synnerhet med beaktande av hans eller hennes personliga omständigheter och brottets natur.

I de fall som avses i 1 mom. 1–3 punkten kan personen i fråga dock även höras per telefon.

Parterna ska ges tillfälle att ställa frågor till den som hörs.”

Dessutom kan videolänk med stöd av 17 kap. 56 § i rättegångsbalken användas för hörande av personer utom huvudförhandlingen, om domstolen anser det lämpligt och personen på grund av sjukdom eller något annat skäl inte kan infinna sig vid huvudförhandlingen eller det medför kostnader eller olägenheter som är betydande i förhållande till bevisningens betydelse, eller om det före huvudförhandlingen är behovligt att höra en part eller någon annan person eller ta upp annan utredning för att reda ut en omständighet om vilken en sakkunnig ska höras. Det är också möjligt att använda telefon- eller videoförbindelse för att höra anonyma vittnen (RB 17:53.1).

I brottmål tillämpas 17 kap. 52 och 56 § i rättegångsbalken på hörande av svaranden och målsäganden i bevissyfte (8 kap. 13 § 1 mom. i lagen om rättegång i brottmål).

I nuläget är hörande per telefon möjligt i de fall som avses i RB 17:52.2 1–3 punkten.

Bestämmelser om upptagning i en fullföljdsinstans av muntlig bevisning som tagits upp i tingsrätten finns i lag 96/2022, som träder i kraft enligt vad som föreskrivs särskilt genom lag. Genom den lagen ändras bestämmelserna i rättegångsbalken så att bevisning som tas upp i tingsrätten i regel ska tas upp på video och tas upp från upptagningen vid muntlig förhandling i en fullföljdsinstans.

2.3.5 Tvångsmedel och påföljder för frånvaro vid deltagande via fjärranslutning

När en part deltar i huvudförhandlingen via fjärranslutning görs det i gällande lagstiftning skillnad mellan om parten deltar vid en annan domstol eller hos en annan myndighet varvid domstolen får använda tvångsmedel för att hämta personen för att höras och meddela påföljder vid frånvaro, eller i något annat utrymme varvid tvångsmedel eller påföljder för frånvaro inte får användas.

Om en person deltar i rättegången eller hörs via fjärranslutning vid en annan domstol eller hos en annan myndighet tillämpas de normala bestämmelserna om påföljder vid frånvaro och tvångsmedel som riktas mot personen (RB 12:8.4 och 17:41.4 samt 8 kap. 13 § 4 mom. i lagen om rättegång i brottmål). En person kan alltså vid vite inkallas till ett sammanträde från ett verksamhetsställe hos en annan myndighet, och det kan vid behov bestämmas att personen ska hämtas till samma sammanträde eller till ett senare sammanträde. Om en part som kallats är frånvarande vid ett sammanträde, kan ett tvistemål ändå avgöras. De bestämmelser som nämns ovan tillämpas i tillämpliga delar i hovrätten (RB 26:11 och 12 kap. 1 § i lagen om rättegång i brottmål). Till 26 kap. 24 a § 2 mom. i rättegångsbalken har dessutom fogats en preciserande bestämmelse om hörande per telefon eller videolänk, som upphävts såsom onödig genom lag 96/2022, som verkställs senare (se RP 133/2021 rd, s. 79–80). I fråga om högsta domstolen innehåller lagen inga närmare bestämmelser om deltagande i förhandlingar via videolänk eller om upptagning av bevisning på det sätt som nämns ovan. Högsta domstolen har ansett att de allmänna bestämmelser som nämns ovan i tillämpliga delar kan tillämpas också vid muntlig förhandling i högsta domstolen (HD 2021:5, punkt 4–7; se även HD 2017:12).

Förberedande sammanträden utgör ett undantag till det som sägs ovan. En allmän utgångspunkt i lagen är att en part vid vite åläggs att infinna sig personligen, om partens personliga närvaro anses underlätta förberedelsen av ärendet (RB 12:6.2 och 80 kap. 1 § 2 mom. i lagen om rättegång i brottmål). På yrkande av en närvarande part kan ett tvistemål avgöras genom tredskodom eller dom, om en part är frånvarande vid sammanträdet (RB 12:10 och 12:11). I den paragraf som gäller förberedelse i tvistemål via fjärranslutning (RB 5:15 d) har dock tillämpningen av RB 12 kap. uttryckligen uteslutits till den del målet över huvud taget kan avgöras på grund av en parts frånvaro. I 5 kap. 10 a § i lagen om rättegång i brottmål, som gäller muntligt förberedelsesammanträde, nämns det inte huruvida bestämmelserna om parts frånvaro från ett förberedelsesammanträde som hålls via fjärranslutning i brottmål ska tillämpas, men enligt ordalydelsen i bestämmelserna om parts närvaro (8 kap. 1, 4, 5 och 6 § i lagen om rättegång i brottmål) gäller tvångsmedel och påföljder vid frånvaro också i brottmål enbart situationer när en part åläggs att infinna sig personligen vid domstolen, och förberedelsesammanträden som hålls via fjärranslutning har inte jämförts med personlig närvaro på samma sätt som i bestämmelsen om deltagande vid muntlig förhandling.

Till följd av det som anförs ovan kan domstolen inte vid vite eller vid hot om att ärendet avgörs ålägga parterna att delta i ett förberedelsesammanträde via fjärranslutning, och om en part inte iakttar domstolens kallelse att delta i ett förberedelsesammanträde via fjärranslutning har domstolen inget annat alternativ än att ställa in förhandlingen och kalla in parten att delta personligen i följande sammanträde samt förelägga ett lämpligt hot vid frånvaro.

Den nuvarande bestämmelsen om deltagande i förberedelsesammanträden via fjärranslutning är inte helt klar i fråga om huruvida ett hot vid frånvaro kan föreläggas den som kallas in att närvara personligen vid ett förberedelsesammanträde, om den andra parten deltar i förberedelsesammanträdet via fjärranslutning.

2.4 Nuläge

2.4.1 Domares deltagande via fjärranslutning

När rättegångsförfarandet i brottmål och tvistemål reformerades på 1990-talet, förutsatte omedelbarhetsprincipen som anammats som en central processuell princip i praktiken att domare, parter och de som hörs i ett ärende är personligen närvarande på samma plats. I fråga om parter och personer som hörs har avsteg från den utgångspunkten gjorts genom att det i vissa situationer tillåts att parter deltar via fjärranslutning och att bevisning tas upp via fjärranslutning. Hittills har dock inga åtgärder vidtagits för att bedöma om det finns skäl att tillåta att också domare deltar i rättegången via fjärranslutning.

I praktiken anges omedelbarhetsprincipen som det viktigaste skälet mot domares deltagande via fjärranslutning. Det är fråga om en av de bärande principerna för rättegångsförfarandet. Å andra sidan är det naturligt att se den ökade användningen av fjärranslutningar hittills som ett tecken på att ju bättre och mer funktionssäkra fjärranslutningarna är, desto mindre undantag från omedelbarhetsprincipen innebär det att rättegången hålls med hjälp av dem. På flera ställen i den gällande processlagstiftningen jämföras redan en parts deltagande via fjärranslutning med att parten är personligen närvarande. Omedelbarhetsprincipen kan ställa vissa ytterligare krav på domares deltagande, såsom till exempel att ledamöterna i en sammansättning inte får bytas ut under huvudförhandlingen, men omedelbarhetsprincipen kan inte anses innebära något absoluta hinder för att en ledamot deltar via fjärranslutning. Dessutom kan det påpekas att det inte har någon större betydelse för genomförandet av omedelbarhetsprincipen om en domare deltar i rättegången på plats i rättsalen eller via fjärranslutning, om parterna själva deltar i rättegången via fjärranslutning.

Omedelbarhetsprincipen bör inte heller annars ses som ett självändamål, utan den är snarare en processuell princip som tjänar uppfyllandet av de mål som ställts upp för rättegången och tryggar ett rättvist förfarande. Exempelvis i reformen av upptagandet och upptagning av muntlig bevisning var utgångspunkten att de målsättningar som traditionellt skyddats genom omedelbarhetsprincipen, en säker, snabb, billig och rättvis rättegång, i och med den tekniska utvecklingen i vissa situationer bättre kan uppnås i ett förfarande som inte i nuvarande omfattning grundar sig på omedelbarhetsprincipen (RP 133/2021 rd, s. 20).

I nuläget kan ett problem anses vara att huvudförhandlingen i en del fall skjuts upp eller fördröjs när det inte är möjligt för domare att delta via fjärranslutning. Det medför att rättegången fördröjs och kostnader som kan undvikas. Ett problem kan också anses vara bristande flexibilitet i bestämmelserna t.ex. om tvångsmedelsärenden under dejourförhållanden.

När kvaliteten på och tillgången till fjärranslutningar har förbättrats och anlitande av dem i rättegångar har ökat, finns det inte längre några övertygande grunder för att inte tillåta att också domare deltar via fjärranslutning åtminstone i en del ärenden.

Å andra sidan har kravet på domarens närvaro i rättsalen motiverats med avseende på offentligheten vid rättegången. Offentligheten tillgodoses bäst om allmänheten har möjlighet att följa rättegången i den rättsal där rättegången hålls. Det förutsätter att någon ledamot i den sammansättning som avgör ärendet alltid är närvarande i rättsalen. Om det tillåts att domare

deltar så att ingen ledamot i den sammansättning som avgör ärendet måste vara närvarande i rättssalen, måste offentligheten vid rättegången genomföras på något annat sätt. Dessutom kan det i en del situationer tänkas gynna avgörandenas kvalitet och kollegialiteten i domstolsarbetet om rättens ledamöter är samtidigt närvarande.

Förfarandet vid rättegångar hör till de mest noggrant reglerade myndighetsprocesserna, och förfarandet och erfarenheten av det har i sig betydelse också ur ett samhällsligt perspektiv. För att bevara domstolarnas trovärdighet och den samhälleliga acceptansen för domstolarnas avgöranden är det viktigt att rättegångsförfarandet ordnas på ett sätt som upprätthåller domstolarnas legitimitet och auktoritet. Att domaren deltar i rättegången på traditionellt sätt i rättssalen kan försvaras också ur detta perspektiv.

2.4.2 Parter deltagande via fjärranslutning

Bestämmelserna om parter deltagande via fjärranslutning är relativt flexibla ur parternas perspektiv. Det har ansetts viktigt också för att antalet tingsrätter har minskats kraftigt under detta millenium. Parternas önskemål att få delta via fjärranslutning har ökat avsevärt.

Med stöd av de nuvarande bestämmelserna kan parterna delta via fjärranslutning både i rättegångar i brottmål och tvistemål. En parts deltagande via fjärranslutning förutsätter dock partens samtycke samt att domstolen anser det lämpligt. I praktiken är ett hinder för parter deltagande via fjärranslutning också att det i RB 17:52 ställs upp ytterligare villkor för att höra parter i bevissyfte via fjärranslutning. Åtminstone vid korta huvudförhandlingar innebär detta i praktiken att inte heller deltagande via fjärranslutning i praktiken är möjligt om tilläggsvillkoren för hörande inte uppfylls. Vid längre huvudförhandlingar är situationen till den delen en annan.

I flera tvångsmedelsärenden har domstolen redan i nuläget fullständig prövningsrätt i fråga om när och i vilken utsträckning tekniska metoder för dataöverföring ska användas. Vad den som begärs häktad vill är inte av avgörande betydelse i detta avseende (RP 222/2010 rd s. 264).

Erfarenheterna av parter deltagande via fjärranslutning har i huvudsak varit positiva. Man har upplevt att deltagande via fjärranslutning gör rättegångarna mer flexibla. Användningen av fjärranslutningar leder till mindre tidssvinn till följd av resor för parter och ombud och lägre rättegångskostnader. Anlitandet av videokonferens har i praktiken varit ett effektivt sätt att förbereda huvudförhandlingen, och erfarenheterna har också varit goda vid förlikning.

Att en parts deltagande via fjärranslutning lämnas till domstolens prövning har i praktiken inneburit att tillämpningen av bestämmelsernas varierar mycket mellan olika domare och domstolar.

Till den del det är fråga om när en part kan delta i en rättegång via fjärranslutning finns inga särskilda behov av ändringar i bestämmelserna. Däremot kan kritik riktas mot att en part utan undantag har rätt att delta i rättegången i rättssalen, vilket återspeglas av att partens samtycke krävs för deltagande via fjärranslutning. Ingen sådan rätt tycks i sig kunna härledas ur den grundläggande fri- och rättigheterna eller de mänskliga rättigheterna. En part har naturligtvis rätt att delta i handläggningen av sitt eget ärende, men videoförbindelsernas kvalitet och digitaliseringen av rättegångsförfarandet innebär att den rätten i den flesta fall kan tillgodoses via fjärranslutning. Redan 14 kap. 6 § i rättegångsbalken visar att närvarorätten inte är absolut. Det finns inget skäl att kräva att till exempel en part som äventyrar ordningen och säkerheten vid rättegången ska få vara närvarande i rättssalen.

Parternas närvaro i rättssal kan betraktas både som en rättighet och som en skyldighet. Det kan betraktas som ett principiellt viktigt avgörande att svaranden i ett brottmål redan i nuläget kan tillåtas delta via videolänk. Frågan när det krävs att en part deltar i rättegången i rättssalen bör anses principiellt minst lika viktig som de frågor som gäller på vilket sätt domare deltar. Frågan om parter närvaro är inte enbart praktisk och teknisk, utan också principiell och samhällelig. Vid en rättegång i brottmål ska det avgöras om den gärning för vilken det yrkas på straff tillräknas svaranden. En av straffdomens funktioner har ansetts vara den så kallade klandrande funktionen; straffen är klander som samhället framför (RP 44/2022 rd, s. 47). Även om rättegången utmynnar i att åtalet förkastas eller om en tillräknande dom ges senare i kansliet har redan besvarandet av åtalet samhällelig betydelse. I synnerhet i allvarigare brottmål kan den klandrande funktionen förutsätta att svaranden är närvarande vid rättegången i rättssalen. I vissa fall kan svarandens närvaro i rättssalen också ha betydelse ur målsägandens perspektiv. Historiskt sett har det i det finländska rättegångsförfarandet krävts att svaranden anländer personligen till rätten för att svara på åtalet (HD 2022:55, punkt 9), och i sista hand har svaranden hämtats med våld. Redan enligt gällande lagstiftning jämföras dock deltagande via fjärranslutning med personlig närvaro (8 kap. 13 § 4 mom. i lagen om rättegång i brottmål). Å andra sidan är avsikten också i nuläget att gärningens allvarlighet och det offentliga intresset i ärendet ska beaktas vid lämplighetsprövningen (RP 200/2017 rd, s. 47). I praktiken har en begäran från svaranden att få delta via fjärranslutning dock vanligen bifallits.

Till skillnad från brottmål beror parternas närvaroplikt i civilmål i hög grad på behovet för utredningen av ärendet (RB 12:6) och på om förlikning är tillåten i ärendet.

I nuläget förutsätts det att parter deltar i erkännanderättegångar i rättssalen. Den undantagslösa skyldigheten är inte längre motiverad. Närvaroplikten för svaranden baseras på att förfarandet är exceptionellt och innebär ett behov av förstärkt domstolskontroll. Domstolens möjligheter att försäkra sig om förutsättningarna för erkännanderättegångar är dock vanligen lika goda trots att svaranden deltar i rättegången via fjärranslutning. Det är också svårt att se några principiella skäl för att åklagaren ska vara skyldig att vara närvarande i rättssalen.

2.4.3 Upptagning av muntlig bevisning via fjärranslutning

17 kap. 52 § i rättegångsbalken trädde i kraft 2015 som en del av en totalöversyn av 17 kap. i rättegångsbalken. Den snabba digitaliseringen och erfarenheter av mer omfattande anlitan av fjärranslutningar under covid-19-pandemin har lett till att bestämmelsen blivit föråldrad. Bestämmelsen begränsar anlitan av fjärranslutning i sådana situationer när det kan vara motiverat att använda dem. Erfarenheterna av höranden som genomförts via video med god kvalitet har i huvudsak varit positiva. Trots att huvudregeln fortfarande föreslås vara att höranden ska hållas i rättssalen finns det inte längre några grunder för att ställa särskilda villkor för hörande via video som ett alternativ. Det gäller också bedömningen av berättelsens trovärdighet.

Framöver tas muntlig bevisning i fullföljdsdomstolen huvudsakligen upp från bild- och ljudupptagningar (RP 133/2021 rd). Det innebär ett större avsteg från omedelbarhetsprincipen än om bevisning tas upp via videolänk i realtid. I någon mån kan det därför anses inkonsekvent att särskilda villkor har ställts upp för upptagning av muntlig bevisning via videolänk i realtid.

I fråga om muntlig bevisning som tas upp via videolänk har situationen i förarbetena till lagen och i rättspraxis i stor utsträckning likställts med att en person hörs omedelbart vid domstolens huvudförhandling. Trots att gestaltningsmöjligheterna inte är riktigt på samma nivå vid anlitan av videolänk som när en person som är närvarande hörs, antyder den rådande rättspsykologiska uppfattningen att de omständigheter som är centrala för bedömningen av

personbevisningens tillförlitlighet i regel kan iakttas på ett tillräckligt sätt via en videoförbindelse av god kvalitet. Enligt nuvarande rättspsykologiska uppfattning är de omständigheter som påverkar bedömningen av berättelsens trovärdighet åtminstone i huvudsak sådana som lika bra kan iakttas via en videoförbindelse av god kvalitet (se HD 2021:5, punkt 21). Följaktligen ansågs det vid översynen av lagen, som innebär att muntlig bevisning i besvärsskedet i regel kommer att tas upp från videoupptagningar som gjorts i tingsrätten, att muntlig bevisning kan tas upp och bedömas på ett tillförlitligt sätt oberoende av om det sker från en bild- och ljudupptagning eller så att den som hörs framför sin berättelse personligen inför domstolens ledamöter, om bara bild- och ljudupptagningen är av tillräckligt god kvalitet (RP 133/2021 rd, s. 21–22).

Likasa är det naturligt att anse att muntlig bevisning redan när den framförs första gången i regel kan bedömas på ett lika tillförlitligt sätt oberoende av om den tas upp via videolänk eller ansikte mot ansikte. Om videoförbindelsen är av tillräckligt god kvalitet, berör eventuella skillnader i bedömningen av trovärdigheten i den hördes berättelse främst bedömningen i det enskilda fallet av huruvida exempelvis ärendets art, den hördes vistelseort eller andra omständigheter kring hörandet ger orsak att betvivla berättelsens trovärdighet. Det är då inte fråga om att personen i och för sig inte kan iakttas tillräckligt tydligt via videolänk, utan till exempel om att det i ärendet kan finnas skäl att anta att den hörde är utsatt för påtryckning av något slag. När det 2003 föreskrevs om möjligheten att ta upp muntlig bevisning via videolänk utgick man med skäl från att det är fråga om specialsituationer, och som sådant har tillämpningsområdet för förfarandet utvidgats. Videokonferensteknologins och de rättspsykologiska uppfattningarnas utveckling ger dock skäl för bedömningen att det krav på trovärdighet som ställs i lagen i nuläget i regel uppfylls vid hörande via video. De omständigheter som leder till att videoförbindelse på grund av faktorer i det enskilda fallet inte är lämplig för upptagning av bevisning kan också beaktas i en allmän lämplighetsprövning. Också de andra tilläggs villkor som ställs i lagen är av sådan art att det är möjligt att beakta dem vid lämplighetsprövningen och ge dem den vikt de bör ha.

Vidare kan rättsläget anses oklart i fråga om hur de andra förutsättningarna i praktiken förhåller sig till trovärdighetskravet och lämplighetsprövningen. I princip tillåter bestämmelsen nämligen exempelvis en tolkning enligt vilken muntlig bevisning via fjärranslutning tillåts trots att trovärdighetskravet inte uppfylls, om höranden förorsakas kostnader som är betydande i förhållande till bevisningens betydelse.

I praktiken kan det vara svårt att särskilja bedömningen av trovärdighetskravet och övriga tilläggs villkor samt lämplighetsprövningen. Som ovan konstaterats, är hörandet av en part via fjärranslutning dessutom i praktiken nära kopplat till partens möjlighet att delta i rättegången via fjärranslutning. En helhetsbedömning tyder på att det är möjligt att lätta upp de krav som på författningsnivå ställs på upptagning av muntlig bevisning via videolänk jämfört med nuläget.

Med stöd av vad som anförs ovan kan de tilläggs villkor för upptagning av muntlig bevisning via fjärranslutning som ställs i 17 kap. 52 § i rättegångsbalken inte längre anses nödvändiga. Erfarenheterna av anlitandet av fjärranslutning har i huvudsak varit positiva. Det är vanligt att parter, vittnen och sakkunniga önskar bli hörda via fjärranslutning oftare än det enligt lagen är möjligt att tillåta det. I praktiken är den största negativa konsekvensen av att fjärranslutningar används i rättegången den tekniska osäkerhet som ibland gäller dem.

I nuläget finns inget behov att utvidga tillämpningsområdet för hörande per telefon, med beaktande av utvidgningen av tillämpningsområdet för hörande via videolänk. Det är ändamålsenligt att hörande per telefon inte är tillåtet om berättelsens trovärdighet inte kan bedömas på ett tillförlitligt sätt och berättelsens trovärdighet är tvistig. I praktiken förekommer dock situationer när hörande per telefon kan vara en beaktansvärd möjlighet att undvika att

rättegången ställs in. Det är då motiverat att i det enskilda fallet väga en eventuell försvagning av bevisningens kvalitet mot skadan av att rättegången fördröjs.

2.4.4 Tvångsmedel och påföljder för frånvaro vid deltagande via fjärranslutning

Det finns inga goda grunder för att det inte vid förberedelsesammanträden som hålls via fjärranslutning ska vara möjligt att använda motsvarande hot och påföljder vid frånvaro som vid huvudförhandlingar som hålls via fjärranslutning. Skillnaden torde förklaras av att bestämmelserna om förberedelse i tiden framför allt skrevs med tanke på förberedelse per telefon.

Meddelandet av tvångsmedel och påföljder vid frånvaro har både av principiella och praktiska skäl begränsats till höranden som sker vid en domstol eller hos någon annan myndighet. De principiella skälen gäller att ett annat slags deltagande förutsätter partens samtycke. De praktiska skälen har att göra med att videokonferenser som inte sker mellan myndigheter inte har visat sig vara särskilt funktionssäkra. När en person infinner sig hos en domstol eller någon annan myndighet för att använda en fjärranslutning kan man utgå från att förbindelserna fungerar, och om de i undantagsfall inte fungerar är det klart att den part som infunnit sig har uppfyllt sina skyldigheter. Det kan domstolen också lätt kontrollera. Så är åtminstone tills vidare inte fallet när en person deltar i rättegången i andra lokaler och med hjälp av ett annat datasystem. Om personen i en sådan situation meddelar att han eller hon av tekniska skäl inte kan etablera en fjärranslutning med sin egen utrustning, är det i praktiken omöjligt för domaren att försäkra sig om huruvida hindret är verkligt.

I praktiken har det veterligen inte i nämnvärd omfattning förekommit sådana problem att personer som kallats in för att delta via fjärranslutning har försummat sitt deltagande. Det förklaras troligen delvis av att användandet av fjärranslutning oftast baserar sig på partens begäran och i varje händelse förutsätter partens samtycke. Med tanke på konsekvensen i bestämmelserna är det motiverat att tvångsmedlen och påföljderna vid frånvaro inte begränsas till att enbart gälla hörande eller deltagande som sker via fjärranslutning vid en domstol eller hos någon annan myndighet. Det främjar rättegångens snabbhet och undanröjer en möjlighet att avsiktligt fördröja rättegången.

3 Målsättning

Syftet med denna proposition är att öka flexibiliteten i rättegångarna vid de allmänna domstolarna genom utökade möjligheter att använda fjärranslutningar. Samtidigt är syftet att förbättra tillgången till rättslig prövning och minska fördröjningen av rättegångar.

4 Förslagen och deras konsekvenser

4.1 De viktigaste förslagen

4.1.1 Deltagande via fjärranslutning för ledamöter i en kollegial sammansättning

I propositionen föreslås det att till lagen fogas specialbestämmelser om domares deltagande i rättegången via fjärranslutning. En tydlig utgångspunkt som består är att rättegångsförfarandet i regel baseras på sammanträden som hålls i en rättssal, så att domaren deltar genom att vara personligen närvarande. På de villkor som anges i bestämmelsen föreslås det dock bli möjligt att avvika från den utgångspunkten.

I fråga om domares deltagande via fjärranslutning särskiljs två situationer, om vilka det föreskrivs i två olika paragrafer. För det första föreskrivs det om deltagande via fjärranslutning för andra ledamöter i en kollegial sammansättning än ordföranden. För det andra föreskrivs det om deltagande via fjärranslutning för ordföranden.

Deltagande via fjärranslutning föreslås bli möjligt för andra ledamöter i en kollegial sammansättning än ordföranden när ordföranden är närvarande i rättssalen. Åtminstone ordföranden, och eventuellt också parter, är då närvarande i rättssalen. Också allmänheten kan följa rättegången i rättssalen.

Den föreslagna bestämmelsen tillämpas i alla rättsinstanser och på alla kollegiala sammansättningar. Den gäller alla domstolens ledamöter.

Ett villkor för en ledamots deltagande via fjärranslutning föreslås vara att det finns skäl för det och att ordföranden anser det lämpligt. Vid lämplighetsprövningen är det fråga om en helhetsbedömning, och faktorer som ska beaktas är bl.a. ärendets art och eventuella fördelar med att använda fjärranslutning.

Domares deltagande via fjärranslutning förutsätter inte samtycke av parterna i ärendet. Parterna ska dock i regel ges tillfälle att uttala sin åsikt om en domares deltagande via fjärranslutning.

4.1.2 Ordförandens deltagande via fjärranslutning

För det andra föreslås det också att ordföranden ska kunna delta i rättegången via fjärranslutning. När ordföranden deltar via fjärranslutning deltar också eventuella andra ledamöter samt parterna i rättegången via fjärranslutning. Det är då fråga om en så kallad rättegång via fjärranslutning, där ingen sammanträdesplats alls bestämts för den muntliga förhandlingen. Rättegång via fjärranslutning föreslås vara möjlig vid förberedelsen i tvistemål och brottmål, om det är lämpligt. Vid huvudförhandling i tvistemål och brottmål föreslås den vara möjlig, om det finns en grundad anledning och det är lämpligt.

Åtminstone i ett första skede föreslås rättegång via fjärranslutning vara ett undantag, med undantag för de situationer som nämns särskilt. Det kan dock antas att rättegång via fjärranslutning i framtiden kommer att utnyttjas i ökande omfattning. Avsikten är bland annat att göra det möjligt att få erfarenheter från genomförandet av rättegång via fjärranslutning.

4.1.3 Tryggande av offentlighet vid rättegången

Det föreslås att i lagen tas in en särskild bestämmelse om tryggande av offentligheten vid rättegång via fjärranslutning. I sådana situationer finns ingen rättssal dit allmänheten kan komma. Offentligheten vid rättegången, som tryggas i 21 § 2 mom. i grundlagen samt bl.a. i artikel 6 i europeiska människorättskonventionen, ska dock garanteras fullvärdigt också i den situationen.

Domstolen avgör metoderna för att garantera offentligheten vid rättegången. Ett enkelt sätt kan vara att ordna möjligheter att under övervakning följa rättegången via fjärranslutning i domstolens eller någon annan myndighets lokaler. Vid tillämpningen av bestämmelserna om fjärranslutning ska det beaktas hur offentligheten genomförs.

Myndigheten är skyldig att se till att rättegången inte spelas in när den följs via fjärranslutning. Den myndighet i vars lokaler rättegången följs avgör hur övervakningen genomförs.

Övervakningen kan genomföras genom att utrustning som lämpar sig för inspelning samlas in vid säkerhetskontrollen, enligt vad som föreskrivs särskilt.

4.1.4 Parter deltagande via fjärranslutning

I denna proposition föreslås det att domstolen av särskilda skäl ska kunna bestämma att en part mot sin vilja ska delta via fjärranslutning. Huvudregeln förblir dock att en part som så önskar ska få delta i rättegången i rättssalen. Om ett föreläggande som avviker från detta meddelas, innebär det att partens närvarorätt tillgodoses via fjärranslutning. En part kan också tillåtas delta i rättegången i rättssalen under en del av rättegången.

Förelägganden kan meddelas i alla ärendekategorier, men i praktiken torde förelägganden främst utfärdas i brottmål. Ett särskilt skäl för att meddela ett föreläggande är t.ex. att rättegångens säkerhet äventyras.

4.1.5 Upptagning av muntlig bevisning via fjärranslutning

Det föreslås att de ytterligare villkor för anlitande av videoförbindelse vid upptagning av muntlig bevisning som ställs i 17 kap. 52 § 1 mom. i rättegångsbalken upphävs. Anlitandet av videoförbindelse föreslås endast bli beroende på allmän lämplighetsprövning. I enskilda fall har tilläggsvillkoren enligt gällande lag dock avgörande betydelse för prövningen av huruvida anlitande av videoförbindelse är lämpligt. Vid lämplighetsprövningen kan det också t.ex. fästas vikt vid ärendets art och betydelse samt bevisningens betydelse för ärendet.

Att tilläggsvillkoren för hörande via videolänk upphävs innebär att det finns behov av särskilda bestämmelser om förutsättningar för hörande per telefon. Till denna del förblir rättsläget i huvudsak oförändrat. Det föreslås en ny undantagsbestämmelse, enligt vilken en person som inte anländer till rättegången kan höras utan bildförbindelse under mer omfattande förutsättningar. Avsikten är att undvika att huvudförhandlingen ställs in eller skjuts upp, och därmed att rättegången fördröjs.

4.1.6 Utvidgad tillämpning av tvångsmedel och påföljder för frånvaro

Det föreslås att lagen ändras så att samma tvångsmedel och påföljder vid frånvaro tillämpas vid förberedelsesammanträden som genomförs via fjärranslutning som vid andra sammanträden som genomförs via fjärranslutning. Det har ingen betydelse om parten deltar på plats i rättssalen eller inte.

Ändringen innebär att domstolen såväl i brottmål som i tvistemål kan ålägga en part att delta i ett förberedelsesammanträde via fjärranslutning vid vite eller vid hot om att ärendet avgörs. En person kan alltså till exempel vid vite kallas in att närvara via fjärranslutning, och om kallelsen inte följs kan vitet utdömas. I sådana situationer kan tvistemål dessutom avgöras genom tredskodom till följd av passiviteten.

För det andra ändras lagen så att användningen av tvångsmedel och påföljder vid frånvaro utvidgas till att omfatta situationer när fjärranslutning används någon annanstans än vid en domstol eller hos någon annan myndighet. Det gäller såväl parter när de deltar i rättegången via fjärranslutning som vittnen och sakkunniga när muntlig bevisning tas upp via fjärranslutning och de befinner sig någon annanstans än vid en domstol eller hos någon annan myndighet.

4.2 De viktigaste konsekvenserna

4.2.1 Konsekvenser för rättegångsförfarandet

Möjliggörandet av domares deltagande via fjärranslutning och rättegång via fjärranslutning innebär en principiellt och också praktiskt betydande förändring i rättegångsförfarandet.

Traditionellt hålls rättegången i ett utrymme som uttryckligen planerats för det ändamålet, en rättssal, på ett väldigt formellt sätt och så att alla parter och vittnen samt allmänheten är närvarande. Syftet med ett sådant förfarande är, utöver att uppnå ett materiellt korrekt slutresultat, att över huvud taget stärka upplevelsen av rättegången som ett öppet, stabilt, förutsägbart och auktoritativt förfarande som resulterar i avgöranden som också moraliskt är bindande för parterna. Domstolarnas legitimitet, det vill säga systemets upplevda berättigande och acceptans för de avgöranden det producerar, eftersträvas utöver andra, i och för sig mer betydelsefulla faktorer också genom en inramning som betonar domstolens auktoritet. Kravet att domare ska vara närvarande i rättssalen har exempelvis i praktiken också motiverats med domstolens auktoritet och parternas upplevelse av den, och i sista hand med medborgarnas förtroende för rättsväsendet.

Den principiellt viktigaste ändringen som föreslås i propositionen är att det ska bli möjligt för domare att delta via fjärranslutning. De praktiska konsekvenserna för rättegångsförfarandet eller för parternas upplevelse av det av att andra än ordföranden deltar via fjärranslutning kan antas bli små. Ordförandens deltagande via fjärranslutning, och följaktligen att hela rättegången genomförs via fjärranslutningar, innebär däremot principiellt och praktiskt en betydande förändring. Av domstolen kan en rättegång via fjärranslutning i någon mån förutsätta ett annat sätt att leda processen, och offentligheten vid rättegången genomförs i varje händelse på ett helt nytt sätt. Som ovan konstaterats, kan sådana förhandlingar dock åtminstone inledningsvis förmodas vara sällsynta, med undantag för vissa ärendekategorier. I de ärenden de flesta rättegångar via fjärranslutning åtminstone inledningsvis kommer att gälla blir konsekvenserna för rättegångsförfarandet väldigt små. I tvångsmedelsärenden följer detta av ärendenas särdrag. Vid förberedelsesammanträden minskas konsekvenserna för rättegångsförfarandet av att det kan förmodas att bägge parter i ett förberedelsesammanträde som hålls via fjärranslutning har ett ombud, vilket innebär att huvudmannen i de flesta fall inte ens nödvändigtvis behöver delta i förberedelsen. Den huvudsakliga konsekvensen för förfarandet torde vara att det blir smidigare. I praktiken avviker en rättegång via fjärranslutning inte nämnvärt från en sådan muntlig förhandling som är vanlig i nuläget, där enbart den sammansättning i domstolen som avgör ärendet är närvarande i rättssalen. Å andra sidan tyder utländsk forskning på att anlitandet av fjärranslutning i vissa situationer kan förvränga domstolens beslutsfattande t.ex. till följd av att trovärdigheten hos den som hörs bedöms vara svagare till följd av fjärrförbindelsens låga kvalitet (t.ex. Bild, E., Redman, A., Newman, E. J., Muir, B. R., Tait, D., & Schwarz, N. (2021). Sound and credibility in the virtual court: Low audio quality leads to less favorable evaluations of witnesses and lower weighting of evidence. *Law and Human Behavior*, 45(5), 481–495).

Det är oundvikligt att upplevelsen av rättegången bli annorlunda när fjärranslutningar används än om personerna sammanträder i rättssalen. Även om tillräckliga processuella garantier för ett korrekt slutresultat kan tryggas, återstår frågan hur ett sådant förfarande inverkar på upplevelsen av domstolens auktoritet och av att förfarandet är rättvist. Tills vidare finns det lite vetenskapliga rön till stöd för bedömningen av frågan, men de tyder på att deltagande via fjärranslutning kan leda till att intrycket av domstolen som värdig och seriös går förlorad, vilket eventuellt kan leda till att upplevelsen av auktoritet eroderar om inte förfarandet kan förses med faktorer som betonar auktoriteten på samma sätt som i ett traditionellt förfarande (Emma Rowden, *Distributed Courts and Legitimacy: What do we Lose When we Lose the Courthouse?* *Law*

Culture and the Humanities 2018, Vol. 14(2), s. 263–281; Emma Rowden – Anne Wallace, Remote Judging: the impact of videolinks on the image and the role of the judge. International Journal of Law in Context 2018, 14(4), s. 504-524).

Å andra sidan har den finländska rättskulturen inte lika starkt som i många andra länder traditionellt grundat sig på yttre drag som betonar förfarandets auktoritet. Det framgår t.ex. av rättssalarnas och tingshusens arkitektur och av att det inte förutsätts att domare och ombud ska använda några särskilda uniformer. Ur detta perspektiv får ett utökat deltagande via fjärranslutning mindre konsekvenser för upplevelsen av domstolarnas auktoritet. I praktiken har flera avsteg i varje händelse redan skett från det traditionella rättegångsideal som beskrivs ovan, och det är vardag att fjärranslutningar används i rättegången. I sista hand baserar sig domstolens auktoritet på andra än yttre faktorer, såsom på avgörandets materiella kvalitet och på domskälen. De omständigheterna påverkas inte av att det görs möjligt för domare att delta via fjärranslutning eller av att möjligheterna för parter att delta på distans utökas. Det kan anses viktigare att förfarandet upplevs som rättvist än att de upplevs som värdigt och högtidligt.

Propositionen leder till ett klarare rättsläge i fråga om tvångsmedelsärenden. Den främjar också digitaliseringen av rättegången. Dessutom gör möjligheten att tillgodose en parts närvarorätt via fjärranslutning rättegångarna säkrare och förbättrar ordningen vid rättegångarna, vilket också bidrar till att de som hörs öppet vågar berätta saker vid hörandet.

4.2.2 Konsekvenser för parter, vittnen och sakkunniga

En mer flexibel anlitande av fjärranslutningar förbättrar tillgången till rättslig prövning och minskar parternas kostnader och tidssvinn till följd av rättegången. När möjligheterna att ta upp bevisning via fjärranslutning utökas, ökar också parternas möjligheter att delta via fjärranslutning. Att undantagsbestämmelsen om hörande per telefon utökas innebär att färre huvudförhandlingar ställs in, vilket förhindrar att rättegångar fördröjs. Det får betydande positiva konsekvenser för parter och vittnen. I en del situationer kan rättegång via fjärranslutning också bidra till att ärendet avgörs inom skälig tid. Å andra sidan kan en parts upplevelse av ett sådant förfarande förmodas vara en annan. Upplevelsen påverkas i praktiken i betydande mån av hur ordföranden leder processen. En saklig processledning minskar risken för att parterna ska uppleva det som negativt att rättegångarna genomförs på nya sätt.

Eftersom parterna i regel har rätt att delta i muntliga förhandlingar i rättssalen får detta inga nämnvärda negativa konsekvenser för parterna.

Hörandet av vittnen och sakkunniga via fjärranslutning kan antas öka. Deras tidssvinn och kostnader till följd av rättegången minskar i motsvarande mån. Det typiska är att vittnen och sakkunniga själva begär att bli hörda via fjärranslutning.

Deltagande via fjärranslutning och hörande via fjärranslutning genomförs i huvudsak hos någon annan myndighet, såväl för parter som för vittnens del. Det är klart att parter, vittnen eller sakkunniga inte mot sin vilja kan åläggas att använda egen utrustning.

4.2.3 Övriga samhällseliga konsekvenser

Ett utökat anlitande av fjärranslutningar stärker den regionala jämlikheten, eftersom minskningen av antalet tingsrätter lett till att avsevärda resor ställvis krävs för att delta i en rättegång i en rättssal. Samtidigt minskar utsläppen och digitaliseringen av samhället främjas. Propositionen kan i och för sig få negativa konsekvenser för digitalt marginaliserade och t.ex. för äldre, men eftersom rätten att delta i rättssalen kvarstår som en stark grundregel kan de

konsekvenserna anses vara små. Allmänt taget blir det lättare för personer med funktionsnedsättning att delta i rättegångar, vilket får positiva konsekvenser för jämlikheten. Deltagandet i en rättegång som vittne eller sakkunnig tar mindre tid när anlitandet av fjärranslutningar ökar, vilket påverkar produktiviteten positivt.

4.2.4 Konsekvenser för de grundläggande fri- och rättigheterna och mänskliga rättigheterna

Propositionen får främst positiva konsekvenser för *en rättvis rättegång*. Den viktigaste av dem är att propositionen i enskilda fall gör det möjligt att undvika fördröjning och därmed främjar rättssäkerheten och genomförandet av en rättvis rättegång. Även om konsekvenserna på ett allmänt plan kan antas bli små, kan nyttan av ett flexibelt förfarande och möjligheten att tack vare det undvika fördröjning få betydande konsekvenser i enskilda fall. Också bättre tillgång till rättslig prövning stärker tillgodoseendet av de grundläggande fri- och rättigheterna.

Under beredningen har det i synnerhet bedömts om rätten till en rättvis rättegång försvagas av att en parts närvarorätt mot partens vilja kan tillgodoses via fjärranslutning. En viktig betydelse av närvarorätten för parten är att säkerställa att parten har möjlighet att fullvärdigt utöva sina rättigheter och att rättegången också som helhet är rättvis. Om fjärranslutningen är av tillräckligt bra kvalitet, är det möjligt att delta fullvärdigt också via den.

Det utvidgade anlitandet av fjärranslutningar försvagar inte genomförandet av *en offentlig rättegång*. I det enskilda fallet innebär en faktisk begränsning av offentligheten att det inte är lämpligt att använda fjärranslutning. Genomförandet av offentligheten påverkas inte i praktiken av att en del av ledamöterna i en kollegial sammansättning deltar i rättegången via fjärranslutning. Eventuella konsekvenser kan enbart bli aktuella i situationer när en förhandling genomförs helt och hållet via fjärranslutning, vilket innebär att det inte är möjligt att följa rättegången i rättsalen. I en sådan situation ska domstolen på sätt eller annat genomföra offentligheten vid rättegången minst på samma nivå som vid en konventionell rättegång.

Med stöd av vad som anförs ovan får förslaget inga negativa konsekvenser för offentligheten vid rättegångar. På ett praktiskt plan blir genomförandet av offentligheten beroende av hurdana praktiska lösningar som genomförs vid enskilda rättegångar. Att hovrätternas reseting ersätts med rättegångar via fjärranslutning som allmänheten kan följa på hovrättens stationeringsort tenderar exempelvis i praktiken att kringskära offentligheten. Att en rättegång som i stället för reseting hålls på stationeringsorten ersätts med en rättegång via fjärranslutning som allmänheten kan följa i en sidosal på resetingsorten bidrar däremot till en större offentlighet. Konsekvenserna av sådan praxis av olika slag för det praktiska genomförandet av den publika offentligheten bör i och för sig betraktas som små med beaktande av att hovrätternas praxis med reseting traditionellt fått motsvarande konsekvenser. Domstolen ansvarar för att den praxis som väljs inte försvagar genomförandet av offentligheten.

Användningen av fjärranslutningar kan få konsekvenser för skyddet för personuppgifter och för informationssäkerheten. Konsekvenserna och de risker behandlingen eventuellt medför beror på den teknologi som används och på arten hos det rättegångsärendet som handläggs, inklusive t.ex. behovet av anonym bevisning. Krav som följer av dataskyddslagstiftningen, såsom krav på informationssäkerhet vid behandling av personuppgifter, kan å andra sidan också inverka på hurdana fjärranslutningar eller tekniska applikationer det är möjligt att använda vid rättegången. På grund av dessa aspekter kan dessutom en del ärenden vara sådana att det inte är lämpligt att använda fjärranslutning för dem. Vid bedömningen av konsekvenserna och riskerna för dataskyddet samt behövliga skyddsåtgärder tillämpas artikel 35 i EU:s allmänna dataskyddsförordning (Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2016/679) och 20 § i lagen om behandling av personuppgifter i brottmål och vid upprätthållandet av den nationella

säkerheten (1054/2018). Andra konsekvenser än de konsekvenser för dataskyddet som nämns ovan kan beröra skyddet för privatlivet, om egen utrustning används för deltagande via fjärranslutning och om deltagande i rättegången med tal- och bildförbindelse sker i en lokal som skyddas av hemfriden och som används som stadigvarande bostad. Deltagande via fjärranslutning och hörande via fjärranslutning genomförs dock i huvudsak hos någon annan myndighet, såväl för parter som för vittnens och sakkunnigas del. Till den del allmänheten deltar i rättegången kan användningen av fjärranslutning beroende på vilken teknologi som används innebära en större risk än i nuläget för att talturer tas upp trots förbud. Det är svårare att övervaka att förbudet iakttas när deltagandet via fjärranslutning inte sker hos en myndighet. Begäran om en parts samtycke till användning av fjärranslutning kan samtidigt användas som en skyddsåtgärd för att säkerställa att parterna är medvetna om eventuella risker.

4.2.5 Konsekvenser för myndigheternas verksamhet

Möjligheten för ledamöter i den sammansättning som avgör ärendet att delta via fjärranslutning gör arbetet mer flexibelt för domstolens ledamöter. Eftersom det är fråga om ett undantag, försvagar det inte kollegialiteten i domstolarna betydligt.

Höranden via fjärranslutning har bedömts vara mer påfrestande än höranden ansikte mot ansikte (Sanna Ala-Kortesmaa – Tuula-Riitta Välikoski: Käräjätuomareiden kuunteluosaaminen ja vuorovaikutuksen rakentuminen rikosoikeudenkäynnin etäkuulemistilanteissa – asian selvittämisen mahdollistaja ja oikeussalilikokemuksen tuottaja. Oikeus 3/2023, s. 170–190). När antalet sådana höranden ökar kan därför domarnas arbete bli mer påfrestande.

En utökad användning av fjärranslutningar medför i viss mån merarbete och organisering av arbetet vid domstolarna och andra myndigheter för att ordna höranden och deltagande. Det leder till merarbete vid domstolarna, bl.a. för tingssekreterare och expeditionsvakter. Det ökande antalet höranden kan dock åtminstone i regel ordnas i befintliga lokaler. När rättegångar inte behöver ställas in eller skjutas upp, blir det möjligt att använda myndigheternas resurser på ett mer ändamålsenligt sätt.

När rättegång via fjärranslutning möjliggörs i tvångsmedelsärenden, underlättas förundersökningsmyndigheternas arbete. Minskade fängstransporter vid muntliga förhandlingar i huvudsaken besparar arbete. Eftersom fjärranslutningar används i stor utsträckning i tvångsmedelsärenden redan i nuläget, förmodas dock minskningen i arbete och transporter bli marginell.

4.2.6 Ekonomiska konsekvenser

Propositionens ikraftträdande förutsätter inga budgetanslag. Hurudana ekonomiska konsekvenser propositionen får beror i hög grad på hur mycket anlitaandet av fjärranslutning ökar. Å ena sidan medför anlitaandet av fjärranslutningar merarbete för biträdande personal, å andra sidan kostnadsinbesparingar till följd av mindre reseräkningar för parter och personer som ska höras, samt mindre arbete t.ex. för åklagarna. Inbesparingarna till följd av propositionen bedöms bli minst lika stora som kostnadseffekterna.

Enligt Domstolsverket blir merarbetet för domstolarnas biträdande personal 0,1 årsverken per domstol och vid större domstolar 0,2 årsverken, sammanlagt 3,1 årsverken. I pengar innebär det en kostnad på ca 166 000 euro.

Beredningens bedömning är att det inte är nödvändigt att skaffa ny utrustning, eftersom det enligt statistiken är möjligt att använda befintlig utrustning oftare. Domstolarnas rättssalar är

dock redan nu i mycket stor utsträckning utrustade med projektorteknik och videokonferensutrustning. Det har också skaffats videokonferensutrustning till andra utrymmen vid domstolarna än rättssalarna för höranden via videolänk vid andra domstolar (Bedömningspromemoria av arbetsgruppen för utveckling av rättskipningen 18.8.2022, s. 43). Det sammanlagda antalet videokonferensutrustningar inom domstolsväsendet har kunnat ökas med hjälp av den finansiering som fick under covid-19-pandemin, så att det 2019 fanns 268 och 2022 redan 404 utrustningar (domstolsväsendets bokslut 2022, s. 13). Med hänsyn till att antalet användningsgångar per utrustning 2020 och 2021 var knappt 30 fler än 2022 kan det dessutom bedömas att en moderat ökning i anlitandet av fjärranslutning är möjlig genom ökad användning av befintliga videokonferensutrustningar.

I en del tingshus kan det ändå finnas behov att skaffa nya videokonferensutrustningar som domarna kan använda i detta syfte, och i varje händelse ställer antalet befintliga utrustningar gränser för hur mycket anlitandet av fjärranslutning kan öka. Enligt Domstolsverkets bedömning bör 35 lämpliga utrustningar för utrymmen för hörande per videolänk skaffas, vilket medför en årlig kostnad på ca 37 000 euro.

Domstolarnas IKT-kostnader bedöms inte öka till följd av propositionen. Detta är också Domstolsverkets bedömning. Det är värt att notera att ett annat projekt pågår, i vilket programmet Skype for Business som domstolarna använder ersätts med ViPu-applikationen, vilket bidrar till ökat anlitande av videoförbindelse.

Inga kostnader uppkommer för utrymmesarrangemang. Avsikten är inte att göra förändringar i domstolarnas utrymmen. Att rättegångar via fjärranslutning tillåts leder till att rättssalar i dessa ärenden frigörs för att användas för andra sammanträden och t.ex. för visning av videoupptagningar. Å andra sidan förutsätter genomförandet av offentlighet vid rättegången att också de sammanträdena kan följas, vilket sannolikt oftast kommer att ske i en rättssal eller i något annat utrymme vid domstolen. Utrymmet kan till exempel vara en förberedelsesal eller ett mindre utrymme som avskiljs från resten av utrymmet med skärmar. Utrymmet kan vara detsamma som senare reserveras för visning av videoupptagningar. I samband med reformen gällande videoupptagningar ansågs det att utrymmet t.ex. kan vara en ledig rättssal (RP 133/2021 rd, s. 27). I praktiken kan det antas vara mycket ovanligt att allmänheten infinner sig vid rättegångar via fjärranslutning eller för att se på videoupptagningar. I samma utrymme kan det vara möjligt att följa flera muntliga förhandlingar, t.ex. med hjälp av hörlurar. Om ingen publik anländer, behöver utrymmet inte hållas reserverat.

Ju mer anlitandet av fjärranslutning ökar, desto mer ökar också inbesparingarna. Resandet i tjänsten minskar när det allt oftare blir onödigt att den sammansättning som avgör ett ärende vid hovrätten reser till annan ort för sammanträden. År 2023 höll hovrätterna reseting i 272 ärenden. Å andra sidan kan antalet reseting antas minska betydligt redan till följd av att reformen som gällde videoupptagningar trätt i kraft.

Om det blir vanligare att åklagare deltar via fjärranslutning, kan åklagarmyndigheten uppnå betydliga inbesparingar i arbete och kostnader när resor till sammanträdesplatser behövs mer sällan. Det gäller i synnerhet hovrättsstadiet, men å andra sidan är det inte heller ovanligt att åklagare reser till mer avlägset belägna tingsrätter. Enligt uppgift från riksåklagarens byrå använde Åklagarmyndigheten 2023 ca 343 000 euro till tjänsteresor i anslutning till domstolsförhandlingar. Räknat i arbetstid användes ca 1,68 årsverken till resande i tjänsten. I hela landet användes i medeltal ca 7,08 timmar per åklagarårsverke till sammanträdesresor.

Såväl domstolarna som åklagarna får en betydande inbesparing i arbetsmängd när huvudförhandlingar behöver ställas in mer sällan. Det påverkas i synnerhet av det nya momentet om hörande per telefon.

Bevisningskostnaderna som betalas ur statens medel minskar när mindre reseersättningar behöver betalas till vittnen och sakkunniga. Den inbesparingen är sannolikt marginell.

Också arvoden för rättshjälp minskar. Till ett biträde eller en försvarare som utsetts med stöd av rättshjälpslagen eller lagen om rättegång i brottmål betalas arvode för tidsanvändning för nödvändiga resor samt ersättning för kostnader. Till biträden och försvarare betalades 2023 ca 4,3 miljoner för restiden till sammanträden, ca 1,4 miljoner euro för annan restid och ca 200 000 euro i resekostnader, plus mervärdesskatt. När ett ombud som får betalt ur statens medel deltar i en muntlig förhandling via videolänk i stället för att resa till platsen, kan det försiktigt uppskattas innebära en inbesparing på ca 400 euro per ärende.

Fångtransporterna till huvudförhandlingar minskar, vilket sparar både arbete och kostnader. Redan i nuläget är det ändå vanligt att fångar deltar via fjärranslutning. Sannolikt blir kostnadsminskningen marginell.

När parter i större utsträckning deltar via fjärranslutning kan deras egna resekostnader minska. Dessutom minskar deras kostnader för ombudens resor.

I huvudsak är de inbesparingar till följd av propositionen som anges ovan dock troligen relativt små. Inbesparingarnas belopp beror inte så mycket på detaljer i bestämmelserna utan mer på den praxis domstolarna tillämpar, vilken avgör i hur stor utsträckning domare och parter kommer att använda fjärranslutningar.

Sammanfattningsvis kan det konstateras att statens kostnader till följd av propositionen inte blir större än inbesparingarna.

5 Alternativa handlingsvägar

5.1 Handlingsalternativen och deras konsekvenser

De föreslagna ändringarna baserar sig i stor utsträckning på iakttagelser av lagstiftningens innehåll från rättspraxis och praktisk lagtillämpning samt på remissvaren, och därför anses de föreslagna lagstiftningsåtgärderna motiverade.

Under beredningen övervägdes också en ändring i lagstiftningen som främjar åklagares deltagande via fjärranslutning. Det alternativet fördes fram, eftersom domstolarna enligt de uppgift i vissa fall har förhållit sig kategoriskt eller onödigt avvisande till åklagarnas begäranden om att få delta via fjärranslutning. Åklagarmyndigheten använde 2023 ca 1,68 årsverken och ca 343 000 euro till tjänsteresor i samband med domstolsförhandlingar. En utgångspunkt i den gällande lagstiftningen är, att när en åklagares begäran att få delta via fjärranslutning övervägs ska det enligt förarbetena till 8 kap. 13 § i lagen om rättegång i brottmål beaktas hur allvarlig den gärning som avses i åtalet är och om det aktuella målet är viktigt ur ett allmänt intresse (RP 200/2017 rd, s. 47).

Att enbart föreskriva om åklagaren strider emellertid mot principen om likvärdig behandling av parterna. Också annars är en utgångspunkt för rättegångsförfarandet att domstolen beslutar om rättegångens förlopp och ansvarar för att kravet på en rättvis rättegång tillgodoses. Inte heller därför är det motiverat att ge en part rätt att själv besluta om sättet för sitt deltagande.

Prövningen av åklagares deltagande via fjärranslutning påverkas av likadana samma omständigheter som i fråga om domstolens ledamöter i fråga om domstolens auktoritet och brottmålsrättegångens klandrande funktion, vilket också uttrycks i citatet ur förarbetena ovan. Det är motiverat att fortsättningsvis lämna åklagares deltagande via fjärranslutning till domstolens prövning i det enskilda fallet. Samtidigt är det klart att den prövningen ska basera sig på sakliga skäl som framgår av lagen och förarbetena, och t.ex. att domaren förhåller sig negativt till användning av fjärranslutningar är inte ett sådant skäl. Oftast är det inte motiverat att åklagaren i mindre brottmål åläggs att resa till en domstol som ligger långt från åklagarens tjänsteställe. Behovet av särskilda bestämmelser om frågan minskar också när domstolen på det sätt som föreskrivs i 24 kap. 14 § 2 mom. i rättegångsbalken är skyldig att fatta ett motiverat beslut om att förkasta åklagarens begäran.

Möjligheten har övervägts att föreskriva om offentlighet vid rättegång via fjärranslutning så att offentligheten alltid genomförs med hjälp av en så kallad sidosal. Det har dock ansetts vara en onödigt oflexibel lösning med beaktande av en möjlig teknologisk utveckling.

Under beredningen har det övervägts om bestämmelserna om anlitande av fjärranslutning i större utsträckning bör sammanföras i 2 kap. i rättegångsbalken. Dock har det ansetts att de nuvarande bestämmelserna passar bättre i sitt nuvarande sammanhang, och att bestämmelsernas tydlighet bli lidande om de sammanförs. Dessutom förefaller 2 kap. i rättegångsbalken inte vara ett naturligt ställe för sådana bestämmelser.

Till övriga delar har strävan varit att enligt behov beskriva olika lagstiftningsalternativ i beskrivningen av nuläget, i det avsnitt som gäller respektive bestämmelse där ändringar föreslås.

Under beredningen har dessutom flera sådana frågor övervägts, som inte lett till förslag om ändringar i lagstiftningen. De behandlas i den bedömningspromemoria som föregick denna proposition.

5.2 Lagstiftning och andra handlingsmodeller i utlandet

5.2.1 Allmän översikt över utvecklingen inom EU

Enligt den nyaste tillgängliga statistiken är det allmänt taget möjligt att höra parter i tvistemål och brottmål via distanskommunikationsteknik i 16 av Europeiska unionens 27 medlemsstater. Dessutom kan distanskommunikationsteknik i alla andra medlemsstater användas i begränsade situationer i rättegångar (Resultattavlan för rättsskipningen i EU 2023, s. 50).

Enligt Europeiska unionens råds strategi för digitalrätt 2019–2023 är målet för den digitala rätten att förbättra tillgången till rättsskydd i en paneuropeisk kontext, att utveckla informations- och kommunikationsteknologier med avseende på tillgång till rättslig information och att integrera dem i rättssystemets verksamhet. En metod är att underlätta uträttande av ärenden digitalt och digital kommunikation mellan rättsliga myndigheter samt med medborgare och aktörer i rättegångsförfaranden, bl.a. via videokonferens (punkt 20).

Rådet har också i sina slutsatser angående tillgången till rättsskydd och utnyttjandet av digitaliseringens möjligheter (11599/20) betonat att digitala lösningar i mån av möjlighet bör utvecklas med tanke på hela rättegångsförfarandet, vilket möjliggör snabbare och säkrare förfaranden och underlättar samarbetet mellan medlemsstaterna (punkt 15). Anlitandet av digitala teknologier och digitala kommunikationsverktyg får dock inte försvaga rätten till en rättvis rättegång, och i synnerhet inte rätten till jämbördiga rättsmedel och rätten till ett

kontradiktoriskt förfarande, rätten till en offentlig rättegång som i vissa fall inkluderar rätten till muntligt hörande där parten är närvarande i rättssalen, eller rätten att söka ändring (punkt 17).

Det senaste steget i digitaliseringen av rättsskipningen är förordning (EU) 2023/844 och direktiv (EU) 2023/2843 som har samband med det. Förordningen gör möjligt att i stor utsträckning delta i gränsöverskridande rättegångar inom unionen via videolänk.

Utifrån det som sägs ovan kan den bedömningen göras, att de mål Europeiska unionen ställt upp för digitaliseringen av rättegångar och de ökande möjligheterna att använda videoförbindelser också torde öka medlemsstaternas behov av att utveckla sina nationella förfaranderegler i fråga om anlitandet av videokonferens och annan distanskommunikationsteknik. Sådana utvecklingsprojekt pågår åtminstone i Nederländerna, där avsikten är att utveckla rättegång via fjärranslutning till ett fullgott alternativ till en rättegång som hålls i en rättssal, och i Tyskland (se nedan).

5.2.2 Sverige

I Sverige föreskrivs det om användning av videolänk i rättegångar i en allmän bestämmelse (5 kap. 10 § i rättegångsbalken). Utgångspunkten är att parterna och övriga deltagare i sammanträdet infinner sig i sessionssalen personligen (första stycket). På de villkor som anges i bestämmelsen kan rätten dock bestämma att deltagande i sammanträdet sker genom ljudöverföring eller ljud- och bildöverföring (andra stycket). Det sättet att delta likställs med personlig närvaro (femte stycket). Bestämmelsen tillämpas allmänt på alla personer och sammanträden i alla rättsinstanser, och den gäller såväl deltagande i rättegången som hörande av personer i bevissyfte (Prop. 2004/05:131, s. 224).

Enligt bestämmelsen ska användning av fjärranslutning ske av grundad anledning, och domstolen ska i sin bedömning särskilt beakta de kostnader eller olägenheter som skulle uppkomma om den som ska delta i sammanträdet måste infinna sig i rättssalen, om någon som ska delta i sammanträdet känner rädsla för att vara närvarande i rättssalen, om det kan antas att någon som ska delta i sammanträdet utsätts för påtryckningar, och om det är nödvändigt av säkerhetsskäl (andra och tredje stycket). Deltagande via fjärranslutning får dock inte tillåtas, om det är olämpligt med hänsyn till ändamålet med personens inställelse och övriga omständigheter (fjärde stycket). I förarbetena till lagen sägs det att de kostnader och olägenheter som ska beaktas också gäller andra än för den som ska inställa sig i rätten, som t.ex. kostnader för att transportera frihetsberövade (Prop. 2004/05:131, s. 224). Rädslan för att delta i sammanträdet får inte vara abstrakt, utan den ska t.ex. ha samband med hot eller trakasserier i eller utanför rättssalen. Påtryckningar innefattar, utöver öppna hot och trakasserier, även mer subtila åtgärder som t.ex. gester, stirrande, anspelningar på repressalier eller motsvarande. Med nödvändiga säkerhetsskäl avses t.ex. en konkret hotbild mot målsäganden eller vittnen. Behovet av deltagande via fjärranslutning ska då vägas mot andra tillbudsstående säkerhetsåtgärder (Prop. 2018/19:81, s. 88–89).

I Sverige förutsätter bestämmelserna inte personens eget samtycke för användning av fjärranslutning. I förarbetena till lagen betonas dock att det i regel inte bör beslutas om deltagande via fjärranslutning mot personens vilja. Undantag bör dock kunna göras för de fall det enligt domstolens bedömning framstår som motiverat med ett sådant deltagande. Det kan bl.a. gälla om betydelsen av att en häktad person infinner sig i rättssalen inte bedöms uppväga t.ex. de kostnader eller olägenheter som då skulle uppkomma. När det gäller personer som skall höras i bevissyfte måste i allmänhet stor hänsyn tas till önskemål från den part som åberopat bevisningen. Även motpartens uppfattning kan i många fall vara relevant och bör därför beaktas. Om parterna, framför allt i dispositiva tvistemål, är ense om att en person kan delta genom ljud-

och bildöverföring, saknas det i allmänhet anledning för rätten att göra en annan bedömning (Prop. 2004/05:131, s. 225). I en situation som gäller misstänkta påtryckningar ska domstolen kunna ta upp frågan på eget initiativ, och det krävs inte att personen själv agerar i frågan och påtalar sin rädsla (Prop. 2018/19:81, s. 88–89).

Användningen av fjärranslutning ska i alla situationer baseras på en helhetsbedömning med beaktande av alla omständigheter. Bevisningen måste t.ex. kunna värderas på ett tillfredsställande sätt, och i vissa situationer kan en persons närvaro i rättssalen vara så viktig att deltagande via fjärranslutning inte kan tillåtas även om det finns starka skäl för detta (Prop. 2004/05:131, s. 225).

I Sverige finns också bestämmelser för den händelse att det inte är möjligt att allmänheten är närvarande i rättssalen eller att det finns vägande skäl för att begränsa allmänhetens tillträde (RB 5:12 och 5:13). Skälet kan t.ex. vara brist på sittplatser, misstanke om störning av sammanträdet eller påtryckningar mot någon som ska höras, rädsla hos någon som deltar i sammanträdet eller säkerhetsskäl. Domstolen ska då hänvisa allmänheten till en sidosal, där de kan följa sammanträdet genom ljud- och bildöverföring. Också den som utvisats från rättssalen t.ex. till följd av störande beteende ska om möjligt få delta i sammanträdet via fjärranslutning (RB 5:9 a).

5.2.3 Norge

I Norge är det i stor utsträckning möjligt att delta i rättegångar i tvistemål via videolänk. Enligt § 9-4 och 9-5 i lagen om rättegång i tvistemål (lov om mekling og rettergang i sivile tvister (tvisteloven)) kan muntliga förberedelsesammanträden och andra sammanträden under förberedelsen ordnas som distanssammanträden (fjernmøte). Huvudförhandlingen och övriga sammanträden kan delvis eller helt hållas som distanssammanträden, om det föreskrivs i lag eller parterna avtalar om saken (tvisteloven § 13-1). Enligt den bestämmelsen avses med distanssammanträde ett sammanträde där alla deltagare inte är närvarande, utan deltar med hjälp av distansmöteteknik. Parter, vittnen och sakkunniga kan höras i bevissyfte via fjärranslutning (fjernavhør), om det inte är möjligt för dem att vara närvarande eller det vore synnerligen besvärligt eller dyrt. Berättelsen ska då inte ha särskilt stor betydelse, och hörande via fjärranslutning ska inte annars vara olämpligt. Vid hörande via fjärranslutning ska i första hand videoförbindelse användas, och domstolen beslutar var hörandet ska ske (tvisteloven § 21-10).

I lagen om rättegång i brottmål (lov om rettergangsmåten i straffesaker; Straffeprosessloven) föreskrivs om användning av sammanträden via fjärranslutning i vissa situationer. Domstolen kan t.ex. bestämma att parter och deras ombud ska delta via fjärranslutning, om det behövs för att rättegången ska kunna ordnas på ett ändamålsenligt sätt. Parterna ska då ges möjlighet att uttala sig i saken. Vittnen kan höras via fjärranslutning om det behövs av geografiska eller andra särskilda skäl. Liksom i tvistemål är ett villkor att vittnets berättelse inte har särskilt stor betydelse, och hörande via fjärranslutning ska inte annars vara olämpligt (§ 109 a). Sakkunniga kan höras via fjärranslutning på samma villkor (§ 149 a). Ärenden som gäller fortsatt häktning eller omhäktning kan också behandlas vid distanssammanträden under de förutsättningar som anges i lagen (§ 185). Distanssammanträden kan också hållas i ärenden där en dom baserad på erkännande utfärdas i ett summariskt förfarande (tilståelsesdom, § 248).

Det föreskrivs i en särskild bestämmelse om sammanträden och förhör via fjärranslutning i brottmål (forskrift om fjernmøter og fjernavhør i straffesaker). När rättens sammanträde hålls via fjärranslutning, bestäms det att deltagande i första hand ska ske vid en domstol, en polisstation eller ett fängelse. Deltagandet kan också ske t.ex. vid ett sjukhus, om det behövs av hälsoskäl och anses lämpligt. Om domstolen anser det lämpligt, kan deltagande också ske någon

annanstans (§ 1 och 2). På sammanträden och förhör via fjärranslutning tillämpas allmänna bestämmelser bl.a. om påföljder vid frånvaro. Den som anlant till en angiven plats för ett sammanträde via fjärranslutning anses ha anlant till rättens sammanträde (§ 3).

I Norge gällde först en temporär föreskrift och därefter en temporär bestämmelse om rättegångsförfarandet under covid-19-epidemin mellan den 28 mars 2020 och den 1 december 2021 (midlertidig forskrift om forenklinger og tiltak innenfor justissektoren for å avhjelpe konsekvenser av utbrudd av Covid-19 sekä midlertidig lov om tilpasninger i prosessregelverket som følge av utbruddet av covid-19 mv.). Enligt 2 § i föreskriften och 3 § i lagen fick domstolen hålla sammanträden via fjärranslutning (fjernmøte) och företa förhör på distans (fjernavhør). Ett villkor var att den är nödvändigt (nødvendig) och riskfritt (ubetenkelig) att använda fjärranslutning. Vid den bedömningen skulle det i brottmål fästas särskild vikt vid ärendets art och den åtalades rättigheter, och den åtalade skulle garanteras konfidentiell kontakt med sin försvarare under behandlingen. Innan domstolen beslutar att ett sammanträde eller förhör ska hållas via fjärranslutning skulle den ge parterna möjlighet att uttala sig i frågan. Ändring fick dock inte sökas separat i det beslutet.

Norges högsta domstol har gjort ett avgörande om hörande via fjärranslutning som berörde den temporära förfarandebestämmelsen (HR2021-202-U), där den godkände att en ung målsägande i ett sexualbrottsärende hördes i hovrätten via videolänk. Målsägandens berättelse hade tagits upp på video i ett tidigare skede av handläggningen, och den upptagningen hade visats i hovrätten. Videolänken användes för ett kompletterande hörande av målsäganden i hovrätten.

Avgörandet motiverades med att målsäganden till följd av sin ålder enligt huvudregeln inte över huvud taget skulle höras personligen i hovrätten, och med att det vid också hörande via videolänk var möjligt att iakttä målsägandens reaktioner på de frågor som ställdes.

I ett annat avgörande som berörde den temporära förfarandelagen (HR-2020-972-U) ansåg Norges högsta domstol att tillräckliga grunder saknades för att hålla tingsrättens häktningssammanträde via fjärranslutning när svaranden och dennes försvarare hade motsatt sig det och de lägre rättsinstanserna hade motiverat det enbart med allmänna aspekter som gällde förhindrandet av smittspridning. Högsta domstolen ansåg att den temporära förfarandelagen skulle tolkas och tillämpas med iakttagande av bl.a. bestämmelsen i artikel 5.3 i Europakonventionen om att den som är anhållen eller häktad ska ställas inför en domare utan dröjsmål. Högsta domstolen tog inte ställning till huruvida särskilda skäl kunde ha berättigat avsteg från den rätten, eftersom de lägre rättsinstanserna inte ens hade anfört några sådana motiveringar.

5.2.4 Danmark

I tvistemål i tingsrätten kan rätten vid förberedelsesammanträden tillåta att en part eller dennes ombud deltar via telekommunikation, om det inte anses olämpligt a (retsplejeloven; rpl 353 § 6 stk). Vid huvudförhandlingen kan en part beviljas rätt att delta via distansförbindelse, om parten är företräd i rätten och fjärranslutning inte anses olämpligt. Om parten inte är företräd i rätten och deltagande via fjärranslutning är ändamålsenligt av särskilda skäl, kan parten eller dennes ombud beviljas rätt att delta via fjärranslutning (rpl. 365 § 4-5 stk). Motsvarande bestämmelser finns om användning av fjärranslutning vid förberedelse och huvudförhandling i hovrätten (rpl. 378 § 3 stk och 386a §, samt i fråga om besvär över tidigare beslut 398 § 2 stk).

I brottmål kan den åtalade enligt rättens prövning delta i huvudförhandlingen via fjärranslutning med bild (telekommunikation med billede), om den åtalades närvaro inte behövs och om ärendet endast gäller böter, fängelse i högst ett år, förverkandepåföljd, förlust av ställning, vite eller

skadestånd. En eventuell försvarsadvokat ska delta i rättegången på samma sätt som den åtalade, om inte rätten anser det lämpligt att försvarets ombud är närvarande i rätten (rpl. 854 § 1 stk.). Motsvarande bestämmelser finns om deltagande via fjärranslutning i ett förfarande med en så kallad dom som baseras på bekännelse (se nedan) (rpl. 831 § 8 stk.).

En part som är anhållen hämtas till rätten genom rättens beslut eller på egen begäran. Trots begäran hämtas parten dock inte till rätten, om rätten efter att ha hört om den anhållnes tillstånd anser det olämpligt att hämta personen till rätten. Rätten beslutar också om personen ska hämtas till rätten eller om det är tillräckligt att personen hörs på plats eller via fjärranslutning (rpl. 470 § stk. 4).

Danmarks praxis motsvarar den norska i fråga om domar baserade på erkännande (tilståelsesdom), om vilken det föreskrivs i rpl 831 §.

Utöver bestämmelsen om administrativt påfört frihetsberövande (se rpl. 470 § ovan) är det i Danmark på vissa villkor att använda fjärranslutning i tvångsmedelsärenden (rpl. 748 a och 748 b §).

5.2.5 Tyskland

I Tyskland föreslog förbundsregeringen 2023 att användningen av videokonferens ska utvidgas betydligt i rättegångar i tvistemål. Regeringens proposition baseras på förbundsstatens justitieministeriums förslag om utveckling av videokonferensteknik i rättegångar, som offentliggjordes i november 2022 (Referentenentwurf des Bundesministeriums der Justiz: Entwurf eines Gesetzes zur Förderung des Einsatzes von Videokonferenztechnik in der Zivilgerichtsbarkeit und den Fachgerichtsbarkeiten).

Propositionens syfte är att främja användningen av videokonferens i rättegångar för att göra rättsskipningen mer modern, digital och människonära. Videokonferens anses kunna göra rättegångarna snabbare, billigare, mer kostnadseffektiva och mer miljövänliga. Enligt förslaget ska videokonferensteknik få en central ställning i rättegångarna.

Propositionen gäller tvistemål samt ärenden som handläggs i förvaltningsdomstolar och i vissa specialdomstolar. Brottmål har lämnats utanför reformen.

I propositionen föreslås det att till civilprocessförordningen (Zivilprozessordnung), som gäller rättegång i tvistemål, fogas en 128 a § i vilken det föreskrivs om rättegång som genomförs som videokonferens. Enligt propositionen ska ordförande på tjänstens vägnar kunna bestämma att en eller flera parter eller alla parter ska delta i rättegången via videokonferens. Enligt motiveringen till förslaget talar framför allt processekonomiska aspekter för ett sådant föreläggande. Å andra sidan kan t.ex. skäl som har samband med rättegångsmaterialet, förutsedda svårigheter vid förlikningsförhandlingar eller den omständigheten att endast den ena parten har ett biträde talar mot anlitandet av videokonferens.

Parterna kan dock alltid kräva att få delta i rättegången i rättssalen. Kravet behöver inte motiveras. Den som meddelats ett föreläggande om användning av fjärranslutning har två veckor på sig att motsätta sig det, och efter ett motsättande som gjorts i tid förfaller föreläggandet för alla parters del.

Om parterna avtalar om att huvudförhandlingen ska hållas som videokonferens, ska det i regel ske. Om domstolen emellertid vägrar att hålla den som videokonferens, ska den fatta ett motiverat beslut med besvärsmätt. Enligt motiveringen förutsätter en vägran att de skäl som i den

aktuella situationen talar för att rättegången hålls i en rättssal väger klart tyngre än skälen för videokonferens.

Enligt propositionen kan rättegången också hållas helt virtuellt så att inte ens ordförande befinner sig i en rättssal (eine vollvirtuelle Videoverhandlung). Det förutsätter att också alla parter och domarsammansättningens övriga ledamöter deltar i huvudförhandlingen via videokonferens. Enligt motiveringen kan ordföranden leda processen t.ex. i sitt arbetsrum eller i sitt hem. Om en rättegång som genomförs på det sättet är offentligt, ska bild och ljud från den förmedlas till en sessionssal eller något annat utrymme vid domstolen så att allmänheten kan följa rättegången. Ordföranden avgör om förfarandet ska tillämpas, men det förutsätter också samtycke av övriga ledamöter i den sammansättning som avgör ärendet. Liksom annars har en part som kräver det rätt att anlända till rättssalen, och då är förfarandet inte möjligt. Enligt propositionen ska förfarandet införas på prov, och avsikten är att besluta om utvidgad tillämpning efter att förbundsstatens justitieministerium har utvärderat erfarenheterna av förfarandet.

5.2.6 England och Wales

I England och Wales kan videoförbindelse användas för att höra vittnen i tvistemål (Civil Procedure Rules; CPR 32.3 §). I justitieministeriets praktiska anvisningar (Practice Direction) betonas det dock att ideale är att vittnet är personligen närvarande, och att tillämpningsområdet för hörande per videolänk inte bör definieras enbart av att det är enkelt.

Möjligheterna att använda videoförbindelse i brottmål utvidgades avsevärt genom en temporär lag som utfärdades till följd av covid-19-epidemin (Coronavirus Act 2020, 53 § och bilaga 23). Sommaren 2022 gjordes bestämmelserna i den temporära lagen bestående med några preciseringar och undantag (Police, Crime, Sentencing and Courts Act 2022). Det föreskrivs om användning av fjärranslutning (*live link*) i ett särskilt kapitel i straffprocesslagen (Criminal Justice Act 2003; CJA, part 8).

Lagändringen innebär att domstolen i brottmål på en parts begäran eller på eget initiativ kan meddela en person ett föreläggande att delta i rättegången via ljud- eller videoförbindelse (*live audio/video link*) (CJA 51 §). Bestämmelsen tillämpas i stor utsträckning på deltagandet i muntliga förhandlingar i brottmål i olika rättsinstanser samt på upptagning av muntlig bevisning. Ett föreläggande kan meddelas alla personer som deltar i rättegången eller till vissa av dem, och det kan avgränsas till att enbart gälla en del av rättegången. Föreskriften kan också gälla domare, samt på begränsade villkor jurymedlemmar. Innan ett föreläggande meddelas ska domstolen höra parterna. Domstolen kan ändra eller återkalla föreläggandet under rättegången.

När domstolen överväger ett föreläggande ska den beakta omständigheterna i fallet som helhet (CJA 51(5) och 51(6)). Omständigheter som ska beaktas vid bedömningen är i synnerhet behovet av att en person är närvarande, den hördes åsikt om deltagande via fjärranslutning, hur lämpliga de utrymmen som används är samt huruvida den som deltar i rättegången via fjärranslutning faktiskt kan delta effektivt i processen. I fråga om muntlig bevisning ska också berättelsens betydelse i ärendet samt parternas möjlighet att bedöma personens trovärdighet beaktas. När domstolen meddelar ett föreläggande ska den dessutom trygga allmänhetens deltagande i rättegången.

Den som deltar via videolänk anses iakttä de krav på personligt deltagande som ställs i lagen (CJA 52A(1) §). Det anses att rättegången i första hand hålls i den rättssal där minst en av rättsens ledamöter deltar i ett sammanträde, eller om det finns flera sådana salar i den sal rätten bestämmer. Om ingen sådan sal finns, sker rättegången i andra hand i den rättssal där minst en

part deltar i ett sammanträde, eller om det finns flera sådana salar i den sal rätten bestämmer. I sista hand, om ingen deltar i rättegången i en rättssal, ska domstolen bestämma att sammanträdet hålls på en plats där rätten enligt lagen kan hålla sammanträdet (CJA 52A(3) §).

Den 19 december 2021 offentliggjorde domstolsverket för England och Wales (HM Courts & Tribunal Service) en omfattande rapport om användningen av fjärranslutningar under covid-19-pandemin (Evaluation of remote hearings during the COVID 19 pandemic – Research report). Rapporten baseras på enkäter bland intressegrupper, som gav mer än 8 000 svar, och på 180 intervjuer. I den sägs det (s. 80), att parter som deltar i rättegången via fjärranslutning i alla domstolar och i alla viktiga befolkningsgrupper upplevde handläggningen som lika bra eller bättre som de som var närvarande vid rättegången i en rättssal. Bland de parter som deltog via fjärranslutning och bland de som var närvarande i en rättssal upplevde en ungefär lika stor andel rättegången som rättvis, och att deras ärende hade fått tillräcklig uppmärksamhet (s. 83). Bland de parter som befann sig i en sårbar ställning önskade en större andel än i andra grupper att de i framtiden ska kunna delta i rättegången på plats i en rättssal (s. 76).

Å andra sidan upplevde domarna att rättegångar som hölls via fjärranslutning inte var tillräckligt formella eller förmedlade processens allvarliga karaktär i tillräcklig grad. De domare som satt brottmål var starkast av den åsikten att parterna bör delta i rättegången på plats i en rättssal (s. 81, 83). Många företrädare för intressegrupper önskade att rättegång via fjärranslutning också framöver ska kunna hållas åtminstone i förberedande sammanträden samt i korta och enkla ärenden.

6 Remissvar

6.1 Remissrundor och remissvar

Vid justitieministeriet utarbetades 2023 en bedömningspromemoria, i vilken nuläget i fråga om användningen av fjärranslutningar vid allmänna domstolar och behovet och möjligheterna att göra rättegångarna smidigare genom utökade möjligheter att använda fjärranslutningar utredades (Användning av fjärranslutningar i rättegångar. Bedömningspromemoria. Justitieministeriets betänkanden och utlåtanden 2023:2). Bedömningspromemorian var ute på remiss under våren 2023. I utlåtandena om bedömningspromemorian ansågs det behövligt att se över bestämmelserna och utöka användningen av fjärranslutningar. Ett sammandrag av utlåtandena har gjorts (Fjärranslutningar i rättegångar. Sammandrag av utlåtandena. Justitieministeriets betänkanden och utlåtanden 2023:28).

Utifrån bedömningspromemorian och utlåtandena om den utarbetades som tjänsteuppdrag vid justitieministeriet ett utkast till proposition om främjande av fjärranslutningar. Beredningen, som utfördes som tjänsteuppdrag, stöddes av projektgruppen Fjärranslutningar i rättegångar, som den av justitieministeriet tillsatta arbetsgruppen Rättsstatens garantier och utvecklandet av rättsväsendet tillsatte för detta syfte.

Det utkast som utarbetats på det sätt som beskrivs ovan var ut på remiss från den 9 januari till den 20 februari 2024. Utlåtanden lämnades av 39 instanser.

I utlåtandena omfattades den lägesbild regeringens proposition bygger på. I utlåtandena ansågs propositionen behövlig. Syftet att främja användningen av fjärranslutningar ansågs värt att understöda, liksom det att bestämmelserna görs mer enhetliga.

I fråga om deltagande via fjärranslutning för domare ansågs det i utlåtandena i huvudsak motiverat att huvudregeln förblir att den sammansättning som avgör ärendet deltar i rättssalen.

Det ansågs behövt att göra det möjligt att avvika från huvudregeln, men åsikterna gick isär beträffande hur exceptionellt det ska vara. En del remissinstanser (bl.a. högsta domstolen) ansåg att deltagande via fjärranslutning för ledamöter bör vara mer exceptionellt och att tröskeln därför bör vara högre än vad som föreslogs. Detta har dock inte genomförts i propositionen, eftersom det inte ansetts motiverat att göra deltagande via fjärranslutning för en ledamot så exceptionellt som det föreslås i de utlåtandena. Omedelbarhetsprincipen kan inte anses innebära något sådant krav.

I fråga om offentligheten vid rättegångar via fjärranslutning förespråkade flera remissinstanser att en teknologineutral lagstiftningslösning. Å andra sidan påpekades praktiska problem, i synnerhet i samband med att rättegången följs i en så kallad sidosal. Till följd av remissvaren föreslås det att säkerhetskontrollanter ska ha rätt att kontrollera de personer som anländer till domstolen för att följa en rättegång via fjärranslutning via videolänk och frånta dem utrustning som lämpar sig för upptagning.

Förslaget att upphäva de tilläggs villkor som ställts för hörande per videolänk fick understöd i remissvaren. Också det utvidgade tillämpningsområdet för hörande per telefon fick understöd.

Det ansågs motiverat att föreskriva om obligatoriskt deltagande via fjärranslutning för parter. En del remissvar innehöll dock en uppmaning att på lagnivå precisera vilka omständigheter som ska beaktas när ett sådant föreläggande meddelas. Propositionen har ändrats till följd av detta.

Att tvångsmedel och påföljder vid frånvaro utsträcks till att omfatta deltagande via fjärranslutning ansågs i huvudsak bra och logiskt i remissvaren. Möjligheten för parterna att delta via fjärranslutning i erkännanderättegångar fick understöd i remissvaren. I remissvaren betonades behovet att säkerställa kvaliteten hos de fjärranslutningar och datakommunikationssystem som används.

En särskild fråga som framfördes i en del remissvar var att det också bör föreskrivas i lag om domares deltagande i föredragningar via fjärranslutning. Det föreslås dock inte i propositionen. Föredragningsförfarandet avviker från en muntlig förhandling bl.a. så att föredragningar inte är offentliga för parter eller allmänheten, och därför är deltagande i föredragning via fjärranslutning inte en sådan principiell fråga som det är nödvändigt att föreskriva om i lag. Syftet är dock inte att förändra rättsläget i fråga om deltagande i föredragningar. Ingen förbud mot användandet av fjärranslutningar vid föredragning kan härledas ur lagstiftningen eller ur avgörandet HD 2021:91 och 92. I praktiken har fjärranslutningar använts och används fortfarande i relativt stor utsträckning vid föredragningar i domstolarna, och därför finns inget behov att föreskriva om det i lag.

6.2 Utlåtande av rådet för bedömning av lagstiftningen

Enligt utlåtandet av rådet för utvärdering av lagstiftningen uppfyller utkastet till proposition väl kraven på konsekvensbedömning vid lagberedning. Rådet rekommenderar dock att utkastet till proposition kompletteras i enlighet med rådets utlåtande.

Enligt utlåtandet utgör utkastet till proposition en koncis och tydlig helhet, som ger en uppfattning om de nuvarande utgångspunkterna och de viktigaste förslagen. Rådet betraktar det som positivt att utkastet till proposition grundar sig på en bedömningspromemoria i vilken också sådana frågor behandlas, som inte lett till några förslag om ändringar i lagstiftningen.

Rådet rekommenderar att lagändringarnas konsekvenser följs upp noggrannare än vad som föreslås i utkastet till proposition.

Enligt utlåtandet behandlas förslagets ekonomiska konsekvenser i tillräcklig omfattning, såväl för de offentliga finansernas del som för dem som deltar i rättegångar. I utlåtandet anses det ändå att befintlig forskning om konsekvenserna för människors slutledningsförmåga vid rättsskipning av att fjärranslutningar används inte har beaktats i tillräcklig utsträckning i utkastet till proposition. Rådet önskar att det i propositionen beskrivs utifrån forskningslitteraturen vilka eventuella risker eller andra konsekvenser användningen av fjärranslutningar i rättegångsförfarandet kan få för domarnas beslutsfattande och för parterna. Vidare önskas i utlåtandet en närmare beskrivning av hur propositionen kan inverka t.ex. på rättegångens kontradiktoriska karaktär eller på parternas upplevelse av rättegångens tillförlitlighet.

Propositionen har kompletterats i enlighet med utlåtandet av rådet för utvärdering av lagstiftningen.

7 Specialmotivering

7.1 Rättegångsbalken

2 kap. Om domförhet

15 §. I denna proposition föreslås en ny paragraf, som tillåter att ledamöter i en kollegial sammansättning deltar i muntliga förhandlingar via fjärranslutning. Paragrafen gäller inte rättens ordförande, om vilken det föreskrivs särskilt i 16 §. Det föreslås vara en avgörande skillnad mellan att en ledamot eller ordföranden deltar via fjärranslutning, eftersom ordförandens deltagande via fjärranslutning innebär att alla parter och hela domarsammansättningen deltar via fjärranslutning. En enskild ledamots deltagande via fjärranslutning påverkar dock inte hur parterna kan delta i rättegången.

Den föreslagna paragrafen gäller muntliga förhandlingar, såsom t.ex. huvudförhandlingar, muntliga förberedelsesammanträden och förhandlingar som hålls för upptagning av bevisning utanför huvudförhandlingen enligt 17 kap. 56 § 1 mom. 2–4 punkten i rättegångsbalken. Den gäller dock inte sådan särskild syn som avses i 17 kap. 38 § 1 mom. i rättegångsbalken. Å andra sidan hindrar inte paragrafen att ett föremål som hämtats till domstolen eller t.ex. ett ärr hos den hörde synas vid huvudförhandlingen via videolänk.

Paragrafen gäller inte ärenden som avgörs på föredragning. Syftet är dock inte att förändra rättsläget i fråga om deltagande i föredragningar. Inget förbud mot användandet av fjärranslutningar vid föredragning kan härledas ur lagstiftningen eller ur avgörandet HD 2021:91. I praktiken har fjärranslutningar använts och används fortfarande i relativt stor utsträckning vid föredragningar i domstolarna.

Den föreslagna paragrafen gäller alla rättsinstanser och dessutom marknadsdomstolen och arbetsdomstolen, som tillämpar rättegångsbalken i tillämpliga delar (4 kap. 17 § i lagen om rättegång i arbetsdomstolen; 38 § i lagen om rättegång i arbetsdomstolen), och också riksrätten. Den föreslagna paragrafen gäller alla domstolens ledamöter utom ordföranden. Även om det inte uttryckligen framgår av ordalydelsen, gäller den också föredragande i högsta domstolen. Tillämpningen av paragrafen har inte avgränsats till enbart lagfarna ledamöter, utan den gäller också t.ex. sakkunnigledamöter och militära ledamöter samt nämndemän vid domstolarna. Exempelvis i marknadsdomstolen kan det ofta vara ändamålsenligt att en sakkunnigledamot deltar via fjärranslutning, om det finns skäl till detta. Å andra sidan kan deltagande via fjärranslutning för andra än lagfarna ledamöter, och i synnerhet för nämndemän, vara oändamålsenligt och praktiskt svårt att ordna. De skyldigheter skötseln uppgiften som ordförande medför kan betonas i en nämndemannasammansättning på ett sätt som har betydelse

också för domstolens domförhet (VaHR 2023:8), eller som annars talar för att nämndemännen är närvarande i rättssalen (RB 23:2). Utifrån allt detta är det klart att det kommer att vara väldigt exceptionellt att nämndemän deltar via fjärranslutning.

Bestämmelsen innebär inte att en ledamot har en subjektiv rätt att delta via fjärranslutning. Trots att paragrafen är skriven i singularform, hindrar inget att flera ledamöter deltar via fjärranslutning samtidigt.

I hovrätten är en föredragande ofta beredare och protokollförare vid huvudförhandlingen. Det föreskrivs inte särskilt i lagen om det förfarandet. En beredare föredrar inte ärendet och deltar inte i avgörandet, och har t.ex. ingen rätt att lämna något betänkande i ärendet. Därmed jämföras en beredare närmast med en sådan protokollförare som nämns i 13 kap. 2 § 1 mom. och 15 kap. 3 § 3 mom. i rättegångsbalken. Den föreslagna paragrafen tillämpas inte på föredragande i hovrätten, men det är klart att en beredare kan delta i huvudförhandlingen via fjärranslutning åtminstone på samma villkor som en domare.

Enligt de föreslagna hänvisningsbestämmelserna i tvångsmedelslagen ska bestämmelsen tillämpas på tvångsmedelsärenden.

Av 1 mom. framgår huvudregeln, enligt vilken deltagande i huvudförhandlingen sker så att man är närvarande i rättssalen. Avsikten är att samtidig närvaro av kollegiet ska kvarstå som tydlig huvudregel. Huvudregeln ska följas om det inte finns skäl att avvika från den.

I lagen föreskrivs det inte särskilt om platsen för muntliga förhandlingar, med undantag för några specialbestämmelser, och avsikten är inte att det föreslagna momentet ska förändra rättsläget till den delen. Med rättssalen avses vilken som helst plats där förhandlingen hålls.

Deltagande via fjärranslutning enligt 2 mom. föreslås vara ett undantag från huvudregeln enligt 1 mom. Undantag är möjliga om det finns skäl till det och ordföranden anser det lämpligt. Kravet innebär att tröskeln för en ledamots deltagande via fjärranslutning inte ska ställas särskilt högt. Å andra sidan är avsikten inte att det ska bli huvudregel att en eller flera ledamöter deltar via fjärranslutning. Exempelvis rena bekvämlighetsskäl utgör därför inte ett tillräckligt skäl för deltagande via fjärranslutning. Skäl för deltagande via fjärranslutning kan t.ex. vara omständigheter som berör en ledamots hälsotillstånd, eller deltagande via fjärranslutning kan tillåtas för att spara tid och kostnader. Deltagande via fjärranslutning kan också vara möjligt för en mer ändamålsenlig användning av domstolens personalresurser i en situation när handläggningen av ett ärende vid domstolen förutsätter särskild sakkunskap eller språkkunskaper. Vidare kan deltagande via fjärranslutning vara ett sätt att vid behov trygga domstolens domförhet och att förhindra att huvudförhandlingen ställs in eller skjuts upp, och att undvika fördröjning till följd av det.

Lämplighetsprövningen ska vara en helhetsbedömning i det enskilda fallet, och det är inte möjligt att ge en uttömmande förteckning på de omständigheter som ska beaktas. I varje händelse har nytta och eventuella nackdelar med att använda fjärranslutningar betydelse. I ingen händelse får en ledamots deltagande via fjärranslutning innebära att domarsammansättningens förmåga att handlägga och avgöra ärendet och eventuella yrkanden som framförs vid förhandlingen försvagas.

I praktiken är ärendets art den viktigaste omständigheten som talar mot deltagande via fjärranslutning. Att hela domarsammansättningen är närvarande i rättssalen bidrar till att betona att samhället förhåller sig allvarligt till ärendet, och till att stödja parternas och allmänhetens

upplevelse av domstolens auktoritet. I tvistemål och ansökningsärenden är tröskeln för att en ledamot i sammansättningen ska kunna delta via fjärranslutning lägre än i brottmål.

Ingen ärendekategori utesluts från paragrafens tillämpningsområde, och det är också möjligt att ledamöter deltar via fjärranslutning i brottmål. Å andra sidan kan brottmålets allvarlighetsgrad utgöra en grund för att anse att hela domarsammansättningen bör vara närvarande i rättssalen. Ju mer allvarlig brottsmisstanken är, desto mer vägande skäl krävs för deltagande via fjärranslutning. Inga kategoriska gränser ställs dock upp för deltagande via fjärranslutning, t.ex. enligt straffskala eller påföljd. Enbart den omständigheten att svaranden i tingsrätten har dömts till ett långt ovillkorligt fängelsestraff innebär exempelvis inte att en ledamot i hovrätten inte kan delta i huvudförhandlingen via fjärranslutning. Exempelvis i ärenden som gäller särskilt grova brottsrekvisit krävs dock avsevärt vägande skäl för deltagande via fjärranslutning. Vid bedömningen i tvistemål betonas ärendets betydelse för parterna.

I momentet föreskrivs det att ordförande beslutar om en ledamots deltagande via fjärranslutning. En ledamot kan alltså inte själv besluta om sitt deltagande via fjärranslutning. Å andra sidan kan en ledamot i domarsammansättningen som så önskar dock alltid delta i rättegången i rättssalen, om ordföranden gör det. Ordföranden får med andra ord inte i en situation som avses i 15 § tvinga en ledamot att delta via fjärranslutning.

En ledamots deltagande via fjärranslutning förutsätter inte parternas samtycke. Parterna ska dock om möjligt ges tillfälle att uttala sin åsikt om en domares deltagande på distans. Eftersom en grund för deltagande via fjärranslutning kan framkomma också senare, är det också möjligt att göra detta i början av en muntlig förhandling. En part som inte själv anländer personligen till rättegången behöver inte höras om en domares deltagande via fjärranslutning. Om en part som hörs motsätter sig att en domare deltar via fjärranslutning och ordföranden beslutar att tillåta det, ska ett motiverat beslut fattas om saken. Ändring i beslutet får sökas först i samband med huvudsaken. Om fullföljdsdomstolen anser att villkoren för deltagande via fjärranslutning inte har uppfyllts, ska den i enlighet med avgörandet HD 2021:91 (punkt 24–34) bedöma om felet i förfarandet åtminstone kan antas ha inverkat på slutresultatet i ärendet. För det ändamålet ska rättegången som helhet bedömas (punkt 29 och 34). Om felet i förfarandet har skett i tingsrätten, ska det oftast korrigeras genom att åtminstone en så kallad småskalig huvudförhandling hålls (se Toivanen mot Finland, 9.11.2023, 38).

Det är också möjligt att en ledamot i sammansättningen deltar i en muntlig förhandling via fjärranslutning en del av tiden och i rättssalen en del av tiden. Den möjligheten ska dock inte användas på ett sätt som inte är lämpligt med tanke på domstolens auktoritet. Det är t.ex. inte lämpligt att en ledamot i sammansättningen till följd av personliga ärenden avlägsnar sig tidigare än de andra och deltar i återstoden av förhandlingen via fjärranslutning. Möjligheten är närmast avsedd för att en ledamot t.ex. under en huvudförhandling som räcker flera dagar ska kunna delta en dag via fjärranslutning.

Deltagande via fjärranslutning för en ledamot i domstolen ska genomföras så att parternas rätt att möta sin domare tillgodoses. För det första ska det klargöras för parterna, att en ledamot som deltar via fjärranslutning ingår i sammansättningen. Möjligheterna för en domare som deltar via fjärranslutning att iaktta parterna är viktigare än parternas möjligheter att iaktta en domare som deltar via fjärranslutning. En ledamot som deltar via fjärranslutning ska dock ha bildförbindelse hela tiden.

I lagen föreskrivs det inte om på hurudana platser ledamöter får delta i en förhandling. Frågan är av samma slag som frågan hur en domare ska vara klädd under sammanträdet, och som sådan bör platsen för deltagandet lämnas till eventuella anvisningar på lägre nivå än lag eller brist på

sådana till domarens egen prövning. Kravet på att deltagande via fjärranslutning ska vara lämpligt omfattar dock också sättet, och därmed också platsen, för en ledamots deltagande via fjärranslutning. Vid bedömningen av platsens lämplighet ska det fästas vikt vid hur den påverkar domstolens auktoritet. Platsen måste vara sådan att det är möjligt för domaren att delta fullvärdigt i rättegången. Exempelvis fordon, förplägnadsrörelser och offentliga utrymmen kan anses vara klart olämpliga platser. Som en lämplig plats kan t.ex. betraktas domarens arbetsrum vid ett ämbetsverk eller hemma, eller ett lämpligt utrymme vid en domstol. Också kravet på oberoende ska beaktas vid bedömningen av platsens lämplighet. Det är t.ex. olämpligt att en domare deltar i handläggningen av ett brottmål i Åklagarmyndighetens utrymme.

I 3 mom. påpekas det självklara, att en ledamot som deltar i en muntlig förhandling ska befinna sig i Finland. Det följer direkt av de allmänna principerna; domaren utövar statlig domsmakt, och det kan inte anses riktigt ur suveränitetens perspektiv att den utövas av någon som befinner sig på en främmande stats territorium. Det är inte heller lämpligt med avseende på domstolens auktoritet.

Bestämmelsen är av förtydligande art, och den berättigar inte till slutsatsen e contrario att det vore tillåtet att delta utomlands i ett ärende som avgörs på föredragning. Samma allmänna principer som ligger till grund för 3 mom. som gäller muntlig förhandling förhindrar deltagande i föredragning för den som befinner sig utomlands.

16 §. I den föreslagna paragrafen föreskrivs det om förutsättningarna för att sammansättnings ordförande ska kunna delta i rättegången via fjärranslutning. Ordförandes deltagande via fjärranslutning innebär att också eventuella andra ledamöter i sammansättningen samt parterna deltar i rättegången via fjärranslutningar, och att ingen sammanträdesplats i traditionell bemärkelse bestäms för den muntliga behandlingen. Om detta används termen rättegång via fjärranslutning. Ordförandes deltagande via fjärranslutning leder med andra ord utan undantag till att också alla andra deltar på distans och till att rättegången hålls helt via fjärranslutning. Också bevisningen ska då tas upp via fjärranslutning. Av det som anförts ovan följer att ett villkor utöver det som föreskrivs i paragrafen är att villkoren för upptagning av bevisning via fjärranslutning och för parternas deltagande via fjärranslutning uppfylls. Av detta följer också att en parts samtycke är en förutsättning för en rättegång via fjärranslutning i sådana fall där förutsättningarna för obligatoriskt deltagande via fjärranslutning (lagen om rättegång i brottmål 8:13.5 och RB 12:8.5) inte uppfylls.

Paragrafens syfte är inte att rättegångar i stor utsträckning ska börja hållas via fjärranslutning. Avsikten är snarare att möjliggöra rättegång via fjärranslutning i situationer när det finns en grundad orsak för detta.

Den föreslagna bestämmelsen tillämpas på alla sammansättningar. Den kan därmed också tillämpas på en sammansättning med en domare. Rättegång via fjärranslutning kan hållas i alla rättsinstanser. Det lämpar sig också för domstolsmedling. En part kan begära rättegång via fjärranslutning, men inget hindrar att domstolen tar initiativ i frågan. Att domstolen aktivt erbjuder möjligheten att använda fjärranslutning när man kommer överens om sammanträdesdagen har visat sig vara det viktigaste sättet att öka anlitandet av fjärranslutning.

Med muntlig förhandling avses här samma sak som i den föreslagna 15 §. Enligt de föreslagna hänvisningsbestämmelserna i tvångsmedelslagen ska bestämmelsen tillämpas på tvångsmedelsärenden.

Till skillnad från 15 § nämns det inte i den föreslagna bestämmelsen vem som ska besluta att en rättegång ska hållas via fjärranslutning. Rätten att besluta att en rättegång ska hållas via fjärranslutning tillkommer därmed hela domarsammansättningen.

I 1 mom. föreskrivs det att förberedelsesammanträden i brottmål och tvistemål allmänt taget får hållas som rättegång via fjärranslutning. Också detta gäller alla rättsinstanser. Det förutsätts då att rättegång via fjärranslutning är lämpligt.

I de situationer som avses i 1 mom. förutsätter rättegång via fjärranslutning enbart att domstolen anser det lämpligt. I praktiken är det vanligen lämpligt att förberedelsesammanträden hålls som rättegång via fjärranslutning. I fråga om förberedelse i brottmål ska det dock noteras att stämningsansökan blir offentlig vid förberedelsesammanträdet. Enligt den föreslagna 17 § ska offentligheten vid rättegången tryggas vid rättegång via fjärranslutning. Allmänhetens och mediernas intresse ska dock beaktas när tingsrätten bedömer om ett förberedelsesammanträde i ett brottmål ska hållas i form av rättegång via fjärranslutning.

I 2 mom. föreskrivs det att rättegången kan hållas via fjärranslutning också vid huvudförhandling i brottmål, tvistemål och ansökningsärenden. Ett villkor är då utöver förfarandets allmänna lämplighet att det finns ett grundad anledning för rättegång via fjärranslutning med beaktande av ärendets art och betydelse för parterna.

Syftet med kravet på grundad anledning är att betona att en stark huvudregel är att rättegången hålls i en rättssal eller på någon annan motsvarande plats. Undantag från huvudregeln ska dock vara möjliga om det finns grundad anledning. Ur en parts perspektiv avviker en rättegång via fjärranslutning i praktiken inte alls från en rättegång där parterna deltar via fjärranslutning, men där domarsammansättningen och eventuell publik är närvarande i rättssalen.

En grundad anledning föreligger t.ex. när en betydande fördröjning kan undvikas genom anlitan av fjärranslutning. Så kan vara fallet om ingen lämplig rättssal är tillgänglig inom rimlig tid. En grundad anledning kan också ha samband med tryggheten av domstolens domförhet och säkerheten vid sammanträdet. Hur stor vikt som krävs för särskilda skäl beror i någon mån också på ärendets art. I mindre tvistemål som inte är föremål för offentligt intresse och i vilka parterna inte själva anländer till rättssalen ska tröskeln inte ställas så högt. Om det däremot är fråga om misstanke om allvarliga brott som är föremål för ett betydande offentligt intresse, är tröskeln för grundad anledning högre. Enbart statens inbesparing till följd av mindre resande i tjänsten är inte en sådan grundad anledning som avses i propositionen, annat än i exceptionella situationer.

Frågan om grundad anledning ska bedömas med beaktande av ärendets art och betydelse för parterna. Samma omständigheter ska beaktas vid bedömningen av om ärendet ska förklaras brådskande (RB 19:1) och av hovrättens skyldighet att hålla huvudförhandling (RB 26:14), och praxis som berör de bestämmelserna kan ge ledning för tolkningen av termerna. Ärendets art avser bl.a. typen av ärende och hur väl utrett ärendet är. I ett ärende där fakta är stridiga och som är komplext och komplicerat kan det i praktiken främja tydligheten att bevisningen tas upp i rättssalen. Ärendets betydelse innebär i praktiken, att ju större betydelse ärendet har för en part, desto högre krav ska ställas på en grundad anledning i en situation när parten motsätter sig rättegång via fjärranslutning. Om en part däremot ger sitt giltiga samtycke till rättegång via fjärranslutning, ska ärendets betydelse för parten i regel inte förhindra förfarandet. I synnerhet i brottmål kan ett offentligt intresse visserligen också då förutsätta att parterna kallas in till rättssalen.

Vid lämplighetsbedömningen ska i regel samma omständigheter beaktas som vid bedömningen av deltagande via fjärranslutning för en ledamot i domstolen. Eftersom rättegång via fjärranslutning innebär att parterna eller allmänheten inte har möjlighet att vara närvarande i en rättssal, ska det dock också fästas vikt vid andra omständigheter. För parternas del innebär det i synnerhet att deras åsikt ska beaktas. Dock är det också möjligt att besluta om rättegång via fjärranslutning trots att en part kräver att få anlända till rättssalen. Det är då möjligt att besluta med stöd av 12 kap. 8 § 5 mom. i rättegångsbalken eller 8 kap. 13 § 5 mom. i lagen om rättegång i brottmål att rätten att delta tillgodoses via fjärranslutning. Frågan behandlas närmare i specialmotiveringen till de paragraferna. Om en part motsätter sig rättegång via fjärranslutning och om villkoren enligt de bestämmelser som nämns ovan inte uppfylls, får rättegången inte hållas via fjärranslutning.

Å andra sidan är det inte lämpligt att hålla rättegången via fjärranslutning enbart på den grunden att parterna inte motsätter sig det. Det är inte lämpligt om offentligheten vid rättegången inte kan garanteras i praktiken. Mot rättegång via fjärranslutning talar vanligen också en parts utsatta situation eller unga ålder, i synnerhet i brottmål. Det är motiverat för att säkerställa att parterna förstår vad handläggningen gäller och vad den kan leda till. Utsatta personer kan också ha sämre faktiska möjligheter än normalt att delta i en rättegång via fjärranslutning. De omständigheter som nämns ovan har dock naturligtvis ingen betydelse om en sådan part inte själv deltar i rättegången i rättssalen. Också bestämmelsen i artikel 13 i konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (FödrS 27/2016) om att effektiv tillgång till rättssystemet ska säkerställas för personer med funktionsnedsättning på samma villkor som för andra ska beaktas som en omständighet som talar för eller emot rättegång via fjärranslutning vid lämplighetsprövningen i det enskilda fallet.

Vid lämplighetsprövningen ska det också fästas vikt vid att samhällseliga skäl i allvarliga brottmål kan förutsätta att svaranden åläggs att vara närvarande, även mot sin vilja. Det gäller i synnerhet i tingsrätten.

Som sagt är det domarsammansättningen som ska besluta om rättegången ska hållas via fjärranslutning. Parterna ska dock höras i frågan. Om det mot en parts åsikt besluts att rättegången ska hållas via fjärranslutning, ska ett motiverat beslut fattas i frågan. Det är fråga om ett beslut om att förkasta en processinvändning, och ändring i det ska sökas enligt 16 kap. 3 mom. i rättegångsbalken. I praktiken behöver en särskild besväransvisning antagligen ges väldigt sällan. Vid behov kan ett beslut kungöras vid en rättegång via fjärranslutning, trots att inget beslut ännu fattats om att delge det.

Domstolen avgör om parterna inkallas att delta i en rättegång via fjärranslutning från ett verksamhetsställe hos en annan myndighet eller annars via videolänk.

I 3 mom. föreskrivs det om möjligheten att ordna den muntliga förberedelsen via talförbindelse som en rättegång via fjärranslutning. I sådana fall finns det ingen rättssal vid förberedelsesammanträdet, och allmänheten kan följa sammanträdet via videolänk eller enbart via ljudförbindelse.

Förberedelsen kan dessutom i enlighet med nuläget (RB 5:15 d, lagen om rättegång i brottmål 5:10 a och 7:14 a) ske per telefon så att domstolens ledamöter deltar i den i rättssalen, varvid allmänheten kan följa förberedelsen i rättssalen. Då är det inte fråga om en rättegång via fjärranslutning. Bestämmelser om parternas deltagande i sådan förberedelse finns i 12 kap. 8 § 6 mom. i rättegångsbalken och i 8 kap. 13 § 6 mom. i lagen om rättegång i brottmål.

17 §. I den föreslagna paragrafen föreskrivs det om domstolens skyldighet att trygga offentligheten vid rättegången. Offentligheten ska tryggas så att allmänheten kan följa en rättegång via fjärranslutning i realtid. Offentligheten ska genomföras så att allmänhetens möjligheter att följa rättegången åtminstone inte försämras jämfört med om rättegången hade genomförts i en rättssal. Det föreskrivs inte särskilt om hur det ska genomföras.

Paragrafen gäller alla situationer när ordförande inte är närvarande i rättssalen eller i det utrymme där förhandlingen hålls, också t.ex. förberedelsesammanträden. Också de förberedelsesammanträden som i nuläget hålls per telefon eller via videolänk ska vara öppna för allmänheten, och därför ska de vanligen hållas i en rättssal. I det avseendet innebär bestämmelsen ingen förändring jämfört med nuläget.

Ett undantag från tillämpningen av paragrafen är rättegångar som hålls inom stängda dörrar enligt 4 kap. i lagen om offentlighet vid rättegång i allmänna domstolar. Om endast en del av förhandlingen ska hållas bakom stängda dörrar ska ordförande se till att rättegången inte följs via videolänk till den del den hålls bakom stängda dörrar, antingen genom att förbindelsen till allmänheten bryts eller på något annat sätt.

Ett möjligt sätt att genomföra offentligheten är att ha ett utrymme i domstolen där allmänheten kan följa rättegångar via fjärranslutning. Ett sådant utrymme kallas sidosal. Utrymmet kan till exempel vara en förberedelsesal eller ett mindre utrymme som avskiljs från resten av utrymmet med skärmar. Utrymmet kan vara detsamma som senare reserveras för visning av videoupptagningar. I samband med reformen gällande videoupptagningar ansågs det att utrymmet t.ex. kan vara en ledig rättssal (RP 133/2021 rd, s. 27). Det finns ingen orsak att bygga särskilda utrymmen. I praktiken torde det vara ovanligt att det anländer publik till en rättegång via fjärranslutning. I samma utrymme kan det vara möjligt att följa flera muntliga förhandlingar, t.ex. med hjälp av hörlurar.

Offentligheten kan genomföras med hjälp av en sidosal, t.ex. så att det i samband med uppropsslistan för dagen meddelas att allmänheten kan följa en rättegång via fjärranslutning genom att anmäla sig hos en viss person. Om inga anmälningar görs, behöver ingen fjärranslutning ordnas. Om däremot publik som vill följa rättegången anmäler sig under pågående rättegång, ska fjärranslutning ordnas utan dröjsmål.

Den myndighet i vars utrymmen rättegången följs ansvarar för att ordna säkerheten. För att säkerställa detta föreslås en särskild bestämmelse om rätten för säkerhetskontrollanter att kontrollera personer som vill följa en muntlig förhandling i en sidosal. Också andra sätt att genomföra offentligheten är möjliga, men då ska man på lämpligt sätt försöka säkerställa att förhandlingen inte tas upp. I en del ärenden kan det dock t.ex. vara lämpligt att dela en länk för deltagande via fjärranslutning med eventuell publik, om inte informationssäkerheten förutsätter något annat. Det förfarandet är möjligt, om det passar parterna och eventuella personer som ska höras.

5 kap. Om väckande av talan och förberedelse i tvistemål

15 d §. Det föreslås att paragrafen upphävs. Bestämmelser om förberedelse som rättegång via fjärranslutning, där inte heller domstolens ledamöter deltar i rättssalen, föreslås ingå i 2 kap. 16 § i rättegångsbalken. Om domstolens ledamöter deltar i rättssalen men en part deltar via fjärranslutning, föreskrivs om förfarandet i den allmänna bestämmelsen i 12 kap. 8 § i rättegångsbalken.

Att paragrafen upphävs innebär att ärendet vid ett förberedelsesammanträde som hålls via fjärranslutning kan framöver avgöras på grund av en parts frånvaro till skillnad från i nuläget.

När det är fråga om frånvaro och när t.ex. om ett tekniskt fel behandlas i specialmotiveringen till 12 kap. 8 §.

12 kap. Om parterna

8 §. Det föreslås att orden "vid en annan domstol eller hos en annan myndighet" stryks i 4 mom. Ändringen innebär att bestämmelserna i 12 kap. om kallelser, tvångsmedel och påföljder vid frånvaro framöver också ska tillämpas på situationer när deltagande i en muntlig förhandling sker med hjälp av en teknisk metod för dataöverföring någon annanstans än hos en myndighet.

För en person som kallats in till domstolen innebär kallelsen till domstolen framför allt en skyldighet att vara närvarande. Om fjärranslutningen inte fungerar till följd av ett tekniskt fel eller främst till följd av personens bristande kunskap, kan personen inte anses ha varit frånvarande. I regel ska det inte vara nödvändigt att lägga fram någon utredning om ett tekniskt fel om domstolen också annars är övertygad om det. Därmed kan det förmodas att påföljder vid frånvaro främst avgränsas till situationer när ingen kontakt, t.ex. per telefon, fås på utsatt tid med en person som kallats in till domstolen. Då finns det vanligen skäl att anta att det inte är fråga om ett tekniskt fel, utan om personens passivitet.

I ett enskilt fall kan domstolen dock också annars komma fram till att en part som kallats in för att delta via fjärranslutning inte har uppfyllt sin skyldighet att vara närvarande, trots att kontakt fås med personen per telefon. Om domstolen anser det sannolikt att det inte t.ex. är fråga om ett äkta tekniskt fel eller om okunskap, utan om en strävan att fördröja eller förhindra handläggningen eller att undvika att bli hörd i bevisssyfte, är det motiverat att döma ut ett tvångsmedel eller en påföljd för frånvaro.

När domstolen dömer ut en påföljd för frånvaro eller ett tvångsmedel i en situation när deltagande via fjärranslutning misslyckas ska domstolen i motiveringarna till avgörandet eller i protokollet anteckna vilka åtgärder den vidtagit för att till exempel nå personen. Fullföljdsdomstollen har då vid behov förutsättningar för att bedöma om det funnits tillräckliga grunder för att döma ut en påföljd för frånvaro eller ett tvångsmedel.

Till följd av ärendets art finns det tydliga begränsningar för själva användningen av tvångsmedel. Det får t.ex. inte bestämmas att en person ska hämtas till ett sammanträde någon annanstans än vid en domstol eller hos någon annan myndighet.

Det föreslås att 5 mom., där förberedelsesammanträden utesluts från paragrafens tillämpningsområde, upphävs. Parters deltagande i förberedelsen via fjärranslutning kommer att baseras på allmänna bestämmelser. Ändringen innebär att parterna bör med stöd av 1 mom. i den paragraf som är under behandling formellt samtycka till att förberedelsen ordnas via fjärranslutning. Detta ska inte förändra nuläget i sak eftersom förfarandet för närvarande i praktiken förutsätter samtycke av parterna (RP 32/2001 rd s. 44, RP 200/2017 rd s. 40).

Det föreslås att momentet ersätts med en bestämmelse som gör det möjligt att av särskilda skäl bestämma att parter i tvistemål ska delta i den muntliga förhandlingen via fjärranslutning. Det gäller alla rättegångsfaser.

Den föreslagna bestämmelsen gäller parten eller partens lagliga företrädare, men inte partens biträde. Biträdet och åklagaren har rätt att delta i behandlingen av ärendet i rättssalen, utom vid rättegång via fjärranslutning.

Den föreslagna ändringen motsvarar den föreslagna ändringen av 8 kap. 13 § i lagen om rättegång i brottmål, och därför kan det som sägs nedan i samband med den paragrafen iakttas också vid tillämpningen av denna paragraf. Eftersom rätten att delta kan anses vara av störst betydelse i brottmål, kan ett sådant föreläggande som avses i bestämmelsen ges på något lättare grunder i tvistemål än i brottmål. Å andra sidan kan det förmodas att behovet av att meddela förelägganden förekommer avsevärt mer sällan i tvistemål än i brottmål.

Till paragrafen fogas ett nytt 6 mom. där det föreskrivs om en parts deltagande i telefonberedelse. För närvarande finns bestämmelser om telefonberedelse och en parts deltagande i den i 5 kap. 15 d § i rättegångsbalken. I fortsättningen föreskrivs det om en parts deltagande i telefonberedelse i den paragraf som är under behandling och om förrättande av telefonberedelse som en rättegång via fjärranslutning, dvs. utan rättssal, i 2 kap.

Om domstolen anser att detta är ändamålsenligt, kan det deltagande som avses i denna paragraf ske också utan att de som deltar i förberedelsesammanträdet kan se varandra. På telefonberedelse tillämpas i övrigt 1–4 mom. Däremot ska 5 mom. inte tillämpas, vilket innebär att en part inte kan tvingas delta i telefonberedelse. Telefonberedelse förutsätter samtycke av parten.

Ändringen innebär att i fortsättningen ett ärende kan avgöras på grund av en parts frånvaro vid en telefonberedelse till skillnad från nuläget. Till övriga delar eftersträvas ingen ändring i nuläget.

14 kap. Om handläggning av mål inför rätta

6 §. Det föreslås att till paragrafen fogas ett 2 mom., enligt vilket en part som avlägsnas från sammanträdet ska ges möjlighet att delta i rättegången via fjärranslutning, om det är möjligt. I praktiken har så oftast skett också utan någon egentlig bestämmelse.

Bestämmelsen innebär att en part som avlägsnas från sammanträdet vanligen t.ex. vid domstolen ska anvisas ett utrymme där han eller hon kan fortsätta delta i behandlingen av ärendet via fjärranslutning. Det behövs dock inte, om det av någon anledning inte är möjligt att erbjuda parten en fjärranslutning. Skälet till detta kan också vara det agerande som lett till avlägsnandet. Domstolen ska avgöra huruvida handläggningen kan fortsätta i en sådan situation. Tillfälligt avlägsnande är också tillåtet enligt artikel 8.5 i oskuldspresumtionsdirektivet.

17 kap. Om bevisning

41 §. Det föreslås att 4 mom. ändras så att det som föreskrivs om påföljder vid frånvaro för personer som ska höras i en rättegång och de tvångsmedel som riktas mot dem kan tillämpas fullt ut också när hörandet sker via fjärranslutning. Ändringen innebär att t.ex. ett vittne vid vite kan kallas in för att höras via fjärranslutning oberoende av om vittnet vid hörandet befinner sig hos en myndighet eller någon annanstans.

Om hörandet via fjärranslutning misslyckas, ska domstolen vid sin bedömning av tvångsmedel och påföljder vid frånvaro beakta de omständigheter som nämns i specialmotiveringen till 12 kap. 8 §. Avsikten är inte att t.ex. vite ska dömas ut om hörandet misslyckas till följd av ett tekniskt fel. En person som inte har tillräckliga färdigheter för att höras via egen utrustning ska

inte kallas in att höras via fjärranslutning någon annanstans än hos en myndighet. I synnerhet vid bedömningen av om tvångsmedel ska dömas ut ska det också fästas vikt vid karaktären hos det tvångsmedel som föreläggs. Tvångsmedel som riktas mot friheten förutsätter exempelvis starka grunder.

52 §. Det föreslås att paragrafen ses över i sin helhet. I det föreslagna *1 mom.* föreskrivs det om upptagning av bevisning via videolänk. Till skillnad från nuvarande bestämmelser föreslås det inte att några andra villkor ställs för anlitandet av videoförbindelse än att det ska vara lämpligt. Huvudregeln förblir att den som hörs ska anlända till rättssalen. Domstolen föreslås dock få en omfattande prövningsrätt i fråga om undantag från den huvudregeln.

I praktiken är skillnaden till nuvarande tillämpningspraxis inte betydande, utan ändringen innebär framför allt ett förtydligande, en harmonisering och en uppdatering av bestämmelserna så att de motsvarar utvecklingen i rättspraxis och den rättspsykologiska kunskapen.

Vid lämplighetsprövningen ska domstolen beakta samma omständigheter som enligt gällande lag. Som konstateras i avgörandet HD 2021:5 (punkt 23), kan lämpligheten för ett hörande via videolänk utöver parternas samtycke också påverkas bl.a. av grunden för begäran om användning av fjärranslutning, ärendets art och omfattning, antalet personer som ska höras och deras roller, kvaliteten och tillförlitligheten hos den teknik som används och huruvida sekretessen för sekretessbelagt material tryggas vid hörande via fjärranslutning. När lämplighetsprövningen görs ska domstolen i sista hand väga situationen i dess helhet (RP 190/2002 rd, s. 26). Det är fråga om en helhetsprövning i det enskilda fallet, där vanligen åtminstone bevisningens betydelse, nyttan och inbesparingen av att genomföra hörandet via videolänk och kravet på en rättvis rättegång har betydelse. Den som ska höras kan vara förhindrad att infinna sig personligen, och då bör främst nackdelarna med att skjuta upp huvudförhandlingen vägas. Å andra sidan kan det också vara fråga om att väga kostnaderna för och fördelarna med att infinna sig personligen mot varandra. Upptagning av bevisning via videolänk får inte utan vägande skäl försvaga kvaliteten på en bevisning domstolen får tillgång till. Hörande via fjärranslutning lämpar sig särskilt väl för hörande av sakkunniga.

De tilläggsvillkor enligt den nuvarande bestämmelsen som föreslås upphävas kan fortfarande få betydelse vid lämplighetsprövningen. Ett hörande i rättssalen behövs dock vanligen inte enbart för bedömning av berättelsens trovärdighet. I regel kan berättelsens trovärdighet lika bra bedömas också när berättelsen tas upp via videolänk.

I praktiken torde hörande via videolänk vanligen tillämpas på begäran av den som ska höras. Dock hindrar inget att domstolen tar initiativ i frågan och på tjänstens vägnar bestämmer att en person ska höras via videolänk, i sista hand mot viljan hos den som ska höras eller den som utsett personen att höras. Å andra sidan föreslås den som ska höras inte heller ha rätt att höras via videolänk eller att få ett motiverat beslut om sitt krav på detta, utan domstolen beslutar hur hörandet ska ske. Inte heller samtycke från den part som utsett den som ska höras eller dennes motpart föreslås ha avgörande betydelse. Vanligen behöver dock parterna i mån av möjlighet tillfrågas om sin åsikt vid prövningen av om ett vittne eller en sakkunnig ska höras via videolänk. I det avseendet spelar också bevisningsteman samt ärendets art och betydelse en roll. I praktiken varierar de situationer där fjärranslutning används, och det är inte möjligt att ge en allmän regel om behovet av hörande som kan tillämpas i alla situationer.

I *2 mom.* föreskrivs det om hörande utan bildförbindelse. Det är fråga om samma sak som i nuvarande bestämmelse avses med användning av telefon. Den terminologiska ändringen baseras på att också bild i nuläget kan förmedlas via telefon i samband med hörandet.

Till följd av den nuvarande bestämmelsens struktur medför ändringen i 1 mom. ett behov att föreskriva särskilt om villkoren för hörande utan bildförbindelse. Sedan gammalt har det ansetts att domstolens förutsättningar att bedöma berättelsens trovärdighet är svagare vid sådana höranden än när bild- och ljudförbindelse anlitas (RP 190/2002 rd s. 30). Den slutsatsen kan i någon mån ifrågasättas med beaktande av att trovärdigheten hos personbevisning enligt den rådande rättspsykologiska uppfattningen inte i nämnvärd mån kan baseras på iakttagelser och intryck av personens sätt att tala, miner och gester eller känslomässiga reaktioner under rättegången, utan att berättelsen i sig såsom hur konsekvent, realistiskt och oföränderligt dess centrala innehåll är och detaljrikedomen, har större betydelse. I och för sig kan det också i någon mån anses oklart hur motiverat det är att utifrån berättelsens trovärdighet särskilja tillämpningsområdet för hörande via telefon och via videolänk.

Hörande via videolänk har dock drag som talar för dess användning. Åtminstone en videoförbindelse som genomförs hos en myndighet erbjuder i praktiken en ljudförbindelse av högre kvalitet och med större driftssäkerhet än ett hörande som sker via den hördes egen telefon. Om talförbindelsen kompletteras med bildförbindelse, minskar risken för missförstånd. Vanligen är bevisningens kvalitet därför bättre när hörandet sker via videolänk. Videoförbindelse från en myndighet säkerställer i praktiken bättre att den som hörs kan koncentrera sig på hörandet än vid hörande per telefon, när eventuella störande faktorer utestängs från hörandet. Vidare erbjuder videoförbindelse bättre möjligheter att säkerställa den hördes identitet och t.ex. att hörandesituationen är saklig, vilket har samband med att ingen påtryckning förekommer, och vid behov också sekretessen vid hörandet.

Tekniskt utformas momentet annorlunda än den nuvarande bestämmelsen, men sakligt sett innebär den ingen större förändring. Liksom i nuläget föreslås ett villkor för hörande utan bildförbindelse i alla situationer att domstolen anser det lämpligt. Villkoren enligt 1–3 punkten motsvarar sakligt sett nuläget, och de syftar inte till någon förändring i rättsläget. Villkoren ska alltså tillämpas i enlighet med högsta domstolens prejudikat som gäller tillämpningen av den gällande bestämmelsen (t.ex. HD 2007:82, HD 2013:68, HD 2014:78) samt förarbetena till nuvarande lagstiftning (bl.a. RP 190/2002 rd, s. 30–31).

I praktiken kan hörande per telefon ofta bli aktuellt i fullföljdsinstanser, om det uppkommer behov enligt 26 kap. 15 § i rättegångsbalken att ställa ytterligare frågor när bevisning i tingsrätten bevisning som tagits upp i tingsrätten sedan reformen angående videoupptagning trätt i kraft tas upp från bild- och ljudupptagningar.

4 punkten är ny. I den föreskrivs det om ett undantag som innebär att domstolen utan bildförbindelse kan höra den som uteblivit från sammanträdet. Genom bestämmelsen utvidgas inte förutsättningarna för att kalla in personer för att höras på det sättet, utan den tillämpas endast på personer som inte iakttagit en kallelse som de fått. Den tillämpas på situationer när en person har kallats in att höras i rättssalen eller via videolänk. Det kan vara så att villkoren för hörande per telefon inte ansetts uppfyllda eller att hörande per telefon inte har begärts. Om en person som på detta sätt kallats in att höras uteblir från rättegången, ger bestämmelsen domstolen möjlighet att bedöma om personen i den aktuella situationen kan höras per telefon för att undvika att förhandlingen annars måste ställas in eller skjutas upp, om inte den part som utsett personen att höras avstår från hörandet. Det är fråga om en prövning i det enskilda fallet, där domstolen ska väga mot varandra å ena sidan en eventuell försämring av bevisningens kvalitet till följd av att hörandet sker per telefon och å andra sidan de negativa följderna av att handläggningen fördröjs.

Det är inte möjligt att uttömmande och generellt definiera vad väsentlig betydelse innebär i varje enskilt ärende. Allmänt taget innebär det att berättelsen enligt en förhandsbedömning ska vara

avgörande för slutresultatet i ärendet. Så är t.ex. fallet när ord står mot ord med undantag för berättelsen från den som ska höras. Bedömningen ska göras utifrån den information som är tillgänglig i förväg och utifrån de bevisningsteman som angetts för berättelsen. I praktiken innebär detta ett osäkerhetsmoment. Det hör till processledningen att initiera en diskussion om hur parterna bedömer berättelsens betydelse och om förutsättningarna för att tillämpa bestämmelsen. Om det under eller efter hörandet mot vad som tidigare antagits visar sig att berättelsen får en väsentlig betydelse, är det vanligen inte nödvändigt att ta om hörandet. Om domstolen anser att det är nödvändigt att ta om hörandet, ska berättelsen tas upp på nytt antingen i en rättssal eller via videolänk. Enligt principerna om fri bevisprövning ska det avgöras i det enskilda fallet om det att berättelsen avges utan bildförbindelse i den aktuella situationen påverkar dess bevisvärde. Ledning för tolkningen av bestämmelsen kan också fås ur praxis för tillämpningen av 17 kap. 27 § i rättegångsbalken.

I det föreslagna 3 mom. föreskrivs det om ett absolut förbud mot att utan bildförbindelse höra personer under 15 år och personer vilkas psykiska funktioner är störda. Enligt 17 kap. 27 § 1 mom. i rättegångsbalken får sådana personer inte höras över huvud taget om inte hörandet är av väsentlig betydelse för att saken ska kunna redas ut, och då är hörande utan bildförbindelse oftast inte heller annars lämpligt. Dessutom finns det i praktiken betydande risker med ett sådant hörande, och därför kan hörande utan bildförbindelse inte anses ändamålsenligt.

Till skillnad från nuläget föreslås det däremot inte längre vara förbjudet att höra en person per telefon därför att personen behöver särskilt skydd, vilket föreskrivs i den gällande 17 kap. 52 § 2 mom. 4 och 6 punkten i rättegångsbalken. Det kategoriska förbudet behövs inte. Domstolen ska dock kunna försäkra sig om att det inte förekommer försök att påverka berättelsen genom påtryckning mot den som hörs.

Kravet i 4 mom. på ett kontradiktoriskt förfarande vid anlitande av tal- eller videoförbindelse är i och för sig självklart, och därför kan det ifrågasättas om det behövs. För undvikande av missförstånd föreslås dock ingen ändring i momentet.

En fråga i samband med anlita av fjärranslutningar är hörande av personer som befinner sig utomlands. Avsikten är inte att förändra rättsläget till den delen. Det föreskrivs särskilt om bevisupptagning utomlands (17 kap. 60 § i rättegångsbalken). I riksdagens justitieombudsmans avgörandepraxis har det ansetts att valet av rätt förfarande när den som ska höras befinner sig utomlands bl.a. påverkas av huruvida det är fråga om ett frivilligt hörande, ett brottmål eller ett tvistemål och om den som ska höras är finsk eller utländsk medborgare (EOAK/1941/2020). Hörandena kan grunda sig på olika juridiska instrument. Mellan EU-länderna (utom Danmark) tillämpas bevisupptagningsförordningen (EU) 2020/1783, med stöd av vilken en begäran om bevisupptagning sänds direkt till den mottagande EU-statens behöriga myndighet. Mellan de nordiska länderna tillämpas överenskommelsen om inbördes rättshjälp genom delgivning och bevisupptagning (FördrS 26/1975), som dock i relationerna mellan Sverige och Finland är subsidiär i förhållande till bevisupptagningsförordningen. Dessutom kan Haagkonventionen om bevisupptagning (FördrS 37/1976) tillämpas i tvistemål. När personer hörs via fjärranslutning ska det dessutom beaktas att olika stater förhåller sig olika till hörandet av personer som vistas inom deras territorium.

7.2 Lagen om rättegång i brottmål

5 kap. Om väckande av åtal

10 a §. Det föreslås att paragrafen upphävs. Bestämmelser om förberedelse som rättegång via fjärranslutning, där inte heller domstolens ledamöter deltar i rättssalen, föreslås ingå i 2 kap. 16

§ i rättegångsbalken. Om domstolens ledamöter deltar i rättssalen men en part deltar via fjärranslutning, föreskrivs om förfarandet i den allmänna bestämmelsen i 8 kap. 13 § i lagen om rättegång i brottmål.

7 kap. Om behandlingen av brottmål där målsäganden ensam för talan

14 a §. Det föreslås att paragrafen upphävs. Motiveringen till ändringen motsvarar motiveringen till upphävandet av 5 kap. 10 a §. Framöver ska bestämmelserna om avgörande av ett ärende på grund av en parts frånvaro också kunna tillämpas på förberedelsesammanträden som hålls via fjärranslutning.

8 kap. Om parterna

13 §. I 4 mom. föreslås en motsvarande ändring som i 12 kap. 8 § 4 mom. i rättegångsbalken. Syftet är dock inte att till exempel svarande i brottmål börjar i stor skala delta i rättegångar via fjärranslutning på ett annat sätt än vid en annan domstol eller hos en annan myndighet.

Det föreslås att 5 mom. ersätts med en ny bestämmelse. Enligt det gällande 5 b kap. 2 § 2 mom. ska åklagaren och svaranden vara personligen närvarande vid erkännanderättegången. Anlitandet av fjärranslutning jämföras i 8 kap. med personlig närvaro med stöd av 13 § 3 mom., men i 5 mom. i den nämnda paragrafen utesluts erkännanderättegångar särskilt från tillämpningsområdet för 13 §. I nuläget får parterna alltså inte delta i erkännanderättegångar via fjärranslutning. Det föreslås att paragrafen ändras så att erkännanderättegångar får hållas via fjärranslutning. Anlitandet av fjärranslutningar föreslås vara tillåtet för alla parter och också för domare, om de villkor som föreslås i 2 kap. i rättegångsbalken uppfylls.

Ändringen genomförs genom att det nuvarande 5 mom. upphävs. Att första meningen upphävs innebär att anlitandet av fjärranslutning i erkännanderättegångar baseras på övriga bestämmelser i paragrafen. Erkännanderättegång kan dessutom hållas som rättegång via fjärranslutning med stöd av 2 kap. 16 § i rättegångsbalken. Att andra meningen upphävs innebär detsamma för förberedelser i brottmål, vilket är en ändring som motsvarar den ändring som föreslås i fråga om tvistemål.

Också i erkännanderättegångar kvarstår huvudregeln enligt vilken alla parter ska delta i rättegången i rättssalen. Det föreslås att domstolen ensam ska kunna besluta om undantag från detta, och att parterna inte sinsemellan ska kunna komma överens om det. Domstolen föreslås få prövningsrätt i fråga om anlitandet av fjärranslutning, liksom i andra ärenden. Om parterna i en erkännanderättegång deltar via fjärranslutning, ska det i regel ske hos en myndighet.

Vid lämplighetsprövningen i fråga om erkännanderättegångar ska för det första samma omständigheter beaktas som i andra ärenden. Dessutom ska det fästas vikt vid möjligheterna att säkerställa de saker som ska kontrolleras vid en erkännanderättegång, i synnerhet samtyckets giltighet och frivillighet. Om den domare som handlägger ärendet t.ex. på grund av svarandens ålder eller hälsotillstånd har skäl att tvivla på att svaranden förstår ärendets och sitt erkännandes betydelse, är det av rättssäkerhetsskäl inte lämpligt att svaranden deltar via fjärranslutning. Detta är fallet också när domstolen misstänker att svaranden pressas att erkänna.

Beaktandet av de omständigheter som nämns ovan baseras på att det i en erkännanderättegång främst är domstolens skyldighet att kontrollera riktigheten, äktheten, frivilligheten och giltigheten i svarandens erkännande samt svarandens samtycke till förfarandet (RP 58/2013 rd, s. 25, 30-31 och 35). Kravet enligt nuvarande lagstiftning att parterna ska vara närvarande i rättssalen vid domstolen ger uttryck för tanken att det i praktiken är lättare att fullgöra den

skyldigheten om svaranden är personligen närvarande i domstolen. Det bidrar också till att betona domstolskontrollens betydelse. Det finns dock åtminstone inte i alla situationer övertygande grunder för det antagandet. Domstolen har vanligen lika goda förutsättningar att bedöma erkännandets riktighet, äkthet och frivillighet också via videolänk. När hörandet i praktiken sker hos en annan myndighet och när svaranden i en erkännanderättegång i regel har ett biträde, kan risken anses liten för att en utomstående person på ett osakligt sätt kraftigare kan påverka det erkännande som avges vid rättegången om deltagandet sker via videolänk än om svaranden är närvarande i en rättssal vid domstolen. Det är i någon mån inkonsekvent om det inte är möjligt att säkerställa erkännandets äkthet via videolänk i en erkännanderättegång, när hovrätterna framöver i regel kommer att bedöma all bevisning som tas upp muntligen från videoupptagningar.

Om det efter att en erkännanderättegång inletts framgår att deltagande via fjärranslutning trots en tidigare bedömning i ärendet inte är lämpligt, kan erkännanderättegången skjutas upp med stöd av 6 kap. 10 § och 5 b kap. 6 §.

Om svaranden och åklagaren deltar i rättegången via videolänk, finns det ingen större anledning än i andra ärenden att kräva att domaren deltar i rättegången i sessionssalen. Handläggningens offentlighet och allmänhetens möjlighet att följa rättegången tryggas, liksom vid övriga rättegångar via fjärranslutning.

Det föreslås att det gällande 5 mom. ersätts med en ny bestämmelse, som tillåter att en part mot sin vilja åläggs att delta i rättegången via fjärranslutning. Det kräver en särskild anledning. Bestämmelsen motsvarar det föreslagna 12 kap. 8 § 5 mom. i rättegångsbalken.

Den nuvarande lagstiftningen utgår från att en parts rätt att vara närvarande vid och delta i behandlingen av sitt ärende ska tillgodoses i rättssalen om parten kräver det. Det baserar sig i synnerhet på tryggheten av faktisk rätt till deltagande. Eftersom videoförbindelserna utvecklats betydligt under de tio senaste åren, förutsätter tillgodeendets av rätten att vara närvarande och delta inte längre rätten att uttryckligen befinna sig i rättssalen. I gällande lagstiftning jämföras deltagande via fjärranslutning uttryckligen med personlig närvaro (8 kap. 13 § 3 mom. i lagen om rättegång i brottmål). Det föreslagna 5 mom. ska tillämpas när en part vill anlända till rättssalen men det finns särskilda skäl att bestämma att partens närvarorätt ska tillgodoses via fjärranslutning. Det kan göras så att partens begäran att få infinna sig i rättssalen avslås och parten erbjuds möjlighet att delta via fjärranslutning. Parten kan också åläggas att delta via fjärranslutning, om det är behövligt att parten deltar i rättegången.

Ett sådant särskilt skäl som avses i bestämmelsen föreligger till exempel om säkerheten för dem som deltar i rättegången eller ordningen vid rättegången förutsätter avsteg från en parts normala närvarorätt. Det krävs inga konkreta tecken på att säkerheten äventyras. Obligatoriskt deltagande via fjärranslutning kan bli aktuellt t.ex. i en situation när en parts närvaro i rättssalen bedöms innebära en säkerhetsrisk. Det ska också kunna bestämmas om obligatoriskt deltagande via fjärranslutning t.ex. om det finns en risk att en part strävar efter att genom sin närvaro utöva påtryckning på andra parter eller på personer som hörs i ärendet. Det kan vara fråga om tryggheten av säkerheten vid rättegången t.ex. när det kan förväntas att en part vid ett sammanträde kan agera på ett sätt som leder till att ett föreläggande enligt 14 kap. 6 § i rättegångsbalken måste meddelas. Det är inte motiverat att en part i en sådan situation har en absolut rätt att anlända personligen till förhandlingen.

Ett särskilt skäl kan också vara exceptionella kostnader för transport eller bevakning av en fånge, som inte står i ett vettigt förhållande till det eventuella mervärdet av närvaron. Typiska kostnader för fängstransporter är inte ett sådant särskilt skäl som avses i bestämmelsen, utan

kostnaden ska vara avsevärd i relation till ärendets art och betydelse. Så är t.ex. fallet om en part avtjänar ett fängelsestraff utomlands. Den omständigheten att t.ex. en målsägande eller ett vittne vill undvika att möta svaranden i rättssalen eller på sammanträdesplatsen är inte ett sådant särskilt skäl som avses i bestämmelsen, utan i en sådan situation är det snarare motiverat att höra parten eller vittnet t.ex. via fjärranslutning.

Frågan om särskilt skäl ska bedömas med beaktande av ärendets art och betydelse för parterna. Det ska fästas vikt vid samma omständigheter vid bedömningen av lämpligheten i att hålla rättegången via fjärranslutning (den föreslagna RB 2:16.2), och därför är det tillräckligt att i detta sammanhang i tillämpliga delar hänvisa till vad som anförs i specialmotiveringen till den bestämmelsen. I brottmål innebär ärendets art och betydelse att ju mer allvarlig brottsmisstanken är, desto mer vägande skäl krävs för obligatoriskt deltagande via fjärranslutning. Eftersom å andra sidan situationer som äventyrar säkerheten vid rättegången kan vanligen antas förekomma just vid allvarliga brottmål, är det inte motiverat att i förväg utesluta att ett sådant föreläggande kan meddelas också i sådana ärenden.

Vid tillämpningen av bestämmelsen ska det beaktas att svaranden i brottmål enligt Europadomstolens praxis vanligen har rätt att vara närvarande i rättssalen vid muntlig förhandling i den första rättsinstansen. Den rätten accentueras inte på samma sätt i fullföljdsinstanser (Saknovskiy mot Ryssland, 2.11.2010, punkt 96). Det innebär i praktiken att högre krav ska ställas på särskilda skäl när svaranden i ett brottmål kräver att få vara närvarande i rättssalen i tingsrätten än i hovrätten. Vid handläggningen i första instans är enbart praktiska skäl inte tillräckliga för att neka en part rätten att delta i behandlingen av sitt ärende i rättssalen (se CCPR/C/135/D/3736/2020, punkt 10.10). Närvarorätten kan dock vid behov också i tingsrätten genomföras via fjärranslutning, men det förutsätter goda grunder. Enligt Europadomstolens praxis är en parts närvaro i rättssalen inte ett självändamål, utan ett medel för att säkerställa en rättvis rättegång bedömt som en helhet (Golubev mot Ryssland, 9.11.2006). Särskild vikt ska fästas vid svarandens rätt att försvara sig, om svaranden inte tillåts vara närvarande i rättssalen. Möjligheten att föra konfidentiella diskussioner med biträdet ska absolut tryggas.

Genom den föreslagna bestämmelsen förtydligas det bl.a. att en part inte genom att kräva att få vara närvarande i rättssalen kan förhindra att rättegången genomförs i form av rättegång via fjärranslutning enligt den föreslagna 2 kap. 16 § i rättegångsbalken. Om parten nekas rätten att infinna sig i rättssalen, kan den muntliga förhandlingen hållas i form av rättegång via fjärranslutning om villkoren uppfylls. Det är dock inte nödvändigt att göra så, utan övriga parter, domarsammanslutningen och allmänheten kan delta i rättegången i rättssalen på normalt sätt.

Ett föreläggande enligt förslaget kan också meddelas under pågående muntlig förhandling, och då kan det bestämmas att en part ska avlägsnas från rättssalen med stöd av 14 kap. 6 § i rättegångsbalken. När det finns skäl som talar för obligatoriskt deltagande via fjärranslutning för en part kan det åtminstone i längre huvudförhandlingar också bli aktuellt att överväga om parten ska tillåtas infinna sig för en del av tiden, t.ex. för att själv bli hörd.

Om en parts begäran att få delta i rättegången i rättssalen avvisas, avgörs frågan om partens skyldighet att delta i rättegången enligt hur parten har kallats in till rättegången. Om en parts närvaro krävs, kan domstolen vid behov bestämma att parten ska hämtas till en myndighet för att delta i rättegången via fjärranslutning.

På begäran ska ett motiverat beslut fattas om ett föreläggande som gäller obligatoriskt deltagande via fjärranslutning. Besvärsmotivet över beslutet ska meddelas i sammanhang med avgörandet i huvudsaken, om inte domstolen bestämmer att ändring ska sökas särskilt. Om

fullföljdsinstansen anser att villkoren för att meddela föreläggandet inte uppfyllts, kan ett fel i förfarandet i en lägre instans oftast korrigeras genom att parten tillåts att delta i förhandlingen i rättssalen i fullföljdsinstansen eller genom att en så kallad småskalig huvudförhandling ordnas för att höra parten i hovrätten (se *Toivanen mot Finland*, 9.11.2023, 38). Om felet av någon orsak inte kan korrigeras på detta sätt, ska fullföljdsdomstolen i enlighet med avgörandet HD 2021:91 (punkt 24–34) bedöma om felet i förfarandet åtminstone kan antas ha inverkat på slutresultatet i ärendet. I det sammanhanget ska det fästas vikt vid att rätten att delta i behandlingen av ens eget ärende hör till kärnområdet för rätten till en rättvis rättegång, och därför kan inte särskilt höga krav ställas på felets betydelse i detta sammanhang.

Vid tillämpningen av bestämmelsen ska EU-rätten och dess utveckling beaktas. Enligt artikel 8.1 i oskuldspresumtionsdirektivet (Europaparlamentets och rådets direktiv (EU) 2016/343 om förstärkning av vissa aspekter av oskuldspresumtionen och av rätten att närvara vid rättegången i straffrättsliga förfaranden) ska medlemsstaterna se till att misstänkta och tilltalade har rätt att närvara vid sin egen rättegång. Den rätten bör anses kunna tillgodoses via fjärranslutning. Hittills har EU-domstolen inte tagit ställning i frågan. Det är möjligt att EU-domstolen preciserar tolkningen av bestämmelsen i ärendena C-285/23 och C-760/22, som är under behandling. En bestämmelse av samma slag finns i artikel 16.1 i barndirektivet (Europaparlamentets och rådets direktiv (EU) 2016/800 om rättssäkerhetsgarantier för barn som är misstänkta eller tilltalade i straffrättsliga förfaranden), enligt vilken medlemsstaterna ska se till att barn har rätt att närvara vid sin rättegång och ska vidta alla nödvändiga åtgärder för att göra det möjligt för dem att faktiskt delta i rättegången, bland annat genom att ge dem tillfälle att höras och framföra sina synpunkter.

Till paragrafen fogas ett nytt *6 mom.* som i sak motsvarar 12 kap. 8 § 6 mom. i rättegångsbalken.

7.3 Tvångsmedelslagen

3 kap. Domstolsförfarandet i samband med häktningsärenden

1 §. Det föreslås att *2 mom.* ändras så att det blir möjligt att förfara i häktningsärenden enligt 2 kap. 15 §, 16 § 1 mom. och 17 § i rättegångsbalken. Genom ändringen blir det möjligt att hålla rättegång i tvångsmedelsärenden via fjärranslutning. Om detta genomförs, ska offentligheten vid rättegången tryggas enligt 17 § om inte rättegången i sin helhet hålls innanför stängda dörrar. Dessutom är det möjligt att en ledamot i en större sammansättning deltar via fjärranslutning, om flera ledamöter ingår i sammansättningen.

En rättegång via fjärranslutning i ett häktningsärende förutsätter inte samtycke av en part. Detta därför att domstolen redan i nuläget har i häktningsärenden fullständig prövningsrätt i fråga om när och i vilken utsträckning tekniska metoder för dataöverföring ska användas. Vad den som begärs häktad vill är inte av avgörande betydelse i detta avseende (RP 222/2010 rd s. 264).

Momentet undanröjer en osäkerhet som i och med avgörandena HD 2021:91 och 92 i praktiken rätt om huruvida en domare kan delta i handläggningen av ett tvångsmedelsärende via fjärranslutning eller om domaren måste befinna sig i rättssalen.

Syftet med förändringen är inte att utöka offentligheten för rättegångar i tvångsmedelsärenden.

14 §. I *3 mom.* föreslås motsvarande ändring som i 1 §.

8 kap. Genomsökning

17 §. I 1 mom. föreslås en ändring av samma slag som i 3 kap. 1 §.

7.4 Lagen om verkställighet av böter

30 §. Det föreslås att formuleringen om användning av fjärranslutningar i 3 mom. upphävs. Samtidigt förändras momentet så att den betalningsskyldige ska delta i (i stället för att infinna sig till) domstolsbehandlingen. Förändringar syftar inte till någon ändring jämfört med nuläget. Eftersom ett ärende som gäller bestämmande av förvandlingsstraff behandlas i den ordning som gäller för rättegång i brottmål, ska bestämmelserna om användning av fjärranslutningar i 8 kap. i lagen om rättegång i brottmål tillämpas på en parts deltagande i ett ärende som gäller bestämmande av förvandlingsstraff. 3 mom. första meningen innebär inget undantag från de bestämmelserna. Dessutom ska 2 kap. 15–17 § i rättegångsbalken tillämpas.

7.5 Lagen om offentlighet vid rättegång i allmänna domstolar

4 §. För tydlighetens skull fogas till paragrafen en formulering om att uppgiften om var man kan följa den muntliga förhandlingen ska vara offentlig. I samband med domstolarnas dagliga uppropsslistor bör det särskilt nämnas vilka rättegångar som den dagen hålls via fjärranslutning, samt hur de kan följas. Det kan genomföras t.ex. genom att meddela en e-postadress där man får information om hur man kan följa rättegången.

14 §. Det föreslås att 2 mom. ändras så att ett alternativt sätt att genomföra offentligheten vid en muntlig förhandling utöver närvarorätt för allmänheten är rätten att följa rättegången via videoförbindelse i realtid. Ett skäl till ändringen är i synnerhet rättegångar via fjärranslutning, om vilka det föreskrivs i 2 kap. 16 § i rättegångsbalken. Vid en rättegång via fjärranslutning finns ingen rättssal där allmänheten kan infinna sig.

Också i andra tvingande situationer kan offentligheten genomföras via videoförbindelse i realtid. Så kan det t.ex. vara, om det i ett ärende som väcker stort intresse hos allmänheten inte finns tillgång till en sal där all publik ryms. Så kan det också vara om rättegången eller en del av den hålls i ett utrymme dit allmänheten inte har tillträde, t.ex. i ett fängelse. Så har man ibland gjort också tidigare.

Det föreslås att till paragrafen fogas ett nytt 4 mom. där det föreskrivs om var den uppropsslista som avses i 3 mom. ska finnas när rättegången hålls i form av rättegång via fjärranslutning. Uppropslistan ska finnas i samband med uppropsslistorna i tingsrättens kansli, eller om en rättegång via fjärranslutning hålls i hovrätten i samband med uppropsslistorna på hovrättens stationeringsort. I hovrätten kan en uppropsslista som innehåller rättegångar via fjärranslutning för att öka offentligheten ytterligare finnas i kansliet eller på sammanträdesplatsen för den tingsrätt där ärendet handlagts i första instans. I specialdomstolarna och i högsta domstolen ska uppropsslistorna finnas i samband med andra uppropsslistor.

7.6 Lagen om säkerhetskontroller vid domstolar

5 §. Till tillämpningsområdet för 3 mom. fogas en situation där någon vill följa en rättegång via fjärranslutning. Det moment, som har stiftats i samband med videoupptagningsreformen, har ännu inte trätt i kraft, utan det har i lag 101/2022 stiftats att bestämmelser om ikraftträdandet utfärdas särskilt genom lag. Nu föreslås det att denna ikraftträdandebestämmelse ändras så att lag 101/2022 träder i kraft samtidigt som de övriga lagförslagen. Så träder också 1 § i lagen i kraft.

Det ikraftsatta 5 § 3 mom. kan tillämpas redan innan videoupptagningsreformen träder i kraft i situationer där någon vill titta på en bild- och ljudupptagning i domstol som har lagts fram som bevis i domstol.

7.7 Lagen om genomförande av direktivet om en europeisk utredningsorder på det straffrättsliga området

16 §. Hörande av brottsmisstänkta eller svarande genom videokonferens. I 2 mom. stryks villkoret att hörande av en svarande i ett brottmål i enlighet med artikel 24 i direktivet förutsätter att svaranden samtycker till det. Enligt artikel 24 i direktivet utgör avsaknaden av samtycke från den åtalade en prövningsbaserad grund för att vägra verkställa en utredningsorder. När hörandet av svaranden i brottmål med stöd av den föreslagna 8 kap. 13 § i lagen om rättegång i brottmål enligt nationell rätt får hållas via fjärranslutning också utan svarandens samtycke finns det inte längre någon skäl för att avsaknad av samtycke ska vara ett absolut hinder för att anlita fjärranslutning vid verkställigheten av en utredningsorder.

Enligt 1 § 1 mom. ska de bestämmelser i direktivet som hör till området för lagstiftningen iakttas som lag, om inte något annat följer av lagen. Enligt artikel 24.2 a i direktivet får verkställigheten av en utredningsorder, utöver de skäl för icke-erkännande eller icke-verkställighet som avses i artikel 11, vägras om den misstänkte eller tilltalade inte ger sitt samtycke. Detta betyder att den verkställande myndigheten efter lagändringen enligt prövning kan vägra verkställa en europeisk utredningsorder som gäller hörande av svaranden i ett brottmål genom videokonferens, om svaranden motsätter sig hörandet. Eftersom vägran är beroende av prövning, ska en sådan utredningsorder kunna verkställas trots att svaranden motsätter sig det, i motsats till i nuläget. Avsaknaden av samtycke ska kunna tas i beaktande vid bedömningen av om hörandet äventyrar svarandens rättsskydd.

Paragrafens 4 mom. innehåller bestämmelser om samtycke, och 5 mom. innehåller bestämmelser om kallande av svaranden till tingsrätten för att höras. När det handlar om hörande som svaranden inte har gett sitt samtycke till ska det inte vara frivilligt att efterleva kallelsen, och den kan stärkas genom processuella hot.

8 Ikraftträdande

Det är motiverat att lagförslagen träder i kraft utan ogrundat dröjsmål. Dock bör några månader reserveras för förberedelse av praktiska lösningar för genomförande av offentligheten vid rättegång via fjärranslutning. Det föreslås att lagförslagen träder i kraft några månader efter att de har antagits och blivit stadfästa.

9 Verkställighet och uppföljning

Verkställigheten av lagförslagen förutsätter inga särskilda åtgärder.

Justitieministeriet övervakar på ett allmänt plan hur lagstiftningen om rättegångsförfarande fungerar. Justitieministeriet följer särskilt upp reformens inverkan på domstolsförfarandet.

10 Förhållande till grundlagen samt lagstiftningsordning

10.1 Inledning

Propositionen har främst samband med 21 § i grundlagen som gäller rättsskydd och en rättvis rättegång. Den har också betydelse med avseende på 12 § och 21 § 2 i grundlagen som gäller offentlighet.

Nedan bedöms propositionen först med avseende på rätten till en rättvis rättegång. Till den delen granskas i synnerhet parternas rätt att delta i rättegången. Därefter bedöms propositionen med avseende på bestämmelserna om offentlighet i grundlagen.

10.2 En rättvis rättegång

Enligt 21 § 1 mom. i grundlagen har var och en rätt att på behörigt sätt och utan ogrundat dröjsmål få sin sak behandlad av en domstol eller någon annan myndighet som är behörig enligt lag samt att få ett beslut som gäller hans eller hennes rättigheter och skyldigheter behandlat vid domstol eller något annat oavhängigt rättsskipningsorgan. I paragrafens 2 mom. sägs det att offentligheten vid handläggningen, rätten att bli hörd, rätten att få motiverade beslut och rätten att söka ändring samt andra garantier för en rättvis rättegång och god förvaltning ska tryggas genom lag.

21 § 2 mom. i grundlagen hindrar inte att man genom lag föreskriver om smärre undantag till exempel från rättegångars offentlighet under förutsättningen att undantagen i fråga inte ändrar offentlighetens ställning som huvudregel eller att de i enskilda fall riskerar individens rättighet till rättvis rättegång (RP 309/1993 rd, s. 77 och GrUU 43/2021 rd, s. 2).

Förteckningen över rättsskyddsgarantier i 21 § 2 mom. i grundlagen är inte avsedd att vara uttömmande (RP 309/1993 rd, s. 77). Till dem hör bland annat de rättigheter som i synnerhet tryggas för åtalade i brottmål i artikel 6 i Europakonventionen och artikel 14 i konventionen om politiska och medborgerliga rättigheter (RP 309/1993 rd, s. 77), samt de krav EU-rätten ställer. En viktig tolkningsgrund bör anses vara Europadomstolens avgöranden, som också har en styrande effekt för tolkningen av EU-rätten. Europadomstolens avgöranden intar därför en viktig position vid bedömningen av förslagens grundlagsenlighet.

Vilka krav artikel 6 som gäller en rättvis rättegång ställer på förfarandet varierar beroende på om det är fråga om ett brottmål eller ett tvistemål och om det är fråga om handläggning i första instans eller besvär. I artikel 6.3 bekräftas vissa minimirättigheter för var och en som åtalas för brott. I Europadomstolens avgörandepaxis har kraven på en rättvis rättegång i brottmål och i andra ärenden i praktiken delvis hållits isär. I Europadomstolens avgörandepaxis har dessutom vissa särskilda krav ställts på rättegångar i första instans jämfört med rättegångar i fullföljdsinstanser.

Rättegång via fjärranslutning

Att rättegång via fjärranslutning tillåts innebär en betydande principiell förändring i fråga om hur en rättegång kan ordnas. I praktiken är förändringen dock inte särskilt stor med beaktande av att det vid en del domstolar redan i nuläget är vanligt att muntliga förhandlingar hålls så att enbart domarsammansättningen är närvarande i rättsalen, medan parterna och de som ska höras deltar via fjärranslutning. En rättegång via fjärranslutning kan göra det möjligt att undvika en fördröjning av praktiska skäl och förbättra tillgången till rättslig prövning, vilket på det sätt som

behandlas närmare nedan får positiva konsekvenser för tillgodoseendet av de grundläggande fri- och rättigheterna.

Den största förändringen som en rättegång via fjärranslutning medför kan anses vara dess konsekvenser för offentligheten vid rättegången.

I 21 § 2 mom. i grundlagen sägs det att offentligheten vid handläggningen, rätten att bli hörd, rätten att få motiverade beslut och rätten att söka ändring samt andra garantier för en rättvis rättegång och god förvaltning ska tryggas genom lag. Offentligheten vid handläggningen nämns därmed särskilt som en rättsskyddsgaranti. Offentligheten tryggas dessutom på ett allmänt plan i 12 § 2 mom. i grundlagen.

Grundlagsutskottet har i sin praxis fäst särskild vikt vid förhållandet mellan offentligheten som tryggas i 12 § 2 mom. i grundlagen och skyddet för privatlivet och personuppgifter (se t.ex. GrUU 43/1998 rd, s. 2, GrUU 60/2017 rd, s. 3; se även GrUU 22/2008 rd, s. 4). Grundlagsutskottet har också betonat att skyddet för privatlivet och personuppgifter inte ska ges företräde framom andra grundläggande fri- och rättigheter. Vid bedömningen är det fråga om att samordna och avväga två eller flera bestämmelser om de grundläggande fri- och rättigheterna (se t.ex. GrUU 54/2014 rd, s. 2, GrUU 10/2014 rd, s. 4).

Vid rättegångar är offentlighetsintresset ännu starkare än vid myndighetsverksamhet i allmänhet (GrUU 31/2005 rd, s. 4, GrUU 43/1998 rd, s. 7). Offentligheten vid rättegången har nämligen inte enbart samband med parternas rättsskydd, utan också mer allmänt med kraven på öppenhet och kontroll i oberoende domstolars maktutövning.

Också enligt Europadomstolens etablerade avgörandepraxis är offentligheten vid rättegången en grundläggande del av förutsättningarna för en rättvis rättegång. En offentlig rättegång skyddar parterna mot domar som avkunnas i hemlighet och utan offentlig kontroll och är ett sätt att bevara förtroendet för domstolarna (Riepan mot Österrike, 14.11.2000, 27; Sutter mot Schweiz, 22.2.1984, 26). Enligt Europadomstolens avgörandepraxis är enbart teoretisk offentlighet vid handläggningen inte tillräcklig utan det ska också finnas praktisk möjlighet att följa rättegången, vilket i vissa situationer t.ex. förutsätter att domstolen informerar aktivt (Riepan mot Österrike, 14.11.2000, punkt 29–31).

Eftersom domstolen ska trygga offentligheten i alla situationer, och med stöd av vad som anges ovan, leder propositionen inte till att offentligheten vid rättegångar försvagas. Det kan antas att offentligheten vid rättegången oftast kommer att genomföras med hjälp av en sidosal. Eftersom sidosalarna oftast finns i domstolarnas lokaler försvagas inte heller offentligheten vid förhandlingarna i praktiken. Det kan också finnas flera sidosalar, och allmänhetens faktiska möjligheter att följa rättegången kan förbättras när en sidosal används. Det kan också finnas andra sätt att genomföra offentligheten. Konsekvenserna för den publika offentligheten beror i olika situationer på hur lösningarna för att trygga den publika offentligheten i praktiken genomförs, men de får åtminstone inte i praktiken försvaga genomförandet av offentligheten. Propositionen kan därför i vissa situationer rent av stärka genomförandet av offentligheten vid handläggningen, vilket är positivt med avseende på de grundläggande fri- och rättigheterna.

Vilka krav omedelbarhetsprincipen ställer på användningen av fjärranslutningar bedöms särskilt nedan.

Deltagande via fjärranslutning för domstolens ledamöter

Deltagande via fjärranslutning för andra ledamöter i domstolen än ordföranden väcker frågan om en sådan rättegång uppfyller kravet på ett omedelbart förfarande.

Omedelbarhet är en av de centrala rättegångsprinciperna. Den innebär ett krav på att rättegångsmaterialet läggs fram omedelbart vid den rättegång där målet behandlas och som avgör målet. Trots att det i och för sig är fråga om en processprincip, kan den anses ha samband med rätten till en rättvis rättegång som tryggas i 21 § i grundlagen (se GrUU 43/2021, punkt 10). Detta beror åtminstone delvis på att en kontradiktorisk och oberoende handläggning vid domstolens sammanträde enligt grundlagsutskottet (GrUU 53/2014 rd, s. 3, GrUU 5/2018 rd, s. 3) är kännetecknande för en rättegång. Vid en rättegång utövas domsmakten av domare, som är samtidigt närvarande i domstolens lagstadgade sammansättning och som baserar sina beslut på interna förhandlingar.

Att en ledamot i domstolen deltar via fjärranslutning innebär ett mindre avsteg från omedelbarhetsprincipen än att bevisning i en fullföljdsinstans tas upp från en videoupptagning, om vilket med grundlagsutskottets medverkan föreskrivits i lag 96/2022. Sakligt sett kan det att en ledamot i domstolen deltar via fjärranslutning i stor utsträckning likställas med att en part deltar via fjärranslutning eller att ett vittne hörs via fjärranslutning, vilket inte ansetts problematiskt med avseende på omedelbarhetsprincipen.

Också enligt Europadomstolens etablerade avgörandepraxis hör omedelbarhet till en rättvis rättegång, i synnerhet i brottmål (P.K. mot Finland, 9.7.2022). Med omedelbarhet avses i detta sammanhang att den bevisning som anförs mot svaranden ska framföras vid en muntlig förhandling där svaranden och den domare som avgör målet är närvarande. Motsvarande krav gäller i tillämpliga delar också tvistemål, om också i svagare form (Pitkänen mot Finland, 9.3.2004, 62). Dock kan inte den slutsatsen dras av Europadomstolens praxis, att en domares deltagande via fjärranslutning i sig försvagar genomförandet av omedelbarhetsprincipen.

I det inhemska domstolsförfarandet har utgångspunkten varit att deltagande via en videoförbindelse av god kvalitet kan likställas med deltagande i rättssalen, och att det med andra ord inte står i strid med den beskrivning av omedelbarhetsprincipens innehåll som ges ovan. Det är motiverat att också se det på samma sätt för domarnas del. Till skillnad från parterna föreslås en domstolsledamots deltagande via fjärranslutning utöver att förfarandet är lämpligt i allmänhet förutsätta att det finns grund för det. Därmed är det i någon mån fråga om ett exceptionellt förfarande. Deltagande via fjärranslutning kan bidra till att ärendet kan avgöras utan dröjsmål, och därmed har det också en positiv inverkan på genomförandet av en rättvis rättegång. Som grundlagsutskottet påpekat i flera sammanhang, kan utvecklingen av domstolsförfarandena med tiden inverka på behandlingstiderna för ärenden och därmed främja vars och ens rätt enligt 21 § 1 mom. i grundlagen att utan ogrundat dröjsmål få sin sak behandlad av en domstol (GrUU 4/2010 rd, s. 5, GrUU 35/2002 rd, s. 3, GrUU 31/2005 rd, s. 3, GrUU 2/2006, s. 2, GrUU 2/2006 rd, s. 4 och 5).

Offentligheten vid rättegången påverkas inte av att en del av domstolens ledamöter deltar i förhandlingen via fjärranslutning om ordföranden deltar i rättssalen, eftersom allmänheten då kan följa rättegången på normalt sätt.

Obligatoriskt deltagande via fjärranslutning för parter

Rätten för parterna att delta i och vara närvarande vid en muntlig förhandling i deras ärende hör till kärnområdet för rätten till en rättvis rättegång. Frågan om de rättigheterna kan tillgodoses via fjärranslutning mot en parts vilja har därför betydelse för rätten till en rättvis rättegång.

Som ovan konstaterats, bygger denna proposition allmänt taget på uppfattningen att en videoförbindelse av god kvalitet kan likställas med deltagande i rättssalen. På detta baseras en parts långtgående rätt att delta i rättegången via fjärranslutning. Att till exempel svaranden i brottmål deltar via fjärranslutning innebär därmed inget avsteg från den historiska utgångspunkt som också grundlagsutskottet uttalat, enligt vilken svaranden ska vara personligen närvarande vid en brottmålsrättegång som gäller honom eller henne (GrUU 5/2018 rd, se även HD 2022:55, punkt 9). Det kan tänkas att också obligatoriskt deltagande via fjärranslutning för parter kan härledas ur samma grund. Även om bägge sätten i och för sig ur domstolens perspektiv kan anses lika bra, kan man å andra sidan ställa frågan, om parterna bör ha rätt att välja hur de önskar delta. Ett föreläggande som avser obligatoriskt deltagande via fjärranslutning kan dock bidra till att äventyra fullgörandet av principen om jämlikhet i medel (equality of arms), som ingår i kraven på en rättvis rättegång, i en situation när motparten får delta i rättegången i rättssalen.

Enligt Europadomstolens praxis grundar artikel 6 i Europakonventionen en rätt för den åtalade i brottmål att delta i den muntliga behandlingen av sitt ärende (Marcello Viola mot Italien, 5.10.2006, 52). Det framgår bl.a. av att var och en som står åtalad för brott enligt artikel 6.3 c–6.3 e åtminstone har rätt att försvara sig personligen, förhöra vittnen och få avgiftsfri tolkningshjälp. Fullgörandet av de rättigheterna i praktiken förutsätter rätt att delta i rättegången. Dock bör man komma ihåg att det ur Europakonventionens perspektiv är viktigt att bedöma om rättegången bedömd som en helhet är rättvis (Ibrahim m.fl. mot Förenade kungariket, 13.9.2016, punkt 250–252).

Hittills har Europadomstolens rättspraxis om användning av fjärranslutning varit knapphändig. Med beaktande av den dynamiska karaktären hos Europadomstolens avgörandepraxis kan det anta att praxisen till denna del ännu är under utveckling. Europadomstolen har dock i sin etablerade praxis ansett att en pars deltagande kan genomföras via videolänk, om det finns ett godtagbart skäl och förfarandet i övrigt uppfyller kraven enligt artikel 6 (Marcello Viola, 5.10.2006, 72; Medvedev mot Ryssland, 27.6.2017, punkt 30; Bivolaru mot Rumänien [nr 2], 2.10.2018, 138–139). Att parterna är närvarande i rättssalen är önskvärt med tanke på en rättvis rättegång, men det är inte ett självändamål utan ett medel för att säkerställa en rättvis rättegång bedömt som en helhet (Golubev mot Ryssland, 9.11.2006). Fjärrförbindelsen ska vara av sådan kvalitet att det faktiskt är möjligt att delta utan tekniska problem, och den ska möjliggöra konfidentiell kontakt med biträdet (Grigoryevskikh mot Ryssland, 9.4.2009, 83).

Europadomstolen har också ansett att närvarorätten vanligen väger tyngre i första instans än i en domstol som handlägger ett fullföljdsärende (Sakhovskiy mot Ryssland, 2.11.2010, 96). Det gäller i synnerhet svarande i brottmål. Trots det förefaller det som om också närvarorätten för svarande i brottmål även i första instans kan genomföras via videolänk trots att svaranden inte samtycker till det, om också övriga villkor för användning av videolänk uppfylls (se det avgörande som nämns ovan, 98). Rätten för svaranden i brottmål att vara närvarande i rättssalen i första instans ska dock betraktas som en stark huvudregel, och det krävs goda grunder för att avvika från den.

Redan enligt gällande lagstiftning är det möjligt att avlägsna en part, även en svarande i ett brottmål, från en muntlig förhandling. Det har Europadomstolen godkänt på vissa villkor (Idalov mot Ryssland, 22.5.2012, 175–177; Marguš mot Kroatien, 27.5.2014, 90–91). Rättigheterna stärks för en part som därefter erbjuds möjlighet att delta via fjärranslutning.

I fråga om tvistemål har Europadomstolen ansett att artikel 6 inte garanterar rätt till personlig närvaro, utan en mer allmän rätt att effektivt framföra sitt ärende och sina yrkanden för domstolen och till jämlika möjligheter jämfört med motparten (Yevdokimov m.fl. mot Ryssland, 16.2.2016, punkt 22; Jallow mot Norge, 2.12.2021, punkt 59–70). Därmed är det

konsekvent att anse att det vid behov är möjligt att med lägre tröskel än i brottmål bestämma att en parts närvarorätt i ett tvistemål ska genomföras via fjärranslutning. Å andra sidan torde det också behövas mer sällan i tvistemål.

Också FN:s människorättskommitté har ansett att användning av fjärranslutning inte nödvändigtvis i sig bryter mot FN:s konvention om medborgerliga och politiska rättigheter (MP-konventionen). Dock innebär det ett brott mot konventionen om en part begärt att få vara närvarande i rättssalen vid förhandlingen i första instans och den rätten förvägras enbart med hänvisning till praktiska skäl (CCPR/C/135/D/3736/2020).

Sammanfattningsvis kan det konstateras att det inte i någon ärendekategori eller rättsinstans förefaller finnas någon absolut skyldighet att uttryckligen genomföra en parts närvarorätt i en rättssal när parten begär det. Rättsläget är dock inte helt etablerat i fråga om vilka randvillkor som då ska iakttas. EU-domstolen har inte avgjort tolkningen av oskuldspresumtionsdirektivet ur detta perspektiv, och till denna del kan man anta att Europadomstolens avgörandep Praxis ännu är under utveckling. Utifrån praxis hittills kan det ändå konstateras att ärendets särdrag, skälen till att fjärranslutning används och sättet på vilket deltagandet genomförs i praktiken har stor betydelse för huruvida förfarandet uppfyller kraven på en rättvis rättegång.

Den föreslagna flexibla lagstiftningsmodellen gör det möjligt att beakta hur Europadomstolens och EU-domstolens praxis utvecklas. Det föreslås att ett föreläggande kräver särskilda skäl. Det föreskrivs särskilt i lag om de kriterier som ska beaktas. Det är klart att säkerheten för övriga deltagare i rättegången och ordningen vid rättegången ska kunna tryggas under alla förhållanden. På dessa grunder är propositionen förenlig med grundlagen.

Övriga konsekvenser för en rättvis rättegång

Till rättsskyddet och en rättvis rättegång hör också kravet på tillgång till rättslig prövning och att ett avgörande ska fås utan ogrundat dröjsmål. Grundlagsutskottet har fäst vikt vid betydelsen av de grundläggande rättigheter som berör en rättvis rättegång och att ärendet ska behandlas utan dröjsmål som grundstenar i rättsstaten (t.ex. GrUU 43/2021 rd). Att främja snabba domstolsbehandlingar är viktigt i synnerhet när Europadomstolen i vissa fall har konstaterat att rättegångens längd blivit ett rättsskyddsproblem i Finland (GrUB 1/2010 rd, GrUU 4/2010 rd s. 5). Trots att sådana brott mot konventionen inte uppdagats efter att lagen om gottgörelse för dröjsmål vid rättegång stiftades, är dröjsmål vid rättegångar fortfarande problematiskt med avseende på de grundläggande fri- och rättigheterna trots att de gottgörs.

Propositionen bidrar till att stärka genomförandet av dessa rättigheter, vilket gynnar vars och ens rätt enligt 21 § 1 mom. i grundlagen att utan ogrundat dröjsmål få sin sak behandlad av en domstol (GrUU 31/2005 rd, s. 3). Utvidgade möjligheter att använda fjärranslutning bidrar till att förbättra tillgången till rättslig prövning i synnerhet för den som måste resa för att kunna delta i rättssalen. När tingsrätterna blivit färre har avstånden blivit längre, vilket kan ha betydelse för tillgången till rättslig prövning som ingår i 21 § i grundlagen (GrUU 55/2006 rd, s. 5). Det kan bli svårare att sköta ärenden och kostnaderna kan öka. Grundlagsutskottet har ändå framhållit att de olägenheter som de längre avstånden medför kan minskas genom att använda e-tjänster och fjärrrätkomst (GrUU 12/2017 rd, s. 2). Bättre tillgång till rättslig prövning bidrar till att stärka rättsskyddet (GrUU 16/2019 rd, s. 3–4, GrUU 50/2018 rd. s. 55, GrUU 55/2014 rd, s. 3–4 och GrUU 32/2012 rd, s. 3).

Genom användning av fjärranslutningar kan det också åtminstone i enskilda fall undvikas att avgörandet av ärendet fördröjs till följd av att en förhandling ställs in eller i väntan på att en lämplig rättssal ska bli ledig. Till dessa delar stärker propositionen genomförandet av de

grundläggande fri- och rättigheterna. Beträktat som en helhet är förslaget godtagbart med avseende på systemet med de grundläggande fri- och rättigheterna och dess mål.

10.3 Övriga frågor

Integritetsskydd. De föreslagna bestämmelserna om rättegång via fjärranslutning och om offentligheten vid sådan rättegång leder inte till mer omfattande konsekvenser för skyddet för privatlivet än vad som annars följer av en rättegång, oberoende av hur rättegången ordnas. I avsnitt 4.2.4 bedöms konsekvenserna för skyddet för personuppgifter och informationssäkerheten. Eventuella dataskyddskonsekvenser och risker i anslutning till den teknik som används för fjärranslutningar ska beaktas i enlighet med de tillämpliga kraven i dataskyddslagstiftningen.

Överföring av förvaltningsuppgifter på andra än myndigheter. Enligt 124 § i grundlagen kan offentliga förvaltningsuppgifter anförtros andra än myndigheter endast genom lag eller med stöd av lag, om det behövs för en ändamålsenlig skötsel av uppgifterna och det inte äventyrar de grundläggande fri- och rättigheterna, rättssäkerheten eller andra krav på god förvaltning. Uppgifter som innebär betydande utövning av offentlig makt får dock ges endast myndigheter.

Den föreslagna ändringen av lagen om säkerhetskontroller vid domstolar innebär att de som kommer för att följa en rättegång via fjärranslutning kan kontrolleras vid domstolen på samma sätt som de som i nuläget kommer för att följa en rättegång. För att skydda den personliga integriteten hos parterna i en rättegång och hos dem som hörs vid rättegången ska man dessutom kunna frånta dem som kommer för att följa rättegången på distans sådana föremål som lämpar sig för bildupptagning. Denna ändring motsvarar vad som i den lagen nyligen har föreskrivits om kontroll av personer som kommer för att se videoupptagningar i 5 § 3 mom. (RP 133/2021 rd, GrUU 43/2021 rd), som sätts i kraft genom denna proposition.

Lagen om säkerhetskontroller vid domstolar har stiftats med grundlagsutskottets medverkan (GrUU 2/1999 rd), men innan grundlagen trädde i kraft. Enligt grundlagsutskottets uppfattning verkade regeringens proposition till riksdagen med förslag till lag om ändring av lagen om säkerhetskontroller vid domstolar (RP 63/2023 rd), som skulle ha utvidgat lagens tillämpningsområde också till kunder hos andra justitieförvaltningsmyndigheter, inte helt problemfri med avseende på 124 § i grundlagen (GrUU 6/2024 rd). Regeringen har återtagit propositionen.

Den föreslagna ändringen av den gällande lagstiftningen är motiverad av konsekvensskäl och är av preciserande art. Den som vill följa en rättegång ska redan i nuläget genomgå en säkerhetskontroll med stöd av 2 och 5 § i lagen om säkerhetskontroller vid domstolar, så den föreslagna ändringen leder inte till att säkerhetskontrollerna omfattar fler personer än nu. Den föreslagna lagen utökar inte heller säkerhetskontrollörernas befogenheter, för säkerhetskontrollörernas rätt att kontrollera en person som kommer till domstolen för att se på videoupptagningar av personbevisning och kontrollörernas rätt att frånta personen ett föremål som lämpar sig för bildupptagning har nyligen godkänts (5 § 3 mom., RP 133/2021 rd). Grundlagsutskottet ansåg då att lagförslaget kunde behandlas i vanlig lagstiftningsordning (GrUU 43/2021 rd).

Grunden för ändringen av lagen om säkerhetskontroller vid domstolar är godtagbar med hänsyn till systemet med de grundläggande fri- och rättigheterna som helhet. Säkerhetskontroller av dem som vill följa en rättegång är ett sätt att trygga integritetsskyddet för parterna och för dem som hörs vid rättegången. Den föreslagna begränsade ändringen är en förutsättning för att

rättegångar ska kunna ordnas via fjärranslutning. När rättegångar hålls via fjärranslutning förbättras tillgången till rättslig prövning och förebyggs fördröjningen av rättegångar.

På dessa grunder är propositionen även till dessa delar förenlig med grundlagen.

10.4 Slutsatser

Med stöd av vad som anförts ovan är propositionen förenlig med grundlagen och de internationella människorättsförpliktelser som binder Finland. Lagarna kan därför godkännas i vanlig lagstiftningsordning.

Den föreslagna lagstiftningen innebär en betydande reform. Lagstiftningen om deltagande i rättegångar och om offentlighet vid rättegångar hör till kärnområdet för kravet på en rättvis rättegång. Grundlagsutskottet har inte tidigare behandlat frågan om rätten att delta i rättegången kan tillgodoses via fjärranslutning mot partens vilja. Något uttryckligt svar på detta finns inte heller i Europadomstolens avgörandepaxis, vilket gäller även för frågan om bredare godtagbarhet av rättegång via fjärranslutning. Därför är det motiverat att begära grundlagsutskottets utlåtande i frågan.

Kläm

Med stöd av vad som anförts ovan föreläggs riksdagen följande lagförslag:

1.

Lag

om ändring av rättegångsbalken

I enlighet med riksdagens beslut
upphävs i rättegångsbalken 5 kap. 15 d §, sådan den lyder i lag 422/2018,
ändras 12 kap. 8 § 4 och 5 mom., 17 kap. 41 § 4 mom. och 17 kap. 52 §, sådana de lyder, 12 kap. 8 § 4 och 5 mom. i lag 422/2018, 17 kap. 41 § 4 mom. i lag 732/2015 och 17 kap. 52 § i lagarna 732/2015 och 11/2016, samt
fogas till 2 kap. nya mellanrubriker före 1, 8, 9 och 11 §, till det kapitlet nya 15–17 § och en ny mellanrubrik före dem, till 12 kap. 8 §, sådan den lyder i lag 422/2018, ett nytt 6 mom. samt till 14 kap. 6 §, sådan den lyder i lag 244/2006, ett nytt 2 mom. som följer:

2 kap.

Om domförhet

Domförhet i tingsrätten

1 §

Domförhet i hovrätten

8 §

Domförhet i högsta domstolen

9 §

Allmänna bestämmelser om domförhet

11 §

Anlitande av fjärranslutning vid rättegång

15 §

De ledamöter som ingår i domstolens sammansättning ska vid muntlig förhandling vara närvarande i rättssalen.

Trots vad som föreskrivs i 1 mom. kan domstolens ordförande tillåta att en annan ledamot som ingår i sammansättningen deltar i den muntliga förhandlingen med anlitande av en teknisk metod för dataöverföring där de som deltar i förhandlingen har sådan kontakt att de kan tala med och se varandra (*fjärranslutning*), om det finns anledning till detta och om ordföranden anser att detta är lämpligt.

En ledamot får inte delta i en muntlig förhandling via fjärranslutning när ledamoten vistas utomlands.

16 §

Trots vad som föreskrivs i 15 § 1 mom. får muntlig förberedelse i brottmål och tvistemål genomföras genom att ordföranden och den övriga beslutssammansättningen samt parterna deltar via fjärranslutning, om domstolen anser att detta är lämpligt (*rättegång via fjärranslutning*).

Vid huvudförhandling och annan muntlig förhandling i brottmål, tvistemål och ansökningsärenden kan bestämmelserna i 1 mom. tillämpas, om det finns grundad anledning till det med beaktande av målets eller ärendets art och dess betydelse för en part.

Den muntliga förberedelsen kan hållas med anlitande av en teknisk metod för dataöverföring där de som deltar i behandlingen har sådan kontakt att de kan tala med varandra, om domstolen anser att detta är ändamålsenligt.

17 §

Vid tillämpning av förfarandet enligt 16 § ska domstolen trygga offentligheten vid rättegången så att allmänheten kan följa en offentlig muntlig förhandling genom att höra och se dem som deltar i förhandlingen.

12 kap.

Om parterna

8 §

Vad som i detta kapitel föreskrivs om inkallande samt om tvångsmedel och om påföljder för utevaro tillämpas även på deltagande i muntlig förhandling med anlitande av en teknisk metod för dataöverföring.

Om en part inte ger sitt samtycke i enlighet med 1 mom., kan ändå domstolen besluta att partens deltagande i den muntliga förhandlingen ska genomföras med anlitande av fjärranslutning, om det finns särskilda skäl till det med beaktande av målets art och dess betydelse för parten.

Det deltagande som avses i denna paragraf kan vid ett förberedelsesammanträde också ske utan att de som deltar i sammanträdet kan se varandra, om domstolen anser att detta är ändamålsenligt. Då tillämpas dock inte 5 mom.

14 kap.

Om handläggning av mål inför rätta

6 §

Om den som ska avlägsnas är part, ska denne ges möjlighet att delta i rättegången med anlitande av fjärranslutning, om det är möjligt.

17 kap.

Om bevisning

41 §

Om ett förhör hålls via fjärranslutning, kan på förhöret tillämpas vad som föreskrivs om påföljderna av att en part som ska höras i bevissyfte eller ett vittne eller en sakkunnig är frånvarande och om de tvångsmedel som får riktas mot dem. I kallelsen ska lämnas de uppgifter som anges i 3 mom. och meddelas hur förhöret verkställs.

52 §

En part som ska höras i bevissyfte samt ett vittne och en sakkunnig kan höras vid huvudförhandlingen med anlitande av fjärranslutning utan att han eller hon är personligen närvarande, om domstolen anser att detta är lämpligt.

Hörande enligt 1 mom. kan ske också utan att de som deltar kan se varandra, om domstolen anser att detta är lämpligt och om

1) trovärdigheten av den berättelse som den som hörs avger kan bedömas tillförlitligt utan att han eller hon är personligen närvarande vid huvudförhandlingen,

2) den som hörs inte personligen kan närvara vid huvudförhandlingen på grund av sjukdom eller av något annat skäl,

3) den som hörs inte kan infinna sig personligen vid huvudförhandlingen utan att det uppstår kostnader eller olägenheter som är betydande i förhållande till bevisningens betydelse, eller

4) den som hörs uteblir från huvudförhandlingen och det inte är av väsentlig betydelse för att saken ska kunna redas ut att han eller hon hörs personligen.

Hörande får dock inte ske utan att de som deltar kan se varandra, om den som hörs inte har fyllt 15 år eller hans eller hennes psykiska funktioner är störda.

Parterna ska ges tillfälle att ställa frågor till den som hörs.

Denna lag träder i kraft den 20 .

2.

Lag

om ändring av lagen om rättegång i brottmål

I enlighet med riksdagens beslut
upphävs i lagen om rättegång i brottmål (689/1997) 5 kap. 10 a § och 7 kap. 14 a §, sådana de lyder i lag 423/2018,

ändras 8 kap. 13 § 4 och 5 mom., sådana de lyder i lag 423/2018, och
fogas till 8 kap 13 §, sådan den lyder i lag 423/2018, ett nytt 6 mom. som följer:

8 kap.

Om parterna

13 §

Vad som i detta kapitel föreskrivs om inkallande samt om tvångsmedel och om påföljder för utevaro tillämpas även på deltagande i muntlig förhandling med anlitande av en teknisk metod för dataöverföring.

Om en part inte ger sitt samtycke i enlighet med 1 mom., kan ändå domstolen besluta att partens deltagande i den muntliga förhandlingen ska genomföras med anlitande av en teknisk metod för dataöverföring där de som deltar i sammanträdet har sådan kontakt att de kan tala med och se varandra, om det finns särskilda skäl till det med beaktande av målets art och dess betydelse för parten.

Det deltagande som avses i denna paragraf kan vid ett förberedelsesammanträde också ske utan att de som deltar i sammanträdet kan se varandra, om domstolen anser att detta är ändamålsenligt. Då tillämpas dock inte 5 mom.

Denna lag träder i kraft den 20 . _____

3.

Lag

om ändring av tvångsmedelslagen

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i tvångsmedelslagen (806/2011) 3 kap. 1 § 2 mom. och 8 kap. 17 § 1 och
fogas till 3 kap. 14 §, sådan den lyder delvis ändrad i lag 452/2023, ett nytt 5 mom. som följer:

3 kap.

Domstolsförfarande i samband med häktningsärenden

1 §

Myndighet som beslutar om häktning

Vid behandlingen av ett ärende som gäller häktning är tingsrätten beslutförför även när den består av ordföranden ensam. Sammanträdet får hållas även på annan tid och plats än vad som föreskrivs för allmän underrätts sammanträde. På behandlingen av ett sådant ärende tillämpas dessutom bestämmelserna i 2 kap. 15 §, 16 § 1 mom. och 17 § i rättegångsbalken.

14 §

Utsättande av tid för väckande av åtal

På behandlingen av ärendet tillämpas dessutom bestämmelserna i 2 kap. 15 §, 16 § 1 mom. och 17 § i rättegångsbalken.

8 kap.

Genomsökning

17 §

Domstolsbehandling som gäller särskild husrannsakan

Beslut om särskild husrannsakan fattas av den domstol som är behörig att behandla åtal i saken. Innan åtal väckts får också den tingsrätt inom vars domkrets den plats som genomsökningen gäller är belägen besluta om genomsökning. Vid behandlingen är tingsrätten beslutför även när den består av ordföranden ensam. På behandlingen tillämpas dessutom bestämmelserna i 2 kap. 15 §, 16 § 1 mom. och 17 § i rättegångsbalken.

Denna lag träder i kraft den 20 . _____

4.

Lag

om ändring av 30 § i lagen om verkställighet av böter

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen om verkställighet av böter (672/2002) 30 § 3 mom., sådant det lyder i lag 425/2018, som följer:

30 §

Behandlingen av ett ärende vid domstol

Den betalningsskyldige ska delta i domstolsbehandlingen om han eller hon önskar bli hörd. Om den betalningsskyldige uteblir utan att ha meddelat laga hinder, kan saken avgöras trots hans eller hennes utevaro. Den betalningsskyldige kan före behandlingen av ärendet lämna ett skriftligt bemötande till domstolens kansli.

Denna lag träder i kraft den 20 . _____

5.

Lag

om ändring av 4 och 14 § i lagen om offentlighet vid rättegång i allmänna domstolar

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen om offentlighet vid rättegång i allmänna domstolar (370/2007) 4 § och 14 § 2 mom. samt
fogas till 14 § ett nytt 4 mom. som följer:

4 §

De grundläggande uppgifterna om en rättegång samt deras offentlighet

Uppgifterna om den domstol som behandlar ärendet, ärendets exakta art, processens gång samt den muntliga förhandlingens tid och plats såväl som de uppgifter som är nödvändiga för specificering av parter är offentliga. Om det inte finns någon plats för den muntliga förhandlingen, är uppgiften om hur man kan följa den muntliga förhandlingen offentlig. Domstolen kan dock i en sådan situation som avses i 6 § förordna att uppgifterna om en målsägandes eller en asylsökandes identitet ska hållas hemliga.

14 §

Offentlighet vid muntlig förhandling

Var och en har rätt att närvara vid en offentlig förhandling eller följa den via videoförbindelse, om inte något annat föreskrivs i denna lag eller i någon annan lag.

Om rättegången hålls via sådan fjärranslutning som avses i 2 kap. 16 § i rättegångsbalken, ska den uppropslista som avses i 3 mom. finnas i domstolens kansli eller på domstolens placeringsort.

Denna lag träder i kraft den 20 . _____

6.

Lag

om ändring av 5 § och ikraftträdandebestämmelsen i en lag om ändring av 1 och 5 § i lagen om säkerhetskontroller vid domstolar

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen om ändring av 1 och 5 § i lagen om säkerhetskontroller vid domstolar (101/2022) 5 § 3 mom. samt ikraftträdandebestämmelsen som följer:

5 §

Säkerhetskontrollåtgärder

En säkerhetskontrollör har också rätt att på de sätt som anges i 1 mom. kontrollera en person som önskar se på en bild- och ljudupptagning hos domstolen eller följa en rättegång som i enlighet med 2 kap. 16 § i rättegångsbalken hålls via fjärranslutning, och de saker som personen medför, för att säkerställa att sådana föremål som lämpar sig för bildupptagning inte medförs. Säkerhetskontrollören har under samma förutsättningar rätt att under den tid en person ser på en bild- och ljudupptagning frånta personen ett föremål som lämpar sig för bildupptagning och som påträffats vid en kontroll eller på något annat sätt.

Denna lag träder i kraft samma dag som lagen om ändring av 5 § och ikraftträdandebestämmelsen i en lag om ändring av 1 och 5 § i lagen om säkerhetskontroller vid domstolar (/).

Denna lag träder i kraft den 20 .

7.

Lag

om ändring av 16 § i lagen om genomförande av direktivet om en europeisk utredningsorder på det straffrättsliga området

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen om genomförande av direktivet om en europeisk utredningsorder på det straffrättsliga området (430/2017) 16 § 2 mom. som följer:

16 §

Hörande av brottsmisstänkta eller svarande genom videokonferens

En förutsättning för hörande av en svarande i ett brottmål är att hörandet med beaktande av ärendets natur och andra omständigheter inte äventyrar svarandens rättsskydd. Beslut om hörande fattas av den tingsrätt som avses i 5 § 2 mom.

Denna lag träder i kraft den 20 . _____

Helsingfors den 6 juni 2024

Statsminister

Petteri Orpo

Justitieminister Leena Meri

1.

Lag

om ändring av rättegångsbalken

I enlighet med riksdagens beslut
upphävs i rättegångsbalken 5 kap. 15 d §, sådan den lyder i lag 422/2018,
ändras 12 kap. 8 § 4 och 5 mom., 17 kap. 41 § 4 mom. och 17 kap. 52 §, sådana de lyder, 12
kap. 8 § 4 och 5 mom. i lag 422/2018, 17 kap. 41 § 4 mom. i lag 732/2015 och 17 kap. 52 § i
lagarna 732/2015 och 11/2016, samt
fogas till 2 kap. nya mellanrubriker före 1, 8, 9 och 11 §, till det kapitlet nya 15–17 § och en
ny mellanrubrik före dem, till 12 kap. 8 §, sådan den lyder i lag 422/2018, ett nytt 6 mom. samt
till 14 kap. 6 §, sådan den lyder i lag 244/2006, ett nytt 2 mom. som följer:

Gällande lydelse

2 kap.

Om domförhet

Föreslagen lydelse

2 kap.

Om domförhet

Domförhet i tingsrätten

1 §

Domförhet i hovrätten

8 §

Domförhet i högsta domstolen

9 §

Allmänna bestämmelser om domförhet

11 §

Anlitande av fjärranslutning vid rättegång

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

15 §

De ledamöter som ingår i domstolens sammansättning ska vid muntlig förhandling vara närvarande i rättssalen.

Trots vad som föreskrivs i 1 mom. kan domstolens ordförande tillåta att en annan ledamot vid domstolen deltar i muntlig förhandling med anlitande av en teknisk metod för dataöverföring där de som deltar i förhandlingen har sådan kontakt att de kan tala med och se varandra (**fjärranslutning**), om det finns anledning till detta och om ordföranden anser att detta är lämpligt.

En ledamot får inte delta i muntlig förhandling via fjärranslutning när ledamoten vistas utomlands.

16 §

Trots vad som föreskrivs i 15 § 1 mom. får muntlig förberedelse i brottmål och tvistemål genomföras genom att ordföranden, den övriga beslutssammansättningen och parterna deltar via fjärranslutning, om domstolen anser att detta är lämpligt (**rättegång via fjärranslutning**).

Vid huvudförhandling och annan muntlig förhandling i brottmål, tvistemål och ansökningsärenden kan bestämmelserna i 1 mom. tillämpas, om det finns grundad anledning till det med beaktande av målets eller ärendets art och dess betydelse för en part.

Den muntliga förberedelsen kan hållas med anlitande av en teknisk metod för dataöverföring där de som deltar i behandlingen har sådan kontakt att de kan tala med varandra, om domstolen anser att detta är ändamålsenligt.

17 §

Vid tillämpning av förfarandet enligt 16 § ska domstolen trygga offentligheten vid rättegången så att allmänheten kan följa offentlig muntlig förhandling genom att höra och se dem som deltar i förhandlingen.

5 kap.

5 kap.

Gällande lydelse

Om väckande av talan och förberedelse i tvistemål

15 d §

Ett förberedelsesammanträde kan också hållas per telefon eller med anlitande av en teknisk metod för dataöverföring där de som deltar i behandlingen har sådan kontakt att de kan tala med varandra, om domstolen anser att detta är ändamålsenligt. Då tillämpas inte bestämmelserna i 12 kap. om avgörande av ett mål på grund av en parts utevaro.

12 kap.

Om parterna

8 §

Vad som i detta kapitel föreskrivs om inkallande samt om tvångsmedel och om påföljder för utevaro tillämpas även på deltagande i muntlig förhandling med anlitande av en teknisk metod för dataöverföring vid en annan domstol eller hos en annan myndighet.

Bestämmelser om anlitande av en teknisk metod för dataöverföring vid förberedelsesammanträde finns i 5 kap. 15 d §.

14 kap.

Om handläggning av mål inför rätta

6 §

Rättens ordförande är skyldig att övervaka att ordningen vid sammanträdena upprätthålls och meddela de föreskrifter som behövs för

Föreslagen lydelse

Om väckande av talan och förberedelse i tvistemål

15 d §

(upphävs)

12 kap.

Om parterna

8 §

Vad som i detta kapitel föreskrivs om inkallande samt om tvångsmedel och om påföljder för utevaro tillämpas även på deltagande i muntlig förhandling med anlitande av en teknisk metod för dataöverföring.

Om en part inte ger sitt samtycke i enlighet med 1 mom., kan ändå domstolen besluta att partens deltagande i den muntliga förhandlingen ska genomföras med anlitande av en teknisk metod för dataöverföring där de som deltar i sammanträdet har sådan kontakt att de kan tala med och se varandra, om det finns särskilda skäl till det med beaktande av målets art och dess betydelse för parten.

Det deltagande som avses i denna paragraf kan vid ett förberedelsesammanträde också ske utan att de som deltar i sammanträdet kan se varandra, om domstolen anser att detta är ändamålsenligt. Då tillämpas dock inte 5 mom.

14 kap.

Om handläggning av mål inför rätta

6 §

Rättens ordförande är skyldig att övervaka att ordningen vid sammanträdena upprätthålls och meddela de föreskrifter som behövs för

Gällande lydelse

detta. Ordföranden kan bestämma att den som stör handläggningen eller annars uppför sig olämpligt skall avlägsnas från rättssalen.

17 kap.

Om bevisning

41 §

Om en part som ska höras i bevissyfte eller den som åberopats som vittne eller sakkunnig är närvarande i domstolen, får han eller hon genast höras.

Vid behov ska domstolen kalla vittnen och sakkunniga, om inte denna uppgift har anförtrotts parterna på den grund som anges i 11 kap. 2 § eller om inte något annat följer av 5 kap. 19 § i lagen om rättegång i brottmål. Den som ska höras ska kallas att infinna sig vid vite, som domstolen förelägger, och kallelsen ska delges personligen på det sätt som anges i 11 kap. 3, 3 b eller 4 §.

I kallelsen ska det anges vilken dag och vid vilket klockslag samt var sammanträdet hålls. Där ska också nämnas alla behövliga uppgifter om parterna och målet. Dessutom ska i kallelsen lämnas de uppgifter som avses i 62 eller 64 § och i 65 § 3 mom.

Om ett förhör som avses i 52 § eller i 56 § 2 mom. hålls hos en myndighet, kan på förhöret tillämpas vad som föreskrivs om påföljderna av att en part som ska höras i bevissyfte eller ett vittne eller en sakkunnig är frånvarande och om de tvångsmedel som får riktas mot dem. I kallelsen ska lämnas de uppgifter som anges i 3 mom. och meddelas hur förhöret verkställs.

I fråga om kallelse till syn av en person som avses i 1 mom. iakttas vad som ovan i denna paragraf och annanstans föreskrivs om kallelse till sammanträde.

Föreslagen lydelse

detta. Ordföranden kan bestämma att den som stör handläggningen eller annars uppför sig olämpligt skall avlägsnas från rättssalen.

Om den som ska avlägsnas är part, ska denne ges möjlighet att delta i rättegången med anlitande av en teknisk metod för dataöverföring där de som deltar i sammanträdet har sådan kontakt att de kan tala med och se varandra, om det är möjligt.

17 kap.

Om bevisning

41 §

Om en part som ska höras i bevissyfte eller den som åberopats som vittne eller sakkunnig är närvarande i domstolen, får han eller hon genast höras.

Vid behov ska domstolen kalla vittnen och sakkunniga, om inte denna uppgift har anförtrotts parterna på den grund som anges i 11 kap. 2 § eller om inte något annat följer av 5 kap. 19 § i lagen om rättegång i brottmål. Den som ska höras ska kallas att infinna sig vid vite, som domstolen förelägger, och kallelsen ska delges personligen på det sätt som anges i 11 kap. 3, 3 b eller 4 §.

I kallelsen ska det anges vilken dag och vid vilket klockslag samt var sammanträdet hålls. Där ska också nämnas alla behövliga uppgifter om parterna och målet. Dessutom ska i kallelsen lämnas de uppgifter som avses i 62 eller 64 § och i 65 § 3 mom.

Om ett förhör hålls via fjärranslutning, kan på förhöret tillämpas vad som föreskrivs om påföljderna av att en part som ska höras i bevissyfte eller ett vittne eller en sakkunnig är frånvarande och om de tvångsmedel som får riktas mot dem. I kallelsen ska lämnas de uppgifter som anges i 3 mom. och meddelas hur förhöret verkställs.

I fråga om kallelse till syn av en person som avses i 1 mom. iakttas vad som ovan i denna paragraf och annanstans föreskrivs om kallelse till sammanträde.

Gällande lydelse

52 §

En part som ska höras i bevissyfte samt ett vittne och en sakkunnig kan höras vid huvudförhandlingen utan att han eller hon är personligen närvarande, *med anlitande av videokonferens eller någon annan lämplig teknisk metod för dataöverföring där de som deltar i sammanträdet har sådan kontakt att de kan tala med och se varandra*, om domstolen anser att detta är lämpligt och

1) den som hörs inte personligen kan närvara vid huvudförhandlingen på grund av sjukdom eller av något annat skäl,

2) den som hörs inte kan infinna sig personligen vid huvudförhandlingen utan att det uppstår kostnader eller olägenheter som är betydande i förhållande till bevisningens betydelse,

3) trovärdigheten av den berättelse som den som hörs avger kan bedömas tillförlitligt utan att han eller hon är personligen närvarande vid huvudförhandlingen,

4) förfarandet behövs för att den som hörs eller någon som står i ett sådant förhållande till honom eller henne som avses i 17 § 1 mom. ska kunna skyddas mot hot mot liv eller hälsa,

5) den som hörs inte har fyllt 15 år eller hans eller hennes psykiska funktioner är störda, eller

6) den som hörs i ett brottmål behöver särskilt skydd av någon annan orsak än den som anges i 4 punkten, i synnerhet med beaktande av hans eller hennes personliga omständigheter och brottets natur.

I de fall som avses i 1 mom. 1–3 punkten kan personen i fråga dock även höras per telefon.

Parterna ska ges tillfälle att ställa frågor till den som hörs.

Föreslagen lydelse

52 §

En part som ska höras i bevissyfte samt ett vittne och en sakkunnig kan höras vid huvudförhandlingen *med anlitande av fjärranslutning* utan att han eller hon är personligen närvarande, om domstolen anser att detta är lämpligt.

Hörande enligt 1 mom. kan ske också utan att de som deltar kan se varandra, om domstolen anser att detta är lämpligt och om

1) trovärdigheten av den berättelse som den som hörs avger kan bedömas tillförlitligt utan att han eller hon är personligen närvarande vid huvudförhandlingen,

2) den som hörs inte personligen kan närvara vid huvudförhandlingen på grund av sjukdom eller av något annat skäl,

3) den som hörs inte kan infinna sig personligen vid huvudförhandlingen utan att det uppstår kostnader eller olägenheter som är betydande i förhållande till bevisningens betydelse, eller

4) den som hörs uteblir från huvudförhandlingen och det inte är av väsentlig betydelse för att saken ska kunna redas ut att han eller hon hörs personligen.

Hörande kan dock inte ske utan att de som deltar kan se varandra, om den som hörs inte har fyllt 15 år eller hans eller hennes psykiska funktioner är störda.

Parterna ska ges tillfälle att ställa frågor till den som hörs.

Denna lag träder i kraft den 20 .

2.

Lag

om ändring av lagen om rättegång i brottmål

I enlighet med riksdagens beslut
upphävs i lagen om rättegång i brottmål (689/1997) 5 kap. 10 a § och 7 kap. 14 a §, sådana de
lyder i lag 423/2018,
ändras 8 kap. 13 § 4 och 5 mom., sådana de lyder i lag 423/2018, och
fogas till 8 kap 13 §, sådan den lyder i lag 423/2018, ett nytt 6 mom. som följer:

Gällande lydelse

5 kap.

Föreslagen lydelse

5 kap.

Om väckande av åtal

10 a §

Ett sammanträde för muntlig förberedelse kan också hållas per telefon eller med anlitande av en teknisk metod för dataöverföring där de som deltar i behandlingen har sådan kontakt att de kan tala med varandra, om domstolen anser att detta är ändamålsenligt.

7 kap.

Om väckande av åtal

(upphävs)

7 kap.

Om behandlingen av brottmål där målsäganden ensam för talan

14 a §

Ett sammanträde för muntlig förberedelse kan också hållas per telefon eller med anlitande av en teknisk metod för dataöverföring där de som deltar i behandlingen har sådan kontakt att de kan tala med varandra, om domstolen anser att detta är ändamålsenligt. Då tillämpas inte bestämmelserna om avgörande av ett mål på grund av en parts utevaro.

Om behandlingen av brottmål där målsäganden ensam för talan

(upphävs)

14 a §

Gällande lydelse

8 kap.

Om parterna

13 §

Vad som i detta kapitel föreskrivs om inkallande samt om tvångsmedel och om påföljder för utevaro tillämpas även på deltagande i muntlig förhandling med anlitande av en teknisk metod för dataöverföring vid en annan domstol eller hos en annan myndighet.

Vad som föreskrivs ovan i denna paragraf tillämpas inte på erkännanderättegångar som avses i 5 b kap. Bestämmelser om anlitande av en teknisk metod för dataöverföring vid sammanträden för muntlig förberedelse finns i 5 kap. 10 a § och 7 kap. 14 a §.

Föreslagen lydelse

8 kap.

Om parterna

13 §

Vad som i detta kapitel föreskrivs om inkallande samt om tvångsmedel och om påföljder för utevaro tillämpas även på deltagande i muntlig förhandling med anlitande av en teknisk metod för dataöverföring.

Om en part inte ger sitt samtycke i enlighet med 1 mom., kan ändå domstolen besluta att partens deltagande i den muntliga förhandlingen ska genomföras med anlitande av en teknisk metod för dataöverföring där de som deltar i sammanträdet har sådan kontakt att de kan tala med och se varandra, om det finns särskilda skäl till det med beaktande av målets art och dess betydelse för parten.

Det deltagande som avses i denna paragraf kan vid ett förberedelsesammanträde också ske utan att de som deltar i sammanträdet kan se varandra, om domstolen anser att detta är ändamålsenligt. Då tillämpas dock inte 5 mom.

Denna lag träder i kraft den 20 .

3.

Lag

om ändring av tvångsmedelslagen

I enlighet med riksdagens beslut

ändras i tvångsmedelslagen (806/2011) 3 kap. 1 § 2 mom. och 8 kap. 17 § 1 och

fogas till 3 kap. 14 §, sådan den lyder delvis ändrad i lag 452/2023, ett nytt 5 mom. som följer:

Gällande lydelse

3 kap.

**Domstolsförfarande i samband med
häktningsärenden**

1 §

Myndighet som beslutar om häktning

Den domstol som är behörig att behandla åtal i saken beslutar om häktning. Innan åtal väcks får beslut om häktning av en anhållen fattas också av någon annan tingsrätt där saken kan behandlas på ett lämpligt sätt. Bestämmelser om jour vid tingsrätter i brådska ärenden utfärdas genom förordning av justitieministeriet.

Vid behandlingen av ett ärende som gäller häktning är tingsrätten beslutför även när den består av ordföranden ensam. Sammanträdet får hållas även på annan tid och plats än vad som föreskrivs för allmän underrätts sammanträde.

14 §

Utsättande av tid för väckande av åtal

När domstolen beslutar häkta en misstänkt som är närvarande ska den, om inte åtal redan har väckts, utsätta en viss tid inom vilken åtal ska väckas. Tiden för väckande av åtal får inte utsättas så att den blir längre än vad som är nödvändigt för att förundersökningen ska kunna avslutas och åtal förberedas.

Om den tid som har satts ut för väckande av åtal visar sig vara för kort, kan den domstol som behandlar åtalet förlänga tiden på begäran som åklagaren framställt senast fyra dagar före den utsatta tidens utgång. Domstolen ska ta upp ärendet utan dröjsmål och avgöra det inom den utsatta tiden. Den häktade och hans eller hennes biträde ska ges tillfälle att bli hörda med anledning av begäran. Den häktade ska höras personligen

Föreslagen lydelse

3 kap.

**Domstolsförfarande i samband med
häktningsärenden**

1 §

Myndighet som beslutar om häktning

Den domstol som är behörig att behandla åtal i saken beslutar om häktning. Innan åtal väcks får beslut om häktning av en anhållen fattas också av någon annan tingsrätt där saken kan behandlas på ett lämpligt sätt. Bestämmelser om jour vid tingsrätter i brådska ärenden utfärdas genom förordning av justitieministeriet.

Vid behandlingen av ett ärende som gäller häktning är tingsrätten beslutför även när den består av ordföranden ensam. Sammanträdet får hållas även på annan tid och plats än vad som föreskrivs för allmän underrätts sammanträde. *På behandlingen av ett sådant ärende tillämpas dessutom bestämmelserna i 2 kap. 15 §, 16 § 1 mom. och 17 § i rättegångsbalken.*

14 §

Utsättande av tid för väckande av åtal

När domstolen beslutar häkta en misstänkt som är närvarande ska den, om inte åtal redan har väckts, utsätta en viss tid inom vilken åtal ska väckas. Tiden för väckande av åtal får inte utsättas så att den blir längre än vad som är nödvändigt för att förundersökningen ska kunna avslutas och åtal förberedas.

Om den tid som har satts ut för väckande av åtal visar sig vara för kort, kan den domstol som behandlar åtalet förlänga tiden på begäran som åklagaren framställt senast fyra dagar före den utsatta tidens utgång. Domstolen ska ta upp ärendet utan dröjsmål och avgöra det inom den utsatta tiden. Den häktade och hans eller hennes biträde ska ges tillfälle att bli hörda med anledning av begäran. Den häktade ska höras personligen

Gällande lydelse

om han eller hon vill det. Ärendet får avgöras i kansliet utan behandling vid sammanträde, om domstolen anser att det är lämpligt och den häktade samtycker till begäran om behandlingssätt.

Om domstolen anser att det är lämpligt, kan teknisk dataöverföring som avses i 6 § 4 mom. användas när frågan om förlängd tidsfrist behandlas. Om domstolen anser att det behövs, ska den häktade ändå hämtas till domstolen.

Bestämmelser om de tidsfrister som ska iakttas vid domstolsbehandlingen av ett åtal mot en svarande som häktats finns i lagen om rättegång i brottmål.

8 kap.

Genomsökning

17 §

Domstolsbehandling som gäller särskild husrannsakan

Beslut om särskild husrannsakan fattas av den domstol som är behörig att behandla åtal i saken. Innan åtal väckts får också den tingsrätt inom vars domkrets den plats som genomsökningen gäller är belägen besluta om genomsökning. Vid behandlingen är tingsrätten beslutför även när den består av ordföranden ensam.

Föreslagen lydelse

om han eller hon vill det. Ärendet får avgöras i kansliet utan behandling vid sammanträde, om domstolen anser att det är lämpligt och den häktade samtycker till begäran om behandlingssätt.

Om domstolen anser att det är lämpligt, kan teknisk dataöverföring som avses i 6 § 4 mom. användas när frågan om förlängd tidsfrist behandlas. Om domstolen anser att det behövs, ska den häktade ändå hämtas till domstolen.

Bestämmelser om de tidsfrister som ska iakttas vid domstolsbehandlingen av ett åtal mot en svarande som häktats finns i lagen om rättegång i brottmål.

På behandlingen av ärenden tillämpas dessutom bestämmelserna i 2 kap. 15 §, 16 § 1 mom. och 17 § i rättegångsbalken.

8 kap.

Genomsökning

17 §

Domstolsbehandling som gäller särskild husrannsakan

Beslut om särskild husrannsakan fattas av den domstol som är behörig att behandla åtal i saken. Innan åtal väckts får också den tingsrätt inom vars domkrets den plats som genomsökningen gäller är belägen besluta om genomsökning. Vid behandlingen är tingsrätten beslutför även när den består av ordföranden ensam. *På behandlingen tillämpas dessutom bestämmelserna i 2 kap. 15 §, 16 § 1 mom. och 17 § i rättegångsbalken.*

Denna lag träder i kraft den 20 .

4.

Lag

om ändring av 30 § i lagen om verkställighet av böter

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen om verkställighet av böter (672/2002) 30 § 3 mom., sådant det lyder i lag 425/2018, som följer:

Gällande lydelse

30 §

Behandlingen av ett ärende vid domstol

Föreslagen lydelse

30 §

Behandlingen av ett ärende vid domstol

Den betalningsskyldige ska *infinna sig till* domstolsbehandlingen om han eller hon önskar bli hörd. Om den betalningsskyldige uteblir utan att ha meddelat laga hinder, kan saken avgöras trots hans eller hennes utevaro. Den betalningsskyldige kan före behandlingen av ärendet lämna ett skriftligt bemötande till domstolens kansli. *Om domstolen finner det lämpligt kan behandlingen av ett ärende ske med anlitande av en teknisk metod för dataöverföring där de som deltar i behandlingen har sådan kontakt att de kan tala med och se varandra.*

Den betalningsskyldige ska *delta i* domstolsbehandlingen om han eller hon önskar bli hörd. Om den betalningsskyldige uteblir utan att ha meddelat laga hinder, kan saken avgöras trots hans eller hennes utevaro. Den betalningsskyldige kan före behandlingen av ärendet lämna ett skriftligt bemötande till domstolens kansli.

Denna lag träder i kraft den 20 .

5.

Lag

om ändring av 4 och 14 § i lagen om offentlighet vid rättegång i allmänna domstolar

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen om offentlighet vid rättegång i allmänna domstolar (370/2007) 4 § och 14 § 2 mom. samt

fogas till 14 § ett nytt 4 mom. som följer:

Gällande lydelse

4 §

De grundläggande uppgifterna om en rättegång samt deras offentlighet

Uppgifterna om den domstol som behandlar ärendet, ärendets exakta art, processens gång samt den muntliga förhandlingens tid och plats såväl som de uppgifter som är nödvändiga för specificering av parter är offentliga. Domstolen kan dock i en sådan situation som avses i 6 § förordna att uppgifterna om en målsägandes eller en asylsökandes identitet skall hållas hemliga.

14 §

Offentlighet vid muntlig förhandling

Den muntliga förhandlingen i ett ärende är offentlig, om inte domstolen med stöd av 15 § förordnar att muntlig förhandling skall ske utan att allmänheten är närvarande.

Var och en har rätt att närvara vid en offentlig förhandling, om inte något annat föreskrivs i denna lag eller i någon annan lag.

Domstolen skall senast när sammanträdet börjar lämna meddelande om muntlig förhandling på sammanträdesplatsen genom en uppslagslista på vilken skall antecknas parternas namn, med undantag för målsägandens namn i brottmål där åklagaren utför åtal, ärendets exakta art, behandlingsfasen, den muntliga förhandlingens tid och plats samt domstolens sammansättning.

Föreslagen lydelse

4 §

De grundläggande uppgifterna om en rättegång samt deras offentlighet

Uppgifterna om den domstol som behandlar ärendet, ärendets exakta art, processens gång samt den muntliga förhandlingens tid och plats såväl som de uppgifter som är nödvändiga för specificering av parter är offentliga. *Om det inte finns någon plats för den muntliga förhandlingen, är uppgiften om hur man kan följa den muntliga förhandlingen offentlig.* Domstolen kan dock i en sådan situation som avses i 6 § förordna att uppgifterna om en målsägandes eller en asylsökandes identitet ska hållas hemliga.

14 §

Offentlighet vid muntlig förhandling

Den muntliga förhandlingen i ett ärende är offentlig, om inte domstolen med stöd av 15 § förordnar att muntlig förhandling skall ske utan att allmänheten är närvarande.

Var och en har rätt att närvara vid en offentlig förhandling *eller följa den via videoförbindelse*, om inte något annat föreskrivs i denna lag eller i någon annan lag.

Domstolen skall senast när sammanträdet börjar lämna meddelande om muntlig förhandling på sammanträdesplatsen genom en uppslagslista på vilken skall antecknas parternas namn, med undantag för målsägandens namn i brottmål där åklagaren utför åtal, ärendets exakta art, behandlingsfasen, den muntliga förhandlingens tid och plats samt domstolens sammansättning.

Om rättegången hålls via sådan fjärranslutning som avses i 2 kap. 16 § i rättegångsbalken, ska den uppslagslista som avses i 3 mom. finnas i domstolens kansli eller på domstolens placeringsort.

Denna lag träder i kraft den 20 .

6.

Lag**om ändring av 5 § och ikraftträdandebestämmelsen i en lag om ändring av 1 och 5 § i lagen om säkerhetskontroller vid domstolar**

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen om ändring av 1 och 5 § i lagen om säkerhetskontroller vid domstolar (101/2022) 5 § 3 mom. samt ikraftträdandebestämmelsen som följer:

Gällande lydelse

5 §

Säkerhetskontrollåtgärder

En säkerhetskontrollör har också rätt att på de sätt som anges i 1 mom. kontrollera en person som önskar se på en bild- och ljudupptagning hos domstolen, och de saker som personen medför, för att säkerställa att sådana föremål som lämpar sig för bildupptagning inte medförs *då personen ser på en bild- och ljudupptagning*. Säkerhetskontrollören har under samma förutsättningar rätt att under den tid en person ser på en bild- och ljudupptagning frånta personen ett föremål som lämpar sig för bildupptagning och som påträffats vid en kontroll eller på något annat sätt.

Bestämmelser om ikraftträdandet av denna lag utfärdas särskilt genom lag.

Föreslagen lydelse

5 §

Säkerhetskontrollåtgärder

En säkerhetskontrollör har också rätt att på de sätt som anges i 1 mom. kontrollera en person som önskar se på en bild- och ljudupptagning hos domstolen *eller följa en rättegång som i enlighet med 2 kap. 16 § i rättegångsbalken hålls via fjärranslutning*, och de saker som personen medför, för att säkerställa att sådana föremål som lämpar sig för bildupptagning inte medförs. Säkerhetskontrollören har under samma förutsättningar rätt att under den tid en person ser på en bild- och ljudupptagning frånta personen ett föremål som lämpar sig för bildupptagning och som påträffats vid en kontroll eller på något annat sätt.

Denna lag träder i kraft samma dag som lagen om ändring av 5 § och ikraftträdandebestämmelsen i en lag om

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

ändring av 1 och 5 § i lagen om säkerhetskontroller vid domstolar (/).

Denna lag träder i kraft den 20 .

7.

Lag

om ändring av 16 § i lagen om genomförande av direktivet om en europeisk utredningsorder på det straffrättsliga området

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen om genomförande av direktivet om en europeisk utredningsorder på det straffrättsliga området (430/2017) 16 § 2 mom. som följer:

Gällande lydelse

16 §

Hörande av brottsmisstänkta eller svarande genom videokonferens

I enlighet med artikel 24 i direktivet får också den misstänkte i en förundersökning av ett brott eller en svarande i ett brottmål höras genom videokonferens eller annan ljud- och bildöverföring.

En förutsättning för hörande av en svarande i ett brottmål är att *svaranden samtycker till det och att* hörandet med beaktande av ärendets natur och andra omständigheter inte äventyrar svarandens rättsskydd. Beslut om hörande fattas av den tingsrätt som avses i 5 § 2 mom.

Föreslagen lydelse

16 §

Hörande av brottsmisstänkta eller svarande genom videokonferens

I enlighet med artikel 24 i direktivet får också den misstänkte i en förundersökning av ett brott eller en svarande i ett brottmål höras genom videokonferens eller annan ljud- och bildöverföring.

En förutsättning för hörande av en svarande i ett brottmål är att hörandet med beaktande av ärendets natur och andra omständigheter inte äventyrar svarandens rättsskydd. Beslut om hörande fattas av den tingsrätt som avses i 5 § 2 mom.

Denna lag träder i kraft den 20 .

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse